

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»

Публічні фінанси: транспарентність VS корупція

Колективна монографія

За загальною редакцією д.е.н., професора Школьник І.О.

Суми
Видавництво "Ярославна"
2020

УДК 336.131:[343.35:35.08]

Рецензенти:

Дубина М.В. – доктор економічних наук, професор, Національний університет «Чернігівська політехніка»;

Балацький Є.О. – доктор економічних наук, професор, Сумський державний університет.

Рекомендовано до друку Вченою радою Сумського державного університету (протокол № 5 від 12 листопада 2020 р.).

Публічні фінанси: прозорість vs корупція: монографія : [за заг. редакцією д-ра екон. наук І.О. Школьник]. – Суми: видавництво «Ярославна». 2020. – 208 с.

У монографії викладено концептуальні засади та запропоновано практичні механізми забезпечення прозорості публічних фінансів як передумови протидії корупції в Україні.

Рекомендована для фахівців у галузі публічних фінансів, викладачів, науковців, аспірантів та студентів.

УДК 336.131:[343.35:35.08]

ISBN 978-966-7538-53-1

© Школьник І.О., 2020;
© Видавництво «Ярославна», 2020

ЗМІСТ

	С.
Вступ.....	5
1 Відкриті дані: використання у сфері публічних фінансів	8
2 Транспарентність державного бюджету України	19
3 Транспарентність органів державної влади у сфері публічних фінансів	31
4 Взаємозв'язок прозорості місцевих фінансів із станом соціально-економічного розвитку регіону	40
5 Оцінювання транспарентності на рівні місцевих фінансів	54
6 Транспарентність державних та місцевих фінансів на прикладі країн лідерів рейтингу відкритості.....	66
7 Аналіз стану зведеного бюджету України	79
8 Аналіз місцевих бюджетів та їх роль у розвитку регіонів.....	87
9 Вплив транспарентності та рівня корупції на стан публічних фінансів	108
10 Транспарентність банківської системи України: шляхи посилення	130
11 Розкриття кредитної інформації як напрямок підвищення транспарентності банківської системи України	138
12 Функціонування місцевих бюджетів в сучасних умовах економічного розвитку	146
Висновки.....	165
Перелік джерел посилання.....	170

Додаток А	Ключові зміни/нововведення в законодавчих актах стосовно впровадження відкритих даних в Україні починаючи з 2015 року.....	192
Додаток Б	ТОП-5 найбільших трансакцій розпорядників коштів в Україні за січень 2019 року.....	193
Додаток В	Оцінка індексу прозорості державних органів	194
Додаток Г	Результати дослідження прозорості сайтів міських рад за областями	197
Додаток Д	Показники соціально-економічного розвитку регіонів України за період 2016-2018 рр.	198
Додаток Е	Вимоги до подання звітності відповідальною особою банківської групи	201
Додаток Ж	Система показників фінансової децентралізації місцевих бюджетів	202

ВСТУП

Інформаційна відкритість провідних державних інституцій передбачає оприлюднення достовірних та об'єктивних даних про стан використання публічних коштів на загальнодержавному рівні, а також відкритість діяльності посадових осіб в прийнятті будь-яких рішень в сфері публічних фінансів. Забезпечення розвитку транспарентності системи публічних фінансів надає можливість об'єктивно оцінювати дії представників державних органів та участь громадськості у питаннях розпорядження публічними коштами. Помітний прогрес України в оприлюдненні відкритих даних у сфері публічних фінансів все ще потребує подальшого удосконалення системи транспарентності державних органів влади. Крім того в Україні питання транспарентності в основному розглядається на рівні національних органів державної влади, останнім часом значно розширився перелік та обсяг інформації, що надається на сайті Міністерства фінансів України, особливо активну позицію в питанні транспарентності демонструє Національний банк України (далі – НБУ), надаючи доступ до широкого масиву даних, як пов'язаних з власною діяльністю, так і діяльністю банків. Стосовно ж транспарентності місцевих органів влади, то це питання відійшло дещо на другу позицію, хоча саме на цьому рівні співпраця громади і органів влади має бути максимально наближеною.

Метою роботи є удосконалення науково-методичних засад щодо оцінювання транспарентності публічних фінансів на державному та місцевому рівні та визначення впливу транспарентності на рівень корупції.

У роботі розвинуто поняття «публічного фінансового менеджменту» як категорії, яка знаходиться на перетині понять «державне управління», «публічне адміністрування», «бюджетний менеджмент».

Проведено аналіз транспарентності публічних фінансів на сучасному етапі на державному рівні. Запропоновано науково-методичний підхід щодо

оцінювання стану прозорості основних державних органів сфери публічних фінансів шляхом побудови інтегрального показника прозорості з використанням індексного методу.

Враховуючи, що бюджетна сфера є одним із базових елементів публічних фінансів, а також беручи до уваги її роль в соціально-економічному розвитку як країни в цілому так і її регіонів в роботі розвинуто науково-методичний підхід щодо виявлення взаємозв'язку між рівнем соціально-економічного розвитку регіону та прозорістю місцевих органів влади.

Крім того, враховуючи ситуацію, що в наукових дослідженнях основна увага приділена прозорості саме на державному рівні було проведено оцінювання прозорості на регіональному рівні. В результаті проведеного дослідження розвинуто методичні рекомендації щодо посилення прозорості публічних фінансів у різних регіонах України на основі системного аналізу інформаційних порталів органів місцевого самоврядування в частині висвітлення інформації щодо публічних фінансів.

Беручим до уваги значимість банківського сектору в Україні, а також враховуючи, що більшу половину активів банків контролюють банки з державною участю та державні банки, розвинуто методичні рекомендації щодо формування аналітичних блоків фінансової звітності банківських груп, в тому числі за участі державних банків для підвищення якості розкриття фінансової та пруденційної звітності та запропоновано систему заходів для НБУ у напрямі підвищення прозорості як банків так і інших учасників фінансового сектору. Крім того досліджено стан розкриття кредитної інформації як одного із важливих напрямів підвищення прозорості банківської системи та зниження ризиків, що формуються в її межах.

Розроблені науково-методичні рекомендації впроваджено в діяльність Сумської обласної ради а також у навчальний процес Сумського державного університету.

Монографію підготував колектив авторів: д-р екон. наук, професор Інна Школьник (загальна редакція, розділи 2, 5, 6, 7, 9), д-р екон. наук, професор Тетяна Васильєва (розділ 5), д-р екон. наук, професор Сергій Леонов (розділ 8), д-р екон. наук, професор Тарас Савченко (розділи 10, 11), д-р екон. наук, доцент Наталія Винниченко (розділ 9), к.е.н., доцент Надія Дехтяр (розділ 12), к.е.н., доцент Ольга Дейнека (розділ 12), к.е.н., доцент Наталія Пігуль (розділ 12), к.е.н., старший викладач Аліна Бухтіарова (розділ 1, 3, 7), к.е.н., старший викладач Євгенія Мордань (розділ 8), к.е.н. Лілія Миненко (розділ 10) аспіранти Борис Мерщій (розділ 4, 9), магістранти Юлія Гавриш (розділ 3, 5, 6), Андрій Іванченко (3, 6), Анна Теницька (розділ 11).

Ця робота була підтримана Міністерством освіти і науки України (науково-дослідна тема № 0118U003585 «Формування системи забезпечення прозорості публічних фінансів як передумова боротьби з корупцією»).

1 ВІДКРИТІ ДАНІ: ВИКОРИСТАННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

В Україні з часів незалежності доступ до більшості даних державних реєстрів був відкритий виключно для державних структур. Загальнодоступними були лише деякі реєстри (наприклад, Єдиний державний реєстр юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців [137], який функціонує і сьогодні). Для того щоб отримати необхідну інформацію необхідно було подати запит до державної установи, проте, більшість даних все одно залишалися закритими для населення. Таким чином, були обмежені можливості спостерігати за діяльністю органів влади та було складно виявити факти вчинення корупційних діянь.

Досить довгий час залишалася закритою інформація і стосовно сфери публічних фінансів. Міністерство фінансів та Державна казначейська служба України оприлюднювали окремі дані щодо виконання державного і місцевих бюджетів, але була відсутня повна інформація про фінансування багатьох статей державного бюджету. Ситуація з даними щодо виконання місцевих бюджетів була не кращою. Органи влади мали можливість використовувати публічні кошти на свою користь, що стало причиною існування значної кількості корупційних схем. Саме потреба боротьби з такими схемами стала передумовою для старту відкритих даних в Україні.

Існує велика кількість підходів до розуміння сутності відкритих даних. Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI, варто зазначити, що публічна інформація представляє собою відображену і задокументовану будь-якими засобами, на будь-яких носіях інформацію, що була отримана чи створена у процесі виконання суб'єктами влади своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, чи яка знаходиться у володінні суб'єктів влади або інших розпорядників публічної інформації [170].

Приводом для початку впровадження відкритих даних в Україні став рейтинг Open Data Barometer (міжнародної організації World Wide Web Foundation), складений за результатами 2014 року, що показує ступінь розвитку відкритих даних у світі. Україна в рейтингу розділила місце з Марокко та зайняла 55 позицію із 86 країн. Крім того, зазначений рейтинг відображає кількість балів, отриманих країною за певними критеріями. Результати Open Data Barometer для України наведено на рисунку 1.1.

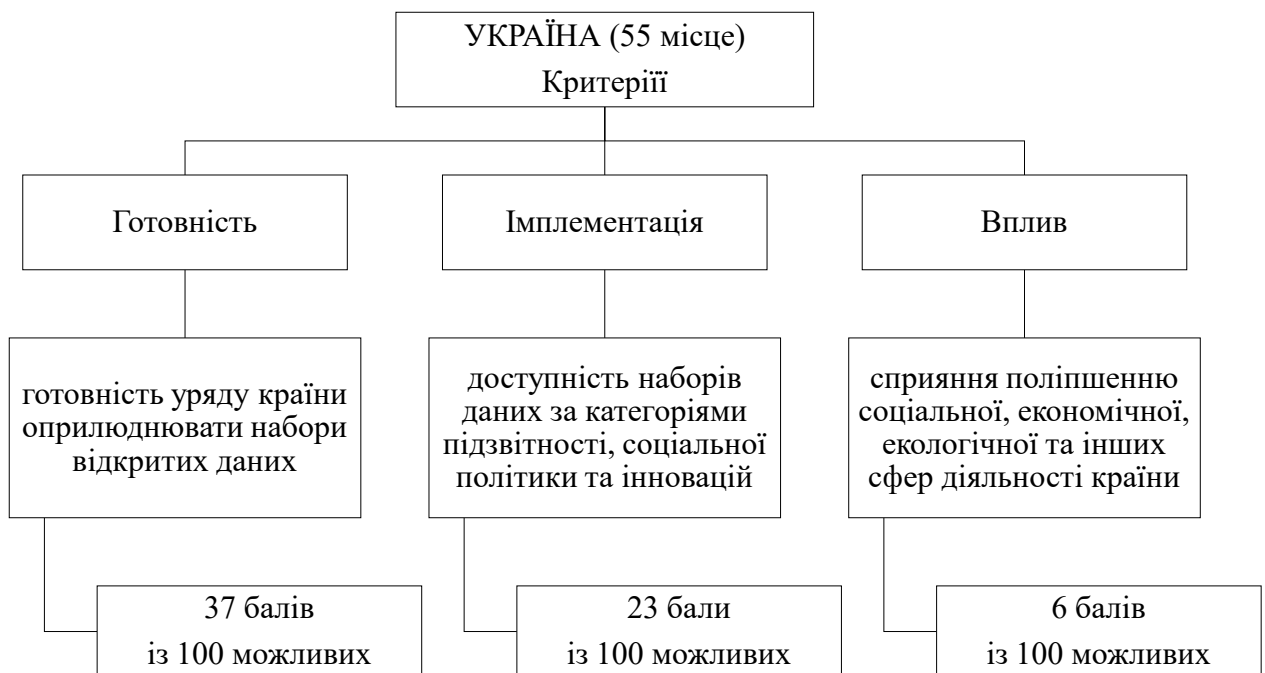

Рисунок 1.1 – Результати України у рейтингу Open Data Barometer за підсумками 2014 року [38]

Як видно з рисунку 2.1, Україна показала не найкращі результати, тому вже в 2015 році почалася підготовка до впровадження відкритих даних через прийняття ряду нових нормативно-правових актів та внесення змін до вже існуючих. Основні нововведення в законодавчих актах стосовно надання інформації про діяльність публічної влади у формі відкритих даних, наведено в Додатку А. Вказані законодавчі зміни стали першим та вагомим кроком до початку відкритих даних в Україні, що в свою чергу викликало потребу у формуванні нового органу виконавчої влади. Таким органом стало Державне

агентство з питань електронного врядування [127] (створене на базі Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України), метою діяльності якого є запровадження відкритої інформації, електронного документообігу, інформаційних систем та розвиток інформаційного суспільства за допомогою функціонування Національного порталу відкритих даних [128].

Протягом 2015-2016 рр. було створено та запущено Єдиний державний веб-портал відкритих даних [135], Офіційний портал публічних фінансів України E-Data [134], а також тестову версію Порталу відкритих даних Верховної Ради України [159]. Зміни відбулися і державних структурах. Наприклад, Державна казначейська служба тепер щомісячно публікує на своєму сайті інформацію про виконання державного і місцевих бюджетів. Державна фіскальна служба України оприлюднює дані стосовно обсягів зборів податкових надходжень та єдиного соціального внеску, а також про кількість перевірок за регіонами. Відкритий доступ до даних про публічні фінанси забезпечує більш ефективне використання публічних коштів та зменшує ймовірність поширення зловживань при ухваленні бюджетів на різних рівнях.

Наступним етапом переходу до відкритих даних стало приєднання України до Міжнародної хартії відкритих даних [131] у жовтні 2016 року на щорічній міжнародній конференції щодо відкритих даних у Мадриді [123]. Хартія була створена у 2013 році лідерами Великої вісімки, з метою розповсюдження демократії, боротьби із корупцією та сприяння економічному зростанню держав-учасників.

Основні принципи Хартії стосовно розповсюдження публічної державної інформації вказані на рисунку 1.2. Ключовими умовами приєднання до Хартії є стандартизація органами державної влади процесу збору та публікації інформації, законодавче визначення чіткого переліку інформації, що підлягає оприлюдненню та своєчасна публікація достовірних та повних даних [109].

Окрім зазначених законодавчих змін та приєднання до Хартії важливим досягненням на шляху до прозорості та відкритості інформації став запуск електронної системи закупівель ProZorro [82], яка наразі дозволяє моніторити публічні фінанси у сфері державних закупівель, оцінювати їх ефективність та попереджувати можливі корупційні схеми.

Відкритість інформації «за замовчуванням»	<ul style="list-style-type: none"> • непорушність права інтелектуальної власності, а також конфіденційних чи таємних даних
Якість та кількість	<ul style="list-style-type: none"> • актуальність та детальність даних, їх постійне подання переважно в однаковій формі
Максимальний ступінь охоплення	<ul style="list-style-type: none"> • необмежений доступ для всіх користувачів до відкритої інформації
Публікація даних для підвищення ефективності управління	<ul style="list-style-type: none"> • вдосконалення процедури використання відкритих даних та розробка нових стандартів
Публікація даних для розвитку інновацій	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення обізнаності населення про можливості використання відкритих даних та розробку нових продуктів на їх основі

Рисунок 1.2 – Сутність принципів відкриття державних даних Міжнародної хартії відкритих даних [складено на основі 158, 199]

Вагомим досягненням України в антикорупційній сфері є також надання публічного доступу до інформації про кінцевих власників (бенефіціарів) вітчизняних компаній за допомогою прийняття відповідного закону [166]. Через деякий час закон було вдосконалено: замість поняття «кінцевий вигодоодержувач» почало застосовуватись поняття «кінцевий бенефіціарний власник (або контролер)», а суб'єкти господарювання приватної форми власності зобов'язувались подати відомості про кінцевих власників до кінця вересня 2015 року [163]. Вже в 2017 році інформацію про кінцевих власників було внесено в базу Єдиного державного порталу відкритих даних.

Варто відмітити, також те, що Україна стала першою державою, що долучилася до Глобального реєстру бенефіціарних власників. На думку експертів міжнародної ініціативи Open Government, цей крок є значним досягненням для реалізації принципів прозорості та підзвітності [107].

Значним здобутком України стало покращення позицій в рейтингу Open Data Barometer. Оскільки рейтинг створено в 2013 році, дані про позиції країн публікуються починаючи з 2014 року. Для України тенденцію зміни позиції можна бачити на рисунку 1.3.

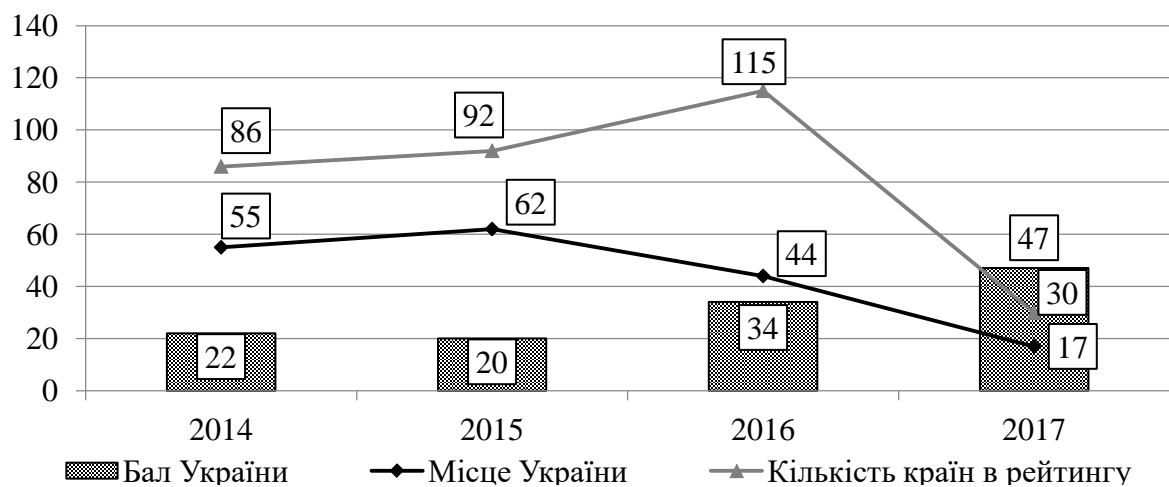

Рисунок 1.3 – Місце та бал України в рейтингу Open Data Barometer за період 2014-2017 рр. [38]

З даних рисунку видно, що починаючи з 2015 року Україна впевнено покращує свої позиції у сфері відкритих даних. І вже за результатами 2017 року держава отримала 47 балів (бали враховують сукупність факторів з чотирьох сфер: державне регулювання, дії органів влади, громадських прав та легкості ведення бізнесу) та 17 місце із 30 країн взятих для аналізу. Слід наголосити, що в 2017 році до рейтингу включено тільки 30 держав, що підписали Міжнародну хартію відкритих даних.

Стосовно балів по окремим критеріям в Україні також спостерігається значне покращення в 2017 році: за критерієм «готовність» – 60 балів (на 23 бали більше порівняно з 2014 роком), за критерієм «імплементация» – 52 бали

(на 29 балів більше порівняно з 2014 роком), за критерієм «вплив» – 28 балів (на 22 бали більше порівняно з 2014 роком) [38].

Експерти-аналітики Open Data Barometer наголосили на прогресі впровадження відкритих даних в Україні, зокрема, у сферах державного бюджету, реєстрації бізнесу, початкової та середньої освіти, а також кримінальної статистики. Проте, Україна показала негативний результат стосовно відкритості інформації у сфері власності на землю, географічних карт, роботи системи охорони здоров'я та ін. [108].

Поліпшення у сфері відкритих даних для України було зафіксовано і у рейтингу Global Open Data Index [104] (міжнародної організації Open Knowledge International). За результатами рейтингу Україна посіла 31 місце із 94 країн у 2016 році (у 2015 році знаходилась на 54 сходинці з 122 країн). Із 15 категорій, які включає Global Open Data Index Україна займає 1 місце по відкритості даних за категоріями: державний бюджет, національне законодавство та реєстрація компаній (що співпадає з висновками експертів Open Data Barometer). Високий рівень відкритості даних спостерігається за такими категоріями, як державні закупівлі (85 %), проекти законів (85 %) та національна статистика (80 %). Але нульовий відсоток відкритості даних в Україні все ще існує за категоріями: якість води і повітря, географічні карти, державні витрати та ін. [104].

Тому, необхідно спрямовувати більше зусиль на сприяння відкритості інформації в тих сферах, які відповідно до рейтингів Open Data Barometer та Global Open Data Index визнано практично недоступними для населення. Розширення доступу до відкритих даних, окрім зниження можливості вчинення корупційних діянь, сприятимуть економічному зростанню держави в цілому. Згідно з даними розрахунків деяких вітчизняних експертів, в 2017 відкриті дані вже принесли в економіку України 700 млн. дол. США. І якщо темпи розвитку даної сфери не будуть знижуватись, то вже до 2025 року економічний ефект зможе зрости до 1,4 млрд. дол. США [142]. Отже, подальше поширення відкритості інформації має бути одним із головних

завдань для боротьби з корупцією, що прямо чи опосередковано сприятиме економічному зростанню в Україні.

За умов високого рівня корупції в Україні виникає необхідність управління значними масивами інформації у сфері публічних фінансів для виявлення здійснених, існуючих та попередження майбутніх випадків незаконного використання ресурсів. Згідно Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [180] майже всі реформи чинять вплив на публічні фінанси, а всі міністерства з метою протидії корупції повинні використовувати інформаційні технології. Відкритість інформації має потужний антикорупційний ефект та здійснює сприятливий вплив на економічний розвиток. Тому, прозорість публічних фінансів є фактором успішної реалізації реформування усіх сфер економіки України.

У 2015 році здійснено запуск Єдиного веб-порталу використання публічних коштів «Е-дата» (у 2017 відбувся перехід роботи порталу з тестового режиму у повноцінний), який став важливим інструментом для протидії корупції. Портал знаходиться у відкритому доступі, є безкоштовним та містить дані про використання коштів Пенсійного фонду, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Державної фіскальної служби та інших структур. Натомість всі розпорядники коштів зобов'язуються публікувати необхідну інформацію на порталі. Це дає змогу здійснювати постійний моніторинг та оцінювати ефективність використання публічних коштів. За допомогою порталу також можна відстежувати найбільші трансакції, здійснені розпорядниками коштів в Україні (Додаток Б).

Партнером «Е-дата» є Пошуково-аналітична система «.007» [160] – веб-сервіс обробки та візуально зручного подання інформації щодо використання державних коштів, який є доступним і простим у використанні.

«Пошуково-аналітична система «.007» надає своїм користувачам такі основні можливості:

- відстеження платежів бюджетних установ, тобто трансакцій, які проходять через Державну казначейську службу;
- пошук трансакцій за певним словом з призначення платежу (наприклад, «заробітна плата», «елетроенергія» тощо);
- доступна функція контролю оплати договору Державною казначейською службою завдяки інтеграції «E-data» та «ProZorro» («.007») здійснює збір даних з «E-data» і відображає їх користувачам «ProZorro». На сайті «ProZorro» завершені тендери містять посилання «Перевірити оплати», яке спрямує користувачів до сайту «.007», де зазначено список трансакцій із датами, сумами, призначеннями платежу та іншою інформацією);
- наявні відомості про кількість розпорядників бюджетних коштів, які звітують на офіційному порталі публічних фінансів «E-data» (у 2019 році – 44 774 із 64 165 в Україні [160]) та про обсяги звітності, оприлюдненої на порталі «E-data».

Додатково у сервіс включено постійний конкурс журналістських розслідувань «E-розслідування», де можна переглянути роботи журналістів і активних громадян із розслідування фактів корупційних діянь, пов'язаних з використанням публічних коштів. Таким чином відбувається підвищення рівня прозорості державних фінансів.

Наразі в Україні функціонує відкритий ресурс – Система електронних публічних закупівель «ProZorro» [82], що надає доступ до даних про електронні тендерні торги, які були розпочаті з 31 липня 2016 року. Ресурс включає в себе портал «ProZorro», модуль електронного аукціону (<http://bi.prozorro.org>) та центральну базу даних.

З метою усунення проблем та недоліків системи «ProZorro» було також здійснено запуск моніторингового порталу публічних закупівель «DoZorro» [32], де можна залишати відгуки або скарги. На порталі доступні шаблони заяв для оскарження в різні державні структури (Антимонопольний комітет України, Державну аудиторську службу, Рахункову палату України,

Департамент захисту економіки Національної поліції України та ін.) [32]. Аргументовано оскаржені тендери повинні скасовуватись з оголошенням нових процедур закупівель замовниками.

У 2016 році Державна фіскальна служба України удосконалила Електронний кабінет платника податків [133], який має відкриту та приватну частину. Варто відзначити, що в закритій частині кабінету також міститься інформація з реєстрів операцій і трансакцій Системи електронного адміністрування ПДВ [185], де користувачі можуть знайти відомості про всі операції, зареєстровані в системі, перелік всіх операцій з ПДВ-рахунками з описом (тип трансакції, загальна сума поповнення рахунку, списання коштів, заборгованість, дійсний залишок коштів на рахунку та ін..) та дані про суму перевищення ПДВ.

Система електронного адміністрування ПДВ стала вагомим кроком у боротьбі з корупцією, оскільки зробила неможливим формування фіктивних податкових кредитів для отримання незаконних бюджетних відшкодувань ПДВ, одночасно збільшивши надходження даного податку до бюджету [126].

При Міністерстві юстиції України функціонує Кабінет електронних сервісів [141], де можна отримати інформацію з різних державних реєстрів та здійснити безоплатний запит на пошук даних із Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [137]. Для отримання інформації, необхідно позначити деякі критерії пошуку.

Національним агентством з питань запобігання корупції в Україні було створено Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [136], який призначений для спрощення подання працівниками сфери публічних фінансів своїх декларацій майнового стану, забезпечення доступу до них користувачам реєстру та полегшення процедури перевірки декларацій.

Експерти TAPAS Project/Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах [142] здійснили прогноз відкритих даних до 2025 року за трьома сценаріями розвитку: стагнація – стан відкритих даних не

розвиватиметься; помірний прогрес – більшість наборів даних будуть оприлюднені, їх якість та кількість користувачів дещо зростуть, помірно покращиться зручність використання; значний прогрес – усі набори даних будуть оприлюднені, їх якість та зручність суттєво покращяться, а кількість користувачів істотно зросте (рис. 1.4).

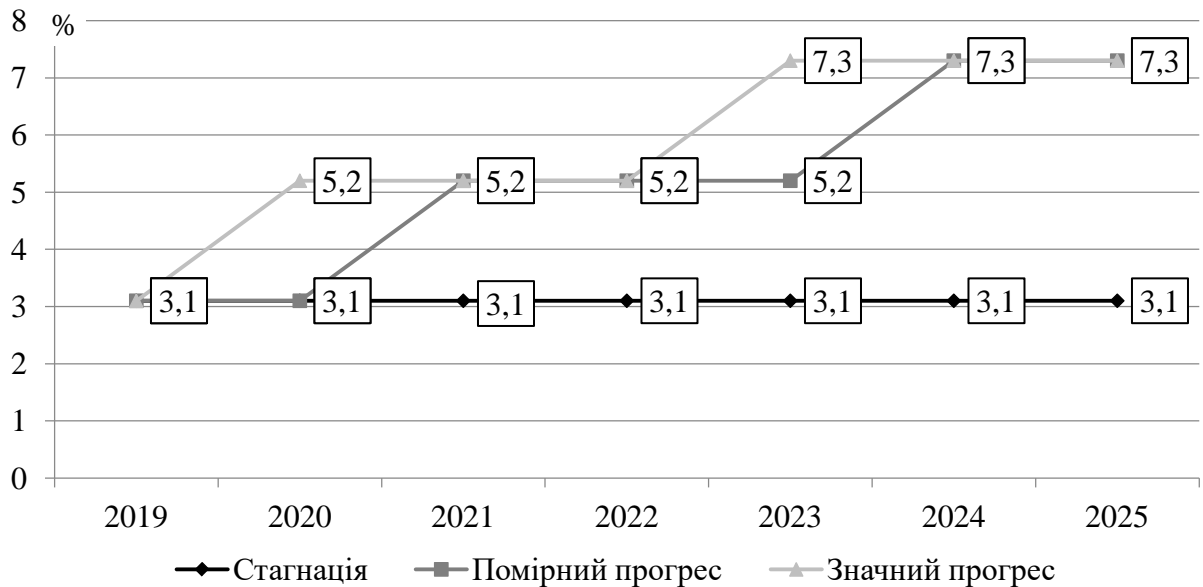

Рисунок 1.4 – Темпи зростання ринку відкритих даних в Україні за трьома сценаріями майбутнього [142]

Отже, за останні роки Україна досягла великого успіху в оприлюдненні відкритих даних та сприянні їх ефективному використанню, а вітчизняні експерти прогнозують подальший розвиток зазначеної сфери. На сьогодні значна кількість інформації (реєстри підприємств, судових рішень, публічних трансакцій та ін.) стала доступною громадянам, громадським організаціям, представникам бізнесу та державних інституцій. Для всіх перелічених суб'єктів відкрита інформація надає більше можливостей в доступі до необхідних даних, які можна використати для розробки програм розвитку держави чи окремих регіонів. Такі програми не тільки сприятимуть підвищенню рівня життя громадян, а й зможуть покращити імідж України з-поміж інших прогресивних держав, в яких сфера відкритих даних

розвивається досить успішно. Крім того, подальше поширення культури відкритості інформації допомагатиме у протидії корупції та попереджуватиме службові зловживання посадових осіб.

Розвиток відкритих даних має важливе значення і для забезпечення стабільного зростання економіки держави. Наприклад, за допомогою діяльності системи електронних закупівель Prozorro зростає ефективність державних закупівель та відбувається економія державних коштів. Завдяки відкритості та прозорості у відносинах між економічними суб'єктами знижується ймовірність відмивання коштів та вчинення корупційних діянь. А за умов підвищення доступу до інформації про ринок забезпечується рівна конкуренція між його суб'єктами, врівноважуються попит і пропозиція. Тобто впровадження концепції відкритих даних в Україні зможе допомогти у розв'язанні багатьох проблем суспільства, бізнесу та держави та зможе заощадити значні обсяги коштів для економіки України.

2 ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Явище транспарентності влади займає вагоме місце при політичній та економічній діяльності розвинутих країн світу, адже підзвітність громадськості є однією із основ демократичного устрою. Інститут державної влади у сучасному світі знаходиться під значним знаком запитання зі сторони суспільства. І не лише якість його наповнення, а часто постає запитання про його тип, у суспільстві лунають лозунги, що демократія не дозволяє нашій державі досягти економічного зростання, Україні потрібен справжній авторитарний лідер.

Розчарування населення інститутами влади відбувається не тільки в Україні, а й у всьому світі та полягає в тому, що традиційні політичні інститути і структура представницької демократії не відповідають потребам і очікуванням сучасних громадян. В останні роки спостерігаються значні громадянські протести проти корупції в усьому світі, особливо в країнах із середнім рівнем доходу. Такі масові заворушення дають можливість припустити, що зловживання влади і недостатня підзвітність в використанні державних коштів є одними з ключових причин невдоволення.

З аналізу наукових робіт вітчизняних дослідників з приводу транспарентності публічних фінансів України вдалося виявити досить незначний ступінь розкриття даного питання. У свою чергу саме поняття транспарентності досить часто зустрічається у вітчизняних дослідників та розкривається з різних сторін, зокрема у правовому полі, а також з точки зору розкриття сутності даного поняття та застосування його у зарубіжній практиці, тощо.

З поміж робіт, присвячених дослідженню проблеми транспарентності з правової точки зору варто виокремити роботи Коржа І., який досліджує питання відкритості і прозорості у діяльності органів як державної влади так і місцевого самоврядування з позиції надання доступу громадськості до

відкритих даних [143]. Наливайко Л. та Романов М. у спільній роботі досліджують категорію транспарентності, її ознаки як конституційного принципу та перспективи впровадження даного принципу законодавства України [156]. Семчик О. досліджує транспарентність з точки зору здійснення публічної фінансової діяльності через призму партисипативності у сфері публічного управління [184]. Також ряд дослідників вивчають значення транспарентності у сфері публічних фінансів та органів публічної влади з точки зору політології. Зокрема Горбата Л. П. охарактеризувала сутнісні характеристики принципу інформаційної відкритості діяльності органів публічної влади у своїй роботі [122]. Вона подала характеристики відкритості з позицій психології, соціології та політології. У роботі Мосора Л. С. було розглянуто транспарентність саме державної служби загалом. Було здійснено порівняння наукових категорій відкритості, прозорості та транспарентності [152]. Ткач І. В. та Терещук Г. у своїх роботах розглянули зарубіжний досвід та практику забезпечення принципів транспарентності в діяльності органів публічної влади, визначаючи при цьому вагомість транспарентності і необхідність її закріплення у правовому полі [195, 190]. В роботі Тихомирової Є.Б. здійснюється аналіз методики, яку використовує державний департамент США щодо оцінювання транспарентності бюджетних відносин тих країн, яким надається фінансова допомога, зокрема України та зазначаючи можливі напрями покращення фіскальної прозорості в країні [194]. Суровцева І. Ю. та Ніколаєва В. І. у спільній роботі розглядають сучасні підходи до визначення поняття транспарентності та здійснюють аналіз становлення інформаційної прозорості як глобальної та невід'ємної вимоги розвитку виконавчих органів влади [187].

Водночас дослідження транспарентності власне у сфері публічних фінансів є вкрай обмеженими. Серед них варто виокремити дослідження Соломіної Г.В., Гавриш О.С. та Махницької О.В. щодо транспарентності бюджетного механізму та зроблено акцент на застосуванні онлайн-ресурсів для належного розкриття інформації бюджетного процесу [186]. В роботі

Латковського П. зроблено акцент на тому, що прозорість бюджету є невід'ємною складовою безпеки держави, оскільки прозорість використання бюджетних коштів є одним із інструментів подолання як фінансової кризи так і корупції в країні [147]. В дослідженні, проведеному Іголкіним І.В. визначено вплив прозорості бюджетних відносин на підвищення ефективності використання публічних фінансів, в тому числі на вартість державних запозичень, та ефективність державних витрат на обслуговування державного боргу [139].

На актуальність здійснення досліджень в даній сфері також вказує значна увага, що приділяється питанню прозорості з боку фахівців Міжнародного Валютного фонду, які активно вивчають цю проблему [14]. Водночас, враховуючи постійні зміни, що відбуваються в сфері публічних фінансів, здійснення ряду кроків з боку органів державної влади, спрямованих на підвищення прозорості щодо формування та витрачання бюджетних коштів, а також недостатньо високий рівень прозорості, що існує на сьогодні, дослідження в даній сфері варто продовжувати.

Метою роботи є визначення сучасного стану прозорості формування та використання публічних фінансів України на макроекономічному рівні.

Дедалі більше нерівність за останні десятиліття викликає сумніви в здатності Урядів реагувати на сучасні проблеми. Можливість того, що він здебільшого слугує інтересам лише привілейованої еліти стали причиною популістських протестів 2016-2017 рр., спрямованих проти істеблішменту. Замість того щоб вирішувати ці основні проблеми, багато Урядів посилюють контроль над громадянським суспільством, що ще більше загрожує їхній легітимності. Однак до намірів нинішніх Урядів не належать плани щодо зменшення корупції та задоволення потреб людей, що провокує невдоволення громадян. Громадяни багатьох країн бажають знати, чим займаються Уряд і бажають мати більше можливостей впливати на процеси прийняття і виконання рішень. Вони більше не бажають залишатися

байдужими і лише спостерігати за тим, як їх керівники приймають рішення щодо формування та використання публічних фінансів без громадянського контролю або участі.

У сучасній ситуації пандемії коронавірусу актуальність підзвітності влади розкривається з нових сторін. Якщо раніше у багатьох містах світу на вулиці виходили протестуючі, вимагаючи від своїх Урядів більш якісних послуг і більшої підзвітності, то зараз громадяни ізольовані в своїх будинках і змушені триматися подалі один від одного, використовуючи соціальні мережі та інші засоби для спілкування з державними чиновниками.

Бюджети відіграють провідну роль в ухваленні Урядом заходів по боротьбі з цим вірусом і його наслідками. Лідери повинні приділяти особливу увагу потребам малозабезпечених, які особливо вразливі перед руйнівними ударами COVID-19 по охороні здоров'я і економіці. Для вирішення цих безпрецедентних завдань Уряд повинен швидко змінити пріоритети і скоригувати політику оподаткування і витрат. Поспішність дій може послужити спокусою для деяких лідерів відмовитися від інформування і залучення громадськості до участі у вживаних ними кроках. Незважаючи на те, що криза диктує швидкі і рішучі дії, він, тим не менше, вимагає чесності, прозорості, залучення і, зрештою, суспільної довіри.

Уряд України не має систем підзвітності та політики, щоб зробити свої бюджети повністю відкритими для громадськості. Прогалини в прозорості бюджету існують протягом усього бюджетного циклу, особливо у тому, як Уряд оприлюднює зміни в бюджетах в ході їх виконання. Ці недоліки поглиблюються слабким наглядом з боку законодавчих органів та ревізорів і обмеженими можливостями для участі громадськості. У міру збільшення витрат на боротьбу з пандемією, є небезпека, що Уряд не в повному обсязі витрачає виділені кошти і не пояснює відхилення від них. Примітно, що недоосвоєння бюджетних коштів на вакцинацію особливо велике, ці та інші недоліки, ймовірно, посиляться в умовах нинішньої кризи, якраз в той час,

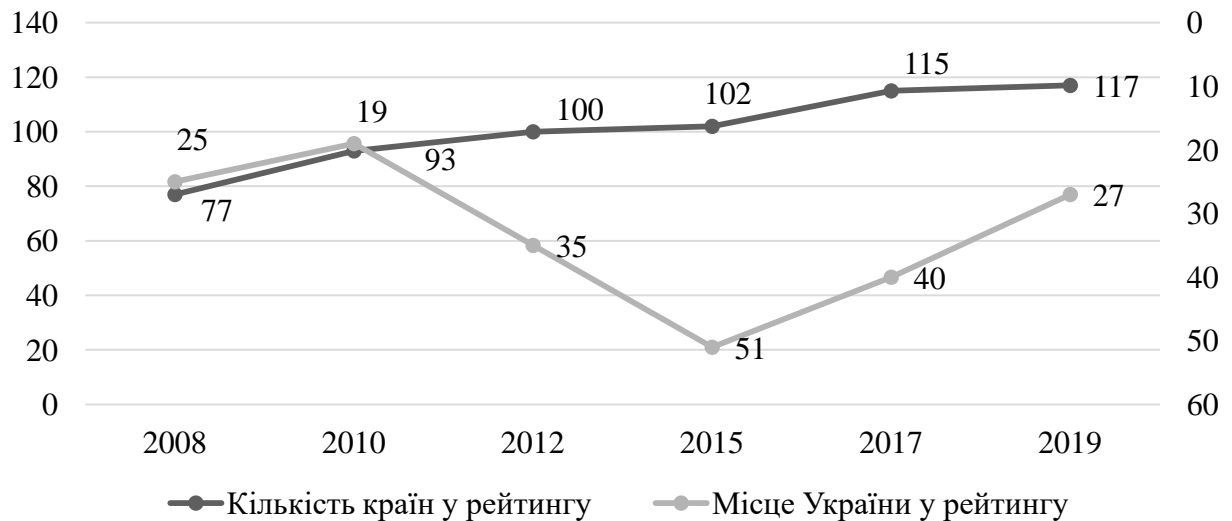
коли Уряди повинні уникати нецільового використання коштів і неефективності, які послаблюють попередні заходи по боротьбі з лихом.

Саме тому підвищення рівня транспарентності органів державної влади перед суспільством дозволяє з боку останнього долучитися до процесу розподілу фінансових ресурсів на необхідні сфери життя населення, здійснювати контроль за сумлінним виконанням Урядом його обов'язків та своєчасно вимагати покарання для осіб, які діють всупереч суспільним інтересам заради підвищення власних статків.

Огляд відкритості бюджету [77] є єдино незалежним, регулярним і порівняльним аналізом прозорості, участі та контролю бюджету суспільства в усьому світі. Інші оцінки державних фінансів в основному покладаються на самостійне надання відомостей держави, але огляд відкритості бюджету здійснюється незалежними дослідниками, які проживають в кожній з досліджуваних країн, які проводять аналіз, відповідаючи на 140 питань по факту, і результати розглядаються анонімним експертом. Уряди всіх країн також запрошуються проаналізувати і прокоментувати результати, а також вони мають можливість вносити свої зауваження та пропозиції. Велика частина питань розглядає обсяг бюджетної інформації, який доступний громадськості в восьми ключових бюджетних документах. На підставі відповідей на 109 питань, кожна країна отримує оцінку від 0 до 100 балів в Індексі відкритості бюджету (далі – ІВБ) – зіставний показник прозорості бюджету. Дане дослідження проводиться кожні два-три роки.

Україна стала учасником Дослідження відкритості бюджету у 2008 році та посіла 25 місце у рейтингу, але надалі із збільшенням кількості країн-учасників до 100 відбулось пониження до 51 місця у 2015 році (рис. 2.1). Проте з 2017 року відбувається поступове зростання у загальному рейтингу до 27 місця, що у цілому досить гарний результат з урахуванням оцінки відкритості українського бюджету.

Щодо положення України та її ступеня відкритості бюджету, то станом на 2019 рік індекс відкритості бюджету України становить 63/100, що свідчить про представлення бюджетними органами суттєвої інформації для громадськості.

Рисунком 2.1 – Позиція України у рейтингу прозорості бюджету у порівнянні з кількістю учасників країн Міжнародного бюджетного партнерства [77]

З 2008 року, відколи почалося дослідження, значення загального індексу прозорості бюджету зазнавало істотних змін. В 2010 оцінка ІВБ України зросла з 55 у 2008 році до 62 (рис. 2.2). Це сталося в великій мірі через те, що Україна почала публікувати більш повний Проект бюджету виконавчої влади, а також почала публікувати Поточні звіти про виконання бюджету і минулий аудит Річного звіту [77].

В 2012 році індекс відкритості знизився до 54 балів через зменшення обсягу опублікованої інформації в проєкті бюджету, звіті про виконання бюджету та річному звіті.

2015 рік став найгіршим роком щодо стану прозорості бюджету, оскільки ІВБ склав лише 46/100, що свідчить про надання Урядом країни обмеженої інформації про бюджет. Причинами такого результату є не опубліковані громадянський бюджет і піврічний звіт, а також недостатня

інформативність аудиторського звіту, який містить лише мінімальні відомості про бюджет.

В 2017 році відбулися перші позитивні зміни, зокрема публікація громадянського бюджету, покращення якості аудиторського звіту та збільшення обсягу інформації в проєкті бюджету. Це призвело до зростання індексу відкритості бюджету до 54. В 2019 році дана тенденція продовжилася, та ІВБ зріс до 63. За два роки Україна підвищила рівень доступу до бюджетної інформації за допомогою збільшення даних, представлених в Бюджетній пропозиції виконавчої влади.

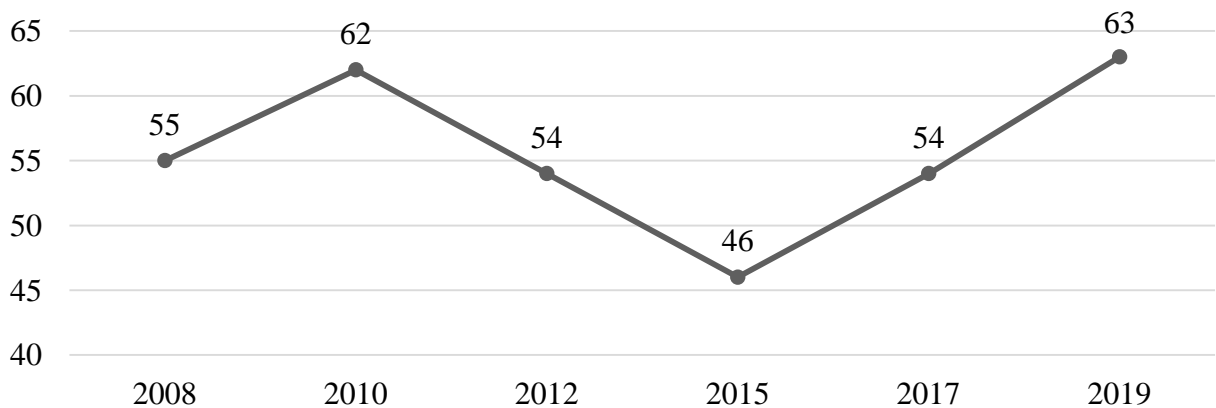

Рисунок 2.2 – Інтегральна оцінка прозорості бюджету України за період 2008 – 2019 роки [77]

Далі детальніше розглянемо кожен з восьми основних документів, які аналізуються в процесі оцінки відкритості бюджету.

Перший з восьми основних аналізованих документів – це попередній проєкт бюджету. Він встановлює загальні параметри, які визначатимуть наступний бюджет Уряду. Протягом аналізованих років в Україні щорічно опубліковувався попередній проєкт бюджету, але даний документ не містить широкого опису макроекономічної і фінансової ситуації. В загальному вигляді документ містить основні показники податково-фінансової політики країни до подачі проєкту бюджету; коротко викладає економічний прогноз Уряду, відомості за очікуваними доходами, видатками та заборгованості.

Другим індикатором аналізу прозорості бюджету є проєкт бюджету виконавчої влади. Він є найбільш важливим інструментом в політиці Уряду та представляє те, яким чином Уряд планує збільшити доходи, і куди виділяються ці кошти, в результаті чого політичні цілі перетворюються в конкретні дії. Протягом дев'яти досліджуваних років проєкт бюджету аналогічно видавався з детально викладеними джерелами доходів, асигнуваннями міністерствам, запропонованими змінами політики і іншою інформацією, яка є важливою для розуміння податково-фінансової ситуації в країні. В 2019 році оцінка змісту даного документу склала 61/100, що є високим рівнем інформаційності.

Затверджений бюджет має статус закону країни і забезпечує базову інформацію для різного роду бюджетних досліджень, проведених протягом бюджетного року. У загальних рисах, затверджений бюджет повинен надавати громадськості дані, які вона може використовувати для оцінки заявлених пріоритетів державної політики Уряду і мати підзвітний перед громадянами Уряд. В Україні щорічно видається затверджений бюджет. З 2010 року повнота та доступність наданої в ньому інформації збільшилась з середнього класу до високого та в 2019 році склала 89/100.

Для представлення планів Уряду для всіх громадян необхідно розробити спеціальний проєкт бюджету, який буде легко сприйматися людьми не знайомими з бюджетним процесом. Даний проєкт бюджету називається громадським. До 2017 року в Україні громадський бюджет не видавався, що сприяло зниженню загального індексу прозорості бюджету. Починаючи з 2017 року документ видається та має високий клас якості інформації з оцінкою 75/100 у 2019 році.

Поточні звіти про виконання бюджету є важливим індикатором прозорості та дають уявлення про результати виконання бюджету протягом бюджетного року. Вони передбачають порівняння з цифрами затвердженого бюджету, і тим самим можуть сприяти коректуванням. Зазвичай поточні звіти включають інформацію про фактичні надходження, фактичні витрати і

заборгованості, накопиченої в різні проміжки часу, та видаються щоквартально або щомісяця. В Україні складаються повні поточні звіти про виконання бюджету, які мають найвищу оцінку серед усіх інших необхідних документів – 93/100 у 2019 році.

Піврічний звіт містить всебічний огляд результатів виконання бюджету до середини бюджетного року і відображає будь-які зміни в економічних припущеннях, які впливають на затверджену бюджетну політику. Інформація в даному звіті дозволяє Уряду, законодавчій владі та громадськості визначити доцільність виконання коригувань щодо доходів, витрат або запозичень на решту бюджетного року. В Україні піврічний звіт складався до 2012 року, проте для громадськості він був недоступним. Починаючи з 2013 року даний документ не розроблявся взагалі, що вплинуло на погіршення загальної оцінки прозорості бюджету. Саме тому однією з головних рекомендацій представників Міжнародного Бюджетного Партнерства вже багато років залишається розробка та публікація піврічного звіту на Інтернет-ресурсах.

У Річному звіті порівняно фактичне виконання бюджету з Затвердженим бюджетом. Річний звіт може інформувати розробників стратегії про податкову політику, боргові вимоги і основні пріоритетні статті витрат, що дозволяє виконати коригування на найближчі бюджетні роки. В Україні складається Річний звіт, але він далеко не повний. Наприклад, в даний звіт не включено відхилення між затвердженими та фактичними витратами, а також інформація по нефінансові дані. Тим не менш, якість інформації класифікується як висока та в 2019 році має оцінку 76/100.

Останнім восьмим документом, який є індикатором прозорості бюджету є аудиторський звіт. Аудиторський звіт є оцінкою рахунків Уряду вищим органом фінансового контролю країни. У ньому повідомляється інформація про збільшення Урядом доходів, про витрачання державних доходів відповідно до офіційно прийнятого бюджету, а також надаються відомості про збалансованість та точність бухгалтерського обліку Уряду та про

існування проблем в галузі управління державними коштами. В Україні складається Аудиторський звіт, який в достатній мірі є вичерпним. Однак в ньому не повідомляється про кроки, що робляться органами виконавчої влади для виконання наданих рекомендацій.

Отже, за дев'ять років, відколи Україна приймає участь у дослідженні, країна змогла досягти позитивних зрушень у сфері прозорості бюджету та доступності бюджетної інформації для громадян. Зокрема, підвищилася повнота прийнятого бюджету та річного звіту; з 2017 року відбувається публікація громадського бюджету [75]; збільшився обсяг інформації, представлений в бюджетній пропозиції виконавчої влади; покращилася якість аудиторського звіту [77].

Незважаючи на позитивні зміни, все ще залишаються напрями для доопрацювання, наприклад складання та публікація на онлайн-порталах піврічного звіту, який наразі є єдиним документом, повністю відсутнім в аналізі. Також необхідно підвищити повноту попереднього бюджетного заяви, надавши: додаткову інформацію про політику і пріоритети щодо надходжень на майбутній бюджетний рік; оцінки, пов'язані з державними позиками і боргами; і багаторічні прогнози витрат.

Також важливою проблемою є недостатній рівень участі громадськості в формуванні бюджету. З метою оцінки участі громадськості огляд по відкритості бюджету оцінює діапазон можливостей участі громадськості в бюджетних процесах, що надається Урядом. Такі можливості повинні надаватися виконавчою владою, законодавчим органом і головним контрольним органом протягом усього бюджетного циклу. Як ми можемо бачити з графіку, громадяни України мають мало можливостей для участі у бюджетному процесі.

Виконавча влада України створила консультації з громадськістю в процесі складання бюджету та електронні консультації в ході виконання бюджету, але для подальшого розширення участі громадськості в

бюджетному процесі слід також приділити пріоритетну увагу наступним заходам:

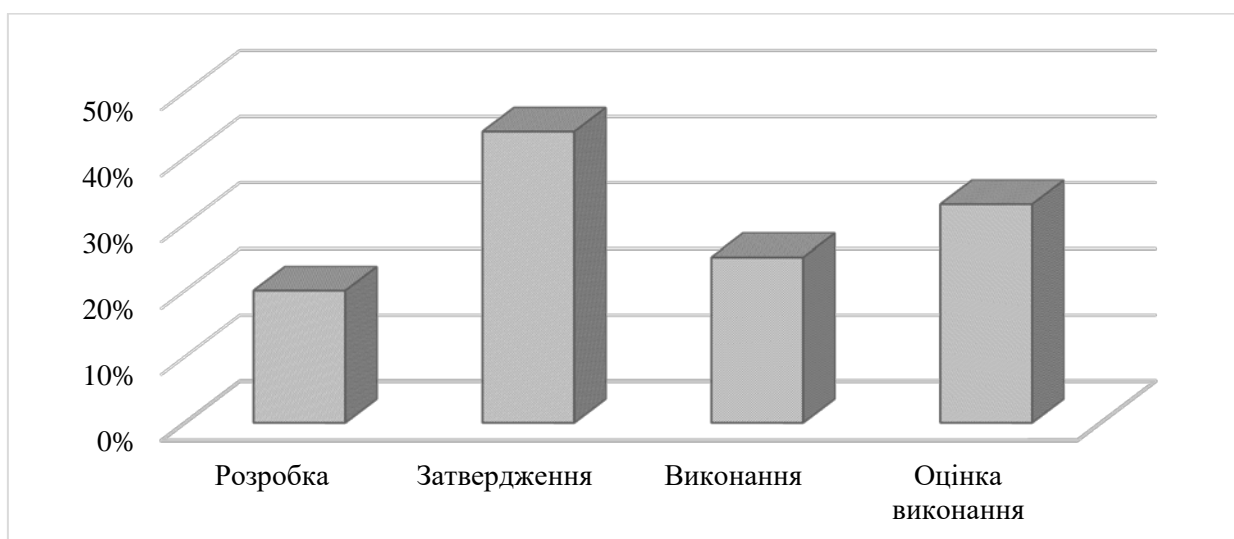

Рисунок 2.3 – Рівень участі громадськості у формуванні бюджету на різних стадіях бюджетного процесу станом на 2019 р. [194]

- розширенню механізмів розробки бюджету, що дозволить залучити будь-яку організацію громадянського суспільства або представника громадськості, які бажають взяти в ній участь;

- активній взаємодії з соціально вразливими групами населення і меншинами безпосередньо або через їх представників громадянського суспільства.

Парламент України запровадив публічні слухання, пов'язані з затвердженням річного бюджету, але також повинен приділити першочергову увагу наступним заходам:

- дозволити будь-якому представникові громадськості або організацій громадянського суспільства виступати в ході слухань за пропозицією про бюджет до його затвердження;

- дозволити представникам громадськості або організацій громадянського суспільства виступати в ході слухань з аудиторського звіту.

Рахункова палата України створила механізми для надання допомоги вищому контрольному органу в розробці його програми аудиту. З метою розширення участі громадськості в бюджетному процесі вона повинна створити офіційні механізми, за допомогою яких громадськість зможе сприяти проведенню відповідних аудиторських перевірок.

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що відкритість бюджетного процесу державних органів влади України щорічно зазнає якісних змін і поступово, дотримуючись загальносвітових тенденцій, стає все більш доступною для населення як з перспективи підзвітності, тобто розкриття результатів бюджетної діяльності органів влади, так і зі сторони залучення представників громадськості до участі у формуванні державної бюджетної політики так і опосередкованого контролю за її виконанням.

Беручи до уваги результати попередніх досліджень щодо транспарентності публічних фінансів на місцевому рівні [89], можна відзначити значно вищий рівень транспарентності на макроекономічному рівні, що вимагає зміни політики саме на рівні органів місцевого самоврядування, особливо враховуючи ту ситуацію, що в результаті адміністративно-територіальної реформи та фінансової децентралізації роль останніх стає все більш вагомим у використанні бюджетних коштів.

В Україні на сьогодні дуже слабо розвинутий інститут контролю з боку громадськості, який створює запит на відкритість влади і може контролювати процеси використання публічних фінансів та у випадку неправомірного використання бюджетних ресурсів може впливати на усунення представників влади від виконання своїх повноважень. У середовищі з високим рівнем розвитку зазначеного інституту влада змушена діяти максимально у правовій сфері та з максимальною відкритістю, що формує довіру з боку громадян. В Україні інститут громадянськості знаходиться на етапі формування та розвитку, а демократичні інститути не мають повної незалежності та повноти влади, а також підтримки населення, в такому випадку представники влади приховують свої неправомірні дії не надаючи повної і доступної звітності

про бюджетний процес, що створює певний інформаційний вакуум для формування громадських протестів з метою усунення корупційних чиновників.

3 ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

З метою визначення рівня прозорості в оцінюванні діяльності ключових державних органів сфери публічних фінансів пропонуємо використовувати показники, склад яких відображено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Система показників для розрахунку рівня прозорості в оцінюванні діяльності ключових державних органів

№	Критерії оцінки
Блок 1. Загальна інформація	
1.1	Наявність інформації про керівництво державного органу
1.2	Наявність Е-декларацій керівництва на сайті державного органу
1.3	Відомості про структуру та повноваження державного органу
1.4	Оприлюднення нормативно-правових актів та іншої документації
1.5	Офіційне друковане видання державного органу
1.6	Публікація інформації про доступні вакансії державного органу
1.7	Результати проведеного відбору на посади державної служби
Блок 2. Інформаційна взаємодія з суб'єктами фінансового сектору	
2.1	Забезпечення участі громадськості (наявність громадської ради)
2.2	Розміщення на сайті планів проведення консультацій з громадськістю
2.3	Публікація звітів з результатами публічних громадських обговорень
2.4	Взаємний обмін інформацією з іншими державними органами
2.5	Обмін інформацією з відповідними органами іноземних держав (міжнародне співробітництво)
Блок 3. Дані про основну діяльність	
3.1	Публікація річних звітів про діяльність державного органу
3.2	Публікація піврічних звітів про діяльність державного органу
3.3	Публікація кварталних звітів про діяльність державного органу
3.4	Публікація щомісячних звітів про діяльність державного органу
3.5	Розміщення стратегії чи плану роботи органу на наступний рік
3.6	Розкриття актуальної інформації про державні закупівлі
3.7	Відкритий доступ до публічної інформації на сайті органу
3.8	Регулярні звіти про роботу з запитами на отримання публічної інформації
3.9	Публікація інформації на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних
3.10	Відкритість агрегованих показників діяльності
3.11	Перелік проектів, що ініціюються державним органом та прийняті рішення щодо їх реалізації
3.12	Стан фінансування проектів, ініційованих державним органом
3.13	Інформація щодо стану фінансування діяльності державного органу

Продовження таблиці 3.1

№	Критерії оцінки
Блок 4. Доступність додаткової інформації	
4.1	Відкритий доступ до контактів (адреса, телефон, E-mail)
4.2	Наявність сторінки державного органу в соціальних мережах
4.3	Додаткові електронні сервіси на сайті державного органу
4.4	Онлайн інструменти консультування користувачів сайту
4.5	Доступність адміністративних послуг
Блок 5. Якість та безпека оприлюднених даних	
5.1	Якість подання статистичних даних
5.2	Візуалізація даних з використанням елементів графіки, інфографіки
5.3	Подання даних у форматі, який можна перевірити за допомогою автоматизованої системи обробки інформації
5.4	Рівень інформаційної та програмно-технічної безпеки органу

Найбільш дієвим та доступним інструментом для відображення діяльності будь-якого державного органу є його офіційний веб-сайт. Тому вказана система показників була розроблена на основі моніторингу інформації сайтів провідних вітчизняних державних органів та даних Єдиного державного веб-порталу відкритих даних.

Розрахунок індексу прозорості державних органів пропонуємо здійснювати поетапно за наступною методикою.

I Етап. Визначення для кожного з п'яти блоків, зазначених в таблиці 1, системи показників оцінювання рівня прозорості державного органу і введення їх умовних позначень (Додаток В).

II Етап. Розподіл кількості балів за рівнем наявності та повноти інформації за такою диференціацією: інформація повна – 1 бал; інформація часткова – 0,5 балів; інформація відсутня – 0 балів.

III Етап. Визначення для кожного показника у блоці питомої ваги і умовних позначень (Додаток В).

IV Етап. Розрахунок індексу прозорості за кожним з 5-и блоків за формулами 3.1–3.5:

$$Ind_1 = \sum_{i=1}^n \frac{X_{1i} * J_{1i}}{100}, \quad (3.1)$$

$$Ind_2 = \sum_{i=1}^n \frac{X2_i * J2_i}{100}, \quad (3.2)$$

$$Ind_3 = \sum_{i=1}^n \frac{X3_i * J3_i}{100}, \quad (3.3)$$

$$Ind_4 = \sum_{i=1}^n \frac{X4_i * J4_i}{100}, \quad (3.4)$$

$$Ind_5 = \sum_{i=1}^n \frac{X5_i * J5_i}{100}, \quad (3.5)$$

V Етап. Визначення питомої ваги кожного блоку у загальному визначенні рівня транспарентності з умовними позначеннями вказаними в додатку В.

VI Етап. Формування індексу транспарентності державного органу (формула 3.6):

$$Index_t = \sum_{i=1}^n \frac{Ind_1 * q_1 + Ind_2 * q_2 + Ind_3 * q_3 + Ind_4 * q_4 + Ind_5 * q_5}{100}. \quad (3.6)$$

Розроблений за наведеною методикою індекс транспарентності державних органів матиме важливу практичну цінність, оскільки дасть можливість:

- будь-яким суб'єктам на регулярній основі оцінювати та порівнювати відкритість діяльності ключових державних органів;
- попереджувати корупційні зловживання та порушення прав населення на вільний доступ до інформації;
- поширювати та розвивати інститут відкритості серед органів державної влади (та їх посадових осіб), а також підвищить рівень обізнаності населення відносно їх прав та можливостей у використанні публічних даних;
- регулярні розрахунки індексу транспарентності можуть стати передумовою для об'єднання зусиль зацікавлених осіб та неурядових

організацій в напрямку підвищення відкритості діяльності державних органів у сфері публічних фінансів;

– цифрові дані, отримані в результаті вимірювання індексу, можуть бути застосовані для розробки рекомендацій стосовно підвищення рівня прозорості діяльності ключових органів державного рівня.

Тобто транспарентність державних інститутів повинна стати одним з пріоритетних напрямків державної політики в Україні. Деякі кроки на цьому шляху вже зроблено: відбулося прийняття Закону «Про доступ до публічної інформації», почалося формування громадських рад, представники яких можуть брати участь у роботі міністерств та інших державних органів [145]. Високий рівень інформаційної відкритості підвищує довіру населення до дій державного апарату, запобігає виникненню корупційних схем та покращує імідж будь-якого державного органу.

Застосування результатів розрахунків запропонованої методики оцінювання транспарентності дасть змогу розробити рекомендації для відкритої діяльності державних інституцій, чим сприятиме підвищенню ефективності використання публічних ресурсів.

Для кількісної оцінки рівня прозорості ключових державних органів варто розглянути практичне застосування моделі визначення інституційної та політичної транспарентності сфери публічних фінансів в частині немонетарної складової на прикладі Міністерства фінансів та Державної фіскальної служби України. Розподіл кількості балів в системі показників (додаток В) було здійснено з використанням інформації розміщеної на офіційних сайтах зазначених державних органів та даних Єдиного державного веб-порталу відкритих даних.

Спочатку за допомогою табличного процесору Microsoft Excel здійснюються проміжні розрахунки (вводиться кількість балів для кожного показника транспарентності та знаходимо їх питому вагу у відповідному блоці). Для зручності використовуємо умовні позначення, запропоновані в розділі 3.1 роботи. Результат розрахунків відображено в таблиці 3.2.

Наступним кроком розраховуємо індекс прозорості за кожним з 5-и блоків, використовуючи формули 3.1–3.5. Розраховані значення індексів наведені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.2 – Вихідні дані для розрахунку індексу прозорості

№	Міністерство фінансів України		Державна фіскальна служба України	
	Кількість балів (X)	Питома вага (J)	Кількість балів (X)	Питома вага (J)
Блок 1. Загальна інформація				
1.1	1	14,29	1	14,29
1.2	1	14,29	0	0,00
1.3	0	0,00	1	14,29
1.4	1	14,29	1	14,29
1.5	0	0,00	1	14,29
1.6	1	14,29	1	14,29
1.7	1	14,29	1	14,29
Блок 2. Інформаційна взаємодія з суб'єктами фінансового сектору				
2.1	1	20,00	1	20,00
2.2	1	20,00	1	20,00
2.3	0	0,00	1	20,00
2.4	1	20,00	0,5	10,00
2.5	1	20,00	1	20,00
Блок 3. Дані про основну діяльність				
3.1	0	0,00	0,5	3,85
3.2	0	0,00	0,5	3,85
3.3	0	0,00	0	0,00
3.4	0	0,00	0	0,00
3.5	1	7,69	0,5	3,85
3.6	0,5	3,85	1	7,69
3.7	0	0,00	1	7,69
3.8	0,5	3,85	1	7,69
3.9	0	0,00	1	7,69
3.10	0	0,00	0,5	3,85
3.11	1	7,69	0	0,00
3.12	0	0,00	0	0,00
3.13	0	0,00	0,5	3,85
Блок 4. Доступність додаткової інформації				
4.1	1	20,00	1	20,00
4.2	1	20,00	1	20,00
4.3	0	0,00	1	20,00
4.4	0,5	10,00	0	0,00
4.5	0	0,00	1	20,00
Блок 5. Якість та безпека оприлюднених даних				
5.1	0,5	12,50	0,5	12,50

5.2	0,5	12,50	0,5	12,50
5.3	0	0,00	0	0,00
5.4	0,5	12,50	0,5	12,50
Σ	16	X	22,5	X

Таблиця 3.3 – Поблокові індекси прозорості Міністерства фінансів України та Державної фінансової служби України

Індекс прозорості	Ind ₁	Ind ₂	Ind ₃	Ind ₄	Ind ₅
Міністерство фінансів України	0,7143	0,8000	0,1923	0,4500	0,1875
Державна фінансова служба	0,8571	0,8500	0,4038	0,8000	0,1875

Далі знаходимо питому вагу кожного блоку у загальному визначенні рівня прозорості (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4 – Питома вага кожного блоку у загальному визначенні рівня прозорості Міністерства фінансів України та Державної фінансової служби України

Питома вага блоку (q)	Блок 1	Блок 2	Блок 3	Блок 4	Блок 5	Σ
Міністерство фінансів України	31,25	25,00	18,75	15,63	9,38	100
Державна фінансова служба	26,67	20,00	28,89	17,78	6,67	100

Отримавши всі необхідні для розрахунку дані, в MS Excel знаходимо загальний індекс прозорості (за формулою 6), значення якого для Міністерства фінансів України (МФУ) складає 0,5472, а для Державної фінансової служби України (ДФСУ) – 0,67. Тобто розраховані індекси свідчать про те, що 54,72 % інформації Міністерства фінансів та 67 % даних Державної фінансової служби знаходяться у вільному доступі та є відкритими для громадськості.

З метою виявлення недоліків та розробки рекомендацій для підвищення рівня прозорості розглянутих державних органів, проаналізуємо більш детально отримані дані. Індекс прозорості Міністерства фінансів показує, що даним органом оприлюднюється лише трохи більше половини необхідної інформації, натомість решта є недоступною. Найбільш закритою є інформація блоку «Дані про основну діяльність» та блоку «Якість та безпека

оприлюднених даних». Це пов'язано з тим, що на сайті не публікуються звіти про діяльність, а вся бюджетна статистика за останні роки подана в незручному форматі. Більш доцільно було б подавати її помісячно, поквартально та за рік (хоча б за останні 5 років). Також на сайті розміщується інформація про державні закупівлі, проте вона не містить даних за останні 3 роки (розміщено останній план закупівель МФУ на 2015 рік). Інформація щодо стану фінансування діяльності державного органу взагалі відсутня.

Ще одним негативним аспектом в оприлюдненні інформації МФУ є повна відсутність даних на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, а на самому сайті органу є непрацююче гіперпосилання «Пошук публічної інформації». Все це є порушенням діючого Закону «Про доступ до публічної інформації».

Що стосується якості подання даних, то бюджетна статистика подається недостатньо зручному для аналізу форматі PDF. Візуально інформація відображена доступно з використанням таблиць, графіків, гістограм, але її краще розміщувати у форматі XLS.

Недосконалим є також рівень інформаційної та програмно-технічної безпеки МФУ. Протягом 6-7 грудня 2016 р. тривала професійна хакерська атака на сайт органу. Як наслідок, було зупинено роботу відомчих систем обліку та проведення платежів – системи електронного адміністрування ПДВ та акцизних накладних, системи митних платежів. Були призупинені фінансові розрахунки з державою, платники податків зазнавали збитків та могли отримати пеню та штрафи за несвоєчасну сплату [150]. Тому слід частіше здійснювати заходи відновлення та підвищення надійності функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи МФУ.

Високий рівень прозорості показали блоки «Загальна інформація» та «Інформаційна взаємодія з суб'єктами фінансового сектору» 71,43 % та 80 % відповідно. У вказаних блоках серед недоліків виявлено

відсутність офіційного друкованого видання МФУ та опублікованих звітів з результатами публічних громадських обговорень.

Порівняно кращим є індекс транспарентності Державної фіскальної служби України, де загальнодоступними є 67 % інформації. Позитивними є значення показників транспарентності блоків «Загальна інформація», «Інформаційна взаємодія з суб'єктами фінансового сектору» та «Доступність додаткової інформації»: від 80 до 85 %. Натомість найбільше прорахунків виявлено у блоках «Дані про основну діяльність» та «Якість та безпека оприлюднених даних».

ДФСУ публікує на своєму лише щорічні та піврічні звіти. Вони мають фрагментарний характер, зосереджені лише на позитивних аспектах діяльності органу тобто об'єктивно оцінити діяльність органу виходячи з розміщених на сайті даних неможливо. Крім того, звіти не містять динаміки показників за останні декілька років (фактичні показники порівнюються з плановими), а цифрові дані подаються не у табличній формі. На сайті ДФСУ розміщуються плани роботи служби, але тільки на найближче півріччя.

У закритому доступі залишаються також деякі агреговані показники: надходження податків і зборів за видами економічної діяльності та регіонами, динаміка кількості платників податків, обсяги втрат від переплат податків, від надання податкових пільг, від податкового боргу, залишок невідшкодованих сум ПДВ тощо.

Дані про фінансування підрозділів ДФСУ розміщуються на сайті органу щомісячно, але вони не дають змоги реально оцінити фіскальну політику ні на місцевому, ні на загальнодержавному рівні.

Більшість статистичних даних ДФСУ подані у текстовому форматі, тоді як більш зручно було б їх розміщувати у вигляді таблиць Microsoft Excel. Окрім того майже не застосовуються елементи графіки та інфографіки, що ускладнює сприйняття розміщеної інформації. Тому варто попрацювати над її візуальним оформленням.

Присутні недоліки і в безпеці оприлюднених даних. З 6 по 11 грудня в ДФСУ через збій в роботі автоматизованої інформаційної системи «Управління документами» було втрачено: близько 531 000 електронних документів та резолюцій до них, 26 000 даних в реєстраційних картках, 4 100 реєстраційних карток, 3 100 контрольних карток і т.д. Причинами такого збою визнано застарілість та неможливість забезпечення належних умов для розташування обладнання та серверів, а також неналежний рівень захисту інформації [140]. Тому ДФСУ потрібно здійснювати заходи націлені на удосконалення систем захисту інформації, налагодження програмно-технічного забезпечення, збільшення кількості нових серверів та впорядкування роботи із структурованими даними.

Отже, визначений за наведеною методикою індекс транспарентності державних органів є важливим з практичної точки зору, оскільки дає змогу оцінити їх діяльність на підставі наявності повної, достовірної, актуальної і зрозумілої інформації про керівництво, структуру, функції державних інституцій, інформаційну взаємодію з іншими суб'єктами, про здійснення основної діяльності, наявність додаткових даних тощо. Крім того, регулярні розрахунки індексу дозволять порівнювати відкритість діяльності ключових державних органів, спостерігати динаміку зміни рівня прозорості, виявляти недоліки в розкритті інформації ключовими державними органами та розробляти шляхи їх усунення. Слід відмітити, що запропонована методика не є вичерпною і може бути змінена та доповнена з урахуванням специфіки діяльності досліджуваного державного органу. Тому необхідними є подальші наукові дослідження та перевірка методики на практиці.

4 ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРОЗОРОСТІ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ ІЗ СТАНОМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Забезпечення умов транспарентності бюджетного середовища є однією з задач місцевих органів влади, адже механізми відкритості інформації дозволяють виявити потенційні проблеми на початкових етапах. Відсутність достатнього рівня бюджетної транспарентності є перепорою для виконання одного з принципів бюджетної системи – принципу публічності та прозорості. Збалансований соціально-економічний розвиток регіонів України є запорукою зменшення рівня соціальної напруги в суспільстві. Подолання диспропорцій регіонального розвитку лежить у тому числі й в площині транспарентності бюджетної інформації, можливості участі громадськості в бюджетному процесі, створенні механізмів громадського контролю за витрачанням бюджетних коштів. Реалізовані принципи бюджетної транспарентності наближають вітчизняну бюджетну систему до міжнародних стандартів та підвищують рівень довіри населення до здійснюваних реформ.

В сучасних умовах наукові погляди все частіше звертаються до розгляду ролі громадянського суспільства, як рушійної сили змін соціально-економічного розвитку, оскільки партнерство між органами влади та громадянським суспільством потенційно створює кращі умови розвитку регіону. Метою створення транспарентного бюджетного середовища є забезпечення оптимального рівня функціонування місцевого самоврядування задля досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку регіонів. Зважаючи на те, що наукові напрацювання в сфері транспарентності публічних фінансів містять значне коло окреслених питань. Пропонуємо виділити декілька ключових напрямків оглянутих в процесі дослідження літератури, що сформувала власне бачення на шляхи здійснення дослідження.

В роботі Тіхомірової О. [106] проводився аналіз транспарентності бюджетів різних країн світу, порівнюються різні методики оцінки транспарентності суб'єктів бюджетної політики, висунуто рекомендації для України стосовно підвищення рівня податково-бюджетної прозорості. Колективом авторів Школьник І., Мельник Т. та Мерція Б. [91] запропоновано науково-методичний підхід до оцінки рівня фінансової децентралізації, висунуто рекомендації стосовно покращення прозорості бюджетного процесу. Робота колективу Бухтіарової А., Духно Ю., Куліша Г., Курочкіної І., та Лупчанського В. [21] присвячена розробці методології оцінки транспарентності публічних фінансів в Україні. На основі розробленого індексу прозорості органів управління державними фінансами розраховано відсоток відкритості даних опублікованих Міністерством фінансів України та Державною фіскальною службою. В роботах Кхаграм С., Фанг А., Де Ренжіо П., [60] та Дж. Альт та Д. Лассена [2], розглядаються різні аспекти податкової прозорості та її взаємозв'язок з діяльністю місцевих органів влади. Дослідження транспарентності в рамках проектів ІМФ здійснювалися науковцями Ф. Хамеда [43], Арбатлі Е. [5], що розглядали наслідки зростання рівня відкритості державних органів влади для збільшення довіри міжнародних кредиторів до країн-реципієнтів міжнародної кредитної допомоги. В роботі Белоусова Ю. та Тімофєєвої О. [15] розглядається проблематика створення механізму залучення громадян до бюджетного процесу в якості способу зростання ефективності управління публічними фінансами. В роботі розглянуто методичний підхід до оцінки індексу відкритості бюджетів.

Отже, широкий спектр досліджень публічних фінансів у взаємозв'язку з транспарентністю відкриває нові шляхи подолання існуючих соціально-економічних потреб регіонів. Швидка зміна публічних фінансів породжує необхідність застосування передових механізмів управління місцевими фінансами на основі принципів транспарентності. Спільна збалансована робота місцевих органів влади та громадськості може забезпечити сталий

соціально-економічний розвиток регіонів. Подальші наукові дослідження знаходяться на перетині різних сфер: публічних фінансів, транспарентності, сталого соціально-економічного розвитку.

Оцінку стану соціально-економічного розвитку регіонів пропонується проводити на основі алгоритму, що включає в себе побудову інтегрального показника соціально-економічного розвитку. Для оцінки відібрано 5 показників: розмір капітальних інвестицій за областями, обсяг реалізованої продукції у областях, валовий регіональний продукт, середньомісячна заробітна плата у області та економічно активне населення працездатного віку області. Пропонуємо більш детально зупинитися на важливості відбору кожного з даних показників регіонального соціально-економічного розвитку.

Показником економічно активного населення за регіонами вказується на потенційний рівень економічного потенціалу за рахунок існуючих в регіоні трудових ресурсів. Показник середньомісячної заробітної плати вказує на рівень задоволення потреб громадян за рахунок трудових доходів, а зростання середнього рівня доходів населення потенційно свідчить про зростаючий ступінь соціально-економічного розвитку конкретного регіону. Обсяг валового регіонального продукту фактично характеризує ступінь розвитку регіону виражений в обсязі сумарної валової доданої вартості від усіх видів економічної діяльності. Показник обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств розкриває економічну спроможність регіону до конкурентоспроможності у відношенні до інших регіонів. Обсяг капітальних інвестицій вказує на економічну привабливість регіону та потенційні можливості до зростання рівня економічного розвитку.

Розглянутий літературний огляд методик оцінки стану соціально-економічного розвитку регіонів надав підстав обрати алгоритм побудови інтегрального показника, як виразника стану соціально-економічного розвитку в конкретному регіоні. Перевагою даного алгоритму є узагальнення різнорідних за своєю природою індикаторів, що дозволяє виділити ключові проблеми регіону, провести співставлення з іншими регіонами та надати

пропозиції до вдосконалення перспективного стану соціально-економічного розвитку регіону.

В якості періоду дослідження було обрано 2016-2018 роки. Оцінка проводилася за 22 областями України, окрім територій Донецької та Луганської областей, через відмінності в повноті наданої статистичної інформації. Алгоритм розрахунку інтегрального показника передбачає декілька етапів. Відобразимо сформовану методику в наочній формі.

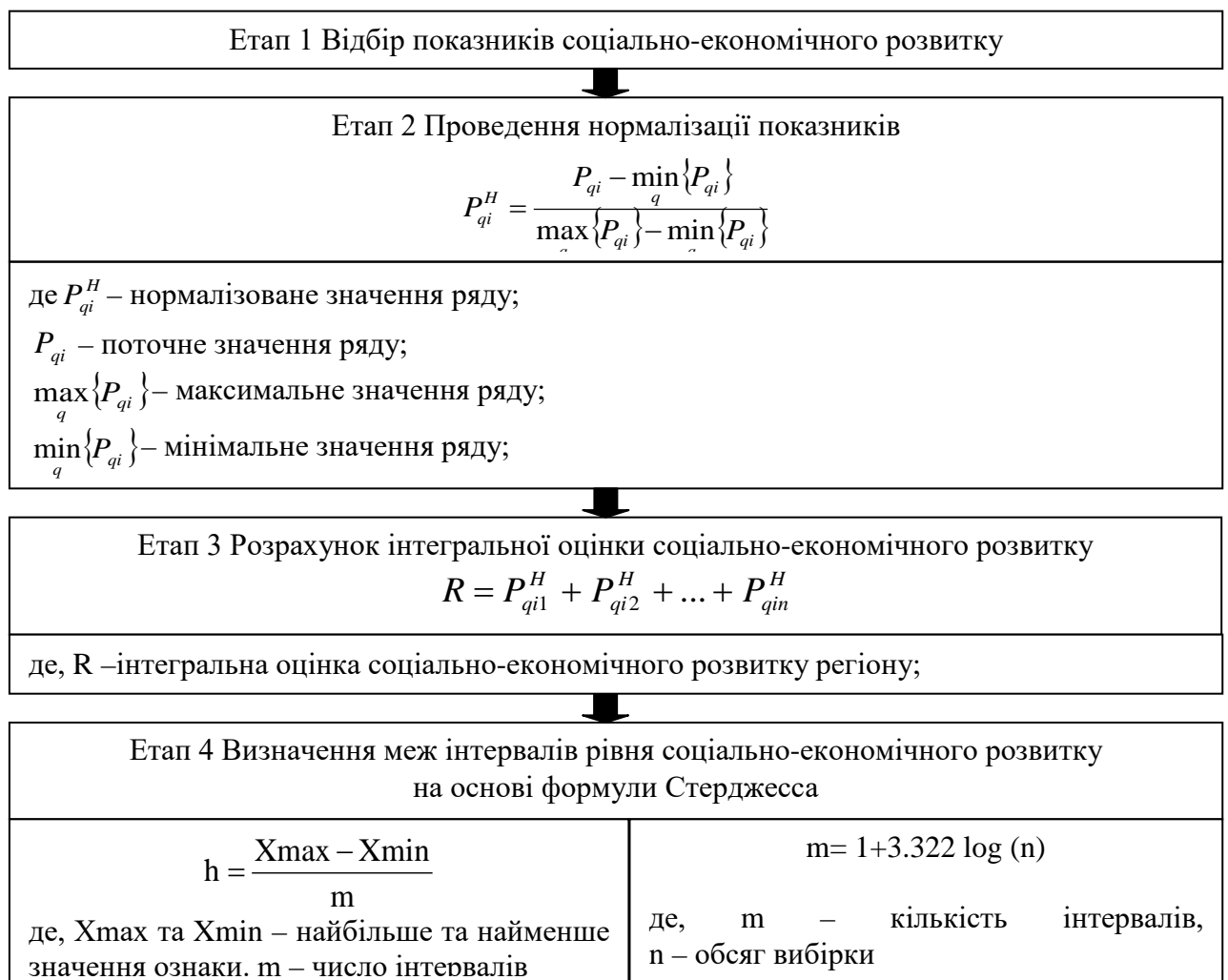

Рисунок 4.1 – Алгоритм інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку регіону

В результаті проведених розрахунків було визначено зведені оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України, що дозволило

розподілити їх на 5 груп відносно рівня досліджуваного показника.

Отримані результати дають підстав стверджувати, що області України розподіляються не досить рівномірно в розрізі соціально-економічного розвитку. Відмітимо, що до груп високого та зростаючого рівня соціально-економічного розвитку увійшли лише Київська та Дніпропетровська області, що свідчить про наявність значного рівня диспропорцій в розрізі досліджуваного явища. Якщо ж розглядати групу низького рівня соціально-економічного розвитку, то вона представлена найбільшою кількістю регіонів – 13. Другою за чисельністю віднесених до неї регіонів стала група середнього рівня соціально-економічного розвитку – 5 областей. Даний розподіл регіонів за групами соціально-економічного розвитку надає загального розуміння існуючої картини, проте не характеризує змін в динаміці.

Таблиця 4.1 – Групування регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку за 2016–2018 рр.

Рівень соціально-економічного розвитку	Інтервал оцінок	Область (регіон)
Низький	[0.14;2.86)	Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська
Задовільний	[2.86;5.58)	Вінницька, Миколаївська,
Середній	[5.58;8.30)	Запорізька, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська,
Зростаючий	[8.30;11.02)	Київська
Високий	[11.02;14.63]	Дніпропетровська

Найбільш повним дослідженням прозорості в розрізі регіонів України займається проект «Транспарентність, фінансове здоров'я та конкурентоспроможність муніципалітетів», що здійснює масштабну оцінку прозорості місцевого самоврядування. Рейтинг прозорості даної організації формується на основі поєднання декількох методів збору інформації: анкетування, інформації у публічному доступі, як з офіційних сайтів органів місцевого самоврядування, так і з профілів обласних рад у

соціальних мережах. Основними напрямками дослідження є інформаційна політика, бюджет, державні закупівлі, розпорядження майном, соціальні послуги, кадрова політика, професійна етика та конфлікт інтересів, участь громадян, медіа. Тобто проведеним дослідженням покриваються основні напрямки транспарентності місцевих органів влади. Узагальнені оцінки рівня транспарентності варіюються в діапазоні від 0 до 100%. Проведені дослідження в рамках регіонів опубліковані за 2017 та 2019 рік.

Результати існуючих напрацювань даної організації використано в контексті транспарентності регіонів задля співставлення з розрахованими оцінками соціально-економічного розвитку регіонів. Для цього у формі таблиці визначено місце досліджуваного об'єкту за показником соціально-економічного розвитку та транспарентності.

Таблиця 4.2 – Розподіл областей за рівнем соціально-економічного розвитку та транспарентності

Область	Показник соціально-економічного розвитку *			Показник транспарентності **	
	Місце			Місце	
	2016	2017	2018	2017	2019
Вінницька	9	9	8	16	3
Волинська	17	17	16	8	4
Дніпропетровська	1	1	1	9	14
Житомирська	16	14	14	14	21
Закарпатська	14	12	11	11	13
Запорізька	6	6	6	2	5
Івано-Франківська	11	11	12	9	8
Київська	2	2	2	18	7
Кіровоградська	19	19	18	1	17
Львівська	5	5	4	11	12
Миколаївська	8	8	9	5	18
Одеська	4	4	5	14	6
Полтавська	7	7	7	11	19
Рівненська	13	16	17	4	1
Сумська	15	15	15	6	9
Тернопільська	21	21	21	19	10
Харківська	3	3	3	2	14
Херсонська	20	18	20	19	20
Хмельницька	12	13	13	16	2
Черкаська	10	10	10	7	16
Чернівецька	22	22	22	21	22
Чернігівська	18	20	19	22	10

* - розраховано автором; ** - розраховано проектом «Транспарентність, фінансове здоров'я та конкурентоспроможність муніципалітетів»

Відображені результати надають можливість оцінки динаміки зміни досліджуваних показників шляхом співставлення займаного областю місця в рейтингу. Як підтвердження раніше узагальнених результатів відзначено, що найвищі місця в рейтингу соціально-економічного розвитку займали Дніпропетровська, Київська та Харківська області, найменший рівень демонстрували – Херсонська, Тернопільська та Чернівецька області. Якщо ж розглядати динаміку зміни позицій областей за рівнем соціально-економічного розвитку, то більшість об'єктів спостереження характеризувалися стабільністю займаного місця. Результати оцінки показника транспарентності, на противагу показнику соціально-економічного розвитку, характеризувалися значною зміною позицій областей рік до року. Найбільшими тенденціями до зростання займаного місця за рівнем транспарентності відзначилися Хмельницька (+14), Вінницька (+13), Чернігівська (+12), Київська (+11). Істотними тенденціями до погіршення загального рівня транспарентності з 2017 до 2019 року відзначилися наступні області: Кіровоградська (-16); Миколаївська (-13); Харківська (-12); Черкаська (-9). Серед ключових причин істотних змін рівня транспарентності в зазначених областях відзначено зміну існуючої інформаційної політики в області публікації на офіційних веб-ресурсах інформації стосовно інформаційної політики, бюджетних даних, громадського бюджетування та інших сфер відкритості інформації державних органів влади.

Серед областей стабільно високими місцями за рівнем транспарентності бюджетів відзначалися Запорізька, Рівненська. Стабільно низькою займаною позицією протягом досліджуваного періоду характеризувалися Херсонська та Чернівецька області.

Проведення співставлення займаних місць за рівнем соціально-економічного розвитку регіонів та за рівнем транспарентності відзначається

тим, що рівень соціально-економічного розвитку регіонів часто не відповідає рівню транспарентності. Наприклад, значні відхилення отримані в Дніпропетровській, Київській, Полтавській, Рівненській областях. В той же час приблизним співпадінням займаних місць відзначалися Чернівецька, Херсонська, Закарпатська області. Отримані тенденції характеризуються тим, що створення транспарентного для місцевого населення середовища лежить виключно на місцевих органах влади, що самостійно приймають рішення стосовно важливості оприлюднення певної суспільно важливої інформації на офіційних ресурсах. Якщо ж місцевими органами влади приділятиметься достатня увага повному та регулярному розкриттю бюджетної інформації, то характеризований рівень транспарентності регіонів зростатиме.

Оцінка стану транспарентності з точки зору опублікування для населення важливої інформації є важливою складовою інформування суспільства про дійсний стан справ у їх регіоні. Однак обсяг оприлюдненої бюджетної інформації може не задовольняти потреб населення, або ж місцеве населення не зацікавлене станом місцевого бюджету. З цією метою виникла необхідність проведення додаткового локального дослідження транспарентності публічних фінансів. В якості інструменту дослідження стану транспарентності на місцевому рівні було обрано метод анкетування. Обраний регіон дослідження – м. Суми. Структура анкети включала в себе 8 запитань з декількома варіантами відповідей. Основною метою анкетування було виявлення реального ступеня інформованості населення у стані місцевого бюджету та з'ясування найбільш ефективних каналів інформування. Анкетуванням охоплено 210 респондентів у період листопада 2019 року. Респондентами виступали широкі верстви громадськості, представники бізнесу, представники державної влади і місцевих органів самоврядування. Опитування проводилося в електронному вигляді з допомогою онлайн-інструментів Google Forms. Обсяг вибірки у 200 осіб відповідає потребам проведеного анкетування: довірчий інтервал 85%, інтервал погрішності +/- 5%, генеральна сукупність респондентів (населення

м. Суми) – 264 тис. ос. Відібрані для анкетування запитання узагальнено у формі таблиці 4.3.

Першим запитанням розкривається ступінь задоволеності жителя міста в рівні розкриття бюджетної інформації. Якість отриманої бюджетної інформації пропонувалося оцінити від 0 до 4 балів.

Таблиця 4.3 – Анкета з оцінки транспарентності публічних фінансів у м. Суми у 2019 році

№	Запитання
1	Чи задоволені Ви якістю донесення інформації щодо стану Вашого місцевого бюджету?
2	Які канали інформування населення щодо діяльності місцевої влади є найбільш ефективними?
3	Чи користуєтесь Ви сайтами місцевої влади (ОДА, міська рада) або державних інституцій (Державна фіскальна служба, НБУ та ін.) для пошуку фінансової інформації?
4	Чи обізнані Ви із структурою доходів Вашого місцевого бюджету?
5	Чи влаштовують Вас напрями використання коштів місцевого бюджету?
6	Чи знаєте Ви про можливість участі в громадських слуханнях в процесі формування видатків бюджету?
7	Чи знаєте Ви про існування громадського бюджету?
8	На Вашу думку, розуміння механізму формування доходів та видатків бюджету:

Найбільшою кількістю респондентів 31,9% (67 осіб) охарактеризовано повне незадоволення якістю донесення бюджетною інформації у м. Суми, що відповідає оцінці 0. Приблизно рівні результати були отримані за оцінками 1 – 24,8% (52 ос) та 2 – 28,1% (59 ос), що означає, що більшість з опитуваних оцінюють якість донесення інформації стосовно місцевого бюджету на низькому та середньому рівні. Високі оцінки ступеню задоволеності якістю донесення інформації отримали незначну кількість голосів: оцінка 3 – 12,4% (26 ос) та 4 – 2,9% (6 ос). Загалом 84,8% респондентів вважають існуючий на даний момент спосіб донесення місцевими органами влади бюджетної інформації недостатнім для їх потреб.

Метою другого запитання є з'ясування реальної картини ефективності каналів інформування населення стосовно результатів діяльності місцевої влади. Отримані результати вказують, що сьогодення вимагає

використовувати від місцевих органів влади сучасні канали інформування населення, оскільки 56,7% (119) респондентів віддають перевагу соціальним мережам (Facebook, Twitter, тощо). Другу позицію займають офіційні сайти органів місцевого самоврядування 27,1% (57). Офіційні сайти наразі є основним каналом інформування населення, проте соціальні мережі для звичайного користувача стають зручним та основним каналом отримання інформації про суспільне життя міста. Традиційним медіа (газети, місцеве телебачення, радіо, банери) в якості засобу інформування населення про щодо діяльності місцевої влади віддає перевагу найменша частка респондентів 16,2% (34). Тобто, загалом 83,8% респондентів отримують інформацію з цифрових джерел.

Третім запитанням передбачається з'ясування досвіду респондентів стосовно пошуку необхідної фінансової інформації на офіційних сайтах місцевої влади або державних інституцій. В результаті з'ясовано, що більшість респондентів час від часу користуються офіційними ресурсами місцевих органів влади або державних інституцій для пошуку фінансової інформації. Регулярних користувачів офіційних ресурсів для пошуку фінансової інформації за результатами опитування 16,7%. Необхідну для користування інформацію на офіційних джерелах не змогли знайти 18,6% опитуваних респондентів. В той же час, не користуються офіційними ресурсами через різні причини 20,5%. Тобто, загалом офіційні сайти місцевих органів влади та державних інституцій залишаються переважним джерелом для роботи з фінансовою інформацією, що підтверджує необхідність подальшого вдосконалення механізму оприлюднення даних, підвищення прозорості та покращення механізмів зручності її використання.

Четверте та п'яте запитання анкети націлені на визначення ступеня обізнаності місцевого населення у структурі доходів та видатків місцевого бюджету. Отримані результати свідчать, що 32,4% респондентів зовсім не обізнані зі структурою доходів місцевого бюджету, в той же час, як оцінки 1-3 ступеню обізнаності проставили приблизно однакова кількість опитуваних.

Результати оцінки ступеня задоволення напрямками використання коштів місцевого бюджету вказують, що 41% людей в середньому задоволений станом використання коштів міського бюджету. Бали вище середнього проставили 7,2%, що означає недостатність рівня задоволення потреб місцевої громади. На найнижчому рівні поточну структуру видатків місцевого бюджету оцінили 24,8%, що однозначно є індикатором загального недофінансування необхідних громаді напрямків.

Важливою складовою підвищення рівня транспарентності є залучення громадськості до різних етапів бюджетного процесу. Формування громадського бюджету, що є виразником потреб та інтересів громадян є основою для підвищення ступеня залучення жителів громади до вирішення нагальних потреб. Механізми участі громадськості наразі перебуває ще на початкових етапах розвитку, але вже існують реальні практики залучення громадян до слухань з питань бюджетотворення та громадського контролю за використанням публічних коштів. Наразі рівень безпосереднього залучення громадськості до громадського бюджетотворення оцінений респондентами на рівні – 4,3%, проте 58,1% респондентів певною мірою поінформовані про існування громадських слухань в процесі формування видатків бюджету. Деяка частина населення виключно слідкує за процесом обговорень, але через певні причини не зацікавлена особисто приймати участь в формуванні бюджетної політики власної громади. Подальші кроки мають лежати в площині розробки варіативних та зручних механізмів участі громадян в голосуванні за бюджетні ініціативи, наприклад, онлайн-голосування, відкриті громадські обговорення за участі уповноважених представників органів влади, брифінги і т.д. Тобто місцевими фінансовими органами має створюватися атмосфера співпраці та зацікавленості в бажаннях громади при формуванні окремих напрямків фінансування місцевого розвитку. Результати опитування жителів м. Суми вказують, що 24,8% населення не поінформоване про існування громадського бюджету. У різній ступені поінформованості знаходяться 67,6% респондентів. Безпосередню участь у

ініціативах громадського бюджету приймали участь 7,6% опитуваних.

Проведення активної рекламної кампанії сприяло залученню громадськості міста Суми до створення, голосування та реалізації власних проектів через спеціальну платформу «Громадський проект», що надає можливості будь-якому жителю пропонувати ініціативи для покращення життя міста, що будь реалізовані з допомогою бюджетних коштів. Наприклад, у 2018 році у м. Суми було подано до розгляду 90 проектів на суму 66 млн. грн. Основні проекти громадського бюджету реалізуються в сферах енергозбереження, благоустрою міста, культури та туризму, освіти, здорового способу життя. За 2017 рік у місті Суми було реалізовано 10 громадських проектів.

В рамках анкети було поставлене питання до громадськості стосовно впливу відкритості механізму формування доходів та видатків бюджету на рівень корупції. За результатами виявлено, що 54,3% опитуваних вважає, що відкритість державних органів влади та розуміння механізму формування доходів та видатків бюджету зменшує рівень корупції; 42,4% вважає, що це ніяким чином не впливає на рівень корупції. І лише 3,3% респондентів відповіли, що відкритість підвищує рівень корупції.

Здійснений літературний огляд свідчить, що відкритість місцевих органів влади перед громадськістю у поєднанні з механізмами громадського контролю є запорукою зменшення рівня корупції, про що свідчить міжнародна практика.

Розглянуто результати оцінки рівня відкритості м. Суми на основі інформації проекту «Транспарентність, фінансове здоров'я та конкурентоспроможність муніципалітетів» та узагальнено у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4 – Результати оцінки прозорості м. Суми за 2017-2019 роки, %

Сфера	Рік		
	2017	2018	2019
Загальна оцінка	64	72	73
Інформаційна політика	70	77	80

Розпорядження майном територіальної громади	67	67	71
Землекористування та будівельна політика	42	42	67
Державні закупівлі	33	58	8
Складання бюджету	86	93	82
Адміністративні, комунальні та соціальні послуги	67	80	93
Професійна етика та конфлікт інтересів	44	67	78
Кадрова політика	60	60	100
Участь громадян	79	75	81

Результати оцінені у відсотках відносно набраної кількості балів від максимально можливого результату. Загальна оцінка прозорості бюджету м. Суми згідно дослідження щорічно зростає, що свідчить про поступове врахування передових практик в сфері транспарентності. Сфера складання бюджету у 2019 році набрала найменшого показника за досліджуваний період через відсутність інформації стосовно місцевих запозичень та позик місцевому бюджету. Найвищими балами оцінена транспарентність сфер: кадрової політики, адміністративних, комунальних та соціальних послуг. Сфера державних закупівель у м. Суми отримала найнижчі оцінки транспарентності, оскільки потребує покращеного розкриття в плані публікації інформації про закупівлі Сумської міської ради, надання інформації про актуальні закупівлі через систему Prozorro. Перспективи до зростання існуючого рівня транспарентності м. Суми за розглянутими сферами існують у випадку врахування потреб громадськості та реалізації відповідної інформаційної політики в практичному аспекті.

Отже, алгоритм інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку регіону є важливим з практичної точки зору, оскільки надає можливість охарактеризувати ключові проблеми регіону, провести співставлення з іншими регіонами та розробити стратегію розвитку регіонів. Співставлення результатів оцінки соціально-економічного розвитку регіонів та показників транспарентності регіонів вказало на наявність диспропорцій між порівнюваними оцінками. Одержані результати пояснюються тим, що

створення транспарентного бюджетного середовища залежить від регіональної інформаційної політики, яка формується місцевими органами влади. Проведене анкетне дослідження стану транспарентності бюджету м. Суми дало змогу виявити усереднені тенденції: 84,8% респондентами відзначено існуючий стан бюджетної транспарентності невідповідним до їх потреб; 56,7% населення віддає перевагу соціальним мережам в якості переважного джерела отримання бюджетної інформації. Регулярними користувачами офіційних інформаційних ресурсів місцевих (державних) органів влади з приводу пошуку фінансової інформації виступають 16,7%. Більше третини (32,4%) респондентів відзначено слабким ступенем обізнаності в структурі доходів місцевого бюджету. Аналізом оцінки стану прозорості бюджету м. Суми за 2017-2019 рр. вказано на можливість покращення результатів у випадку застосування відкритої до громадськості інформаційної політики місцевих органів влади.

Запропонована методика оцінки соціально-економічного розвитку регіонів не є вичерпною і може бути модифікована відповідно до потреб дослідження. Перелік відібраних для анкетування стану транспарентності бюджетної політики регіону може бути адаптований відповідно до специфіки досліджуваного регіону. Подальші наукові розробки лежатимуть в площині вдосконалення методик дослідження існуючого стану транспарентності місцевих органів влади у взаємозв'язку з соціально-економічним розвитком.

5 ОЦІНЮВАННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ НА РІВНІ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

В останні роки в Україні сформувався критично низький рівень суспільної довіри до державних інститутів, урядові програми суспільного й економічного розвитку сприймаються як неефективні. Головним засобом завоювання суспільної довіри виступає зростання транспарентності місцевих органів влади, і що більш важливо транспарентності місцевих фінансів. Довіра та транспарентність навіть в порівнянні з якістю та різноманіттям послуг, які надаються місцевими органами влади, постають головними факторами формування репутації місцевих інституцій та побудови взаємовідносин влади з населенням. Транспарентність у діяльності органів місцевої влади дає змогу громадянам та їх об'єднанням більш усвідомлено та організаційно відстоювати власні інтереси, а рішення влади в такому випадку формуються з урахуванням більш широкого спектру пропозицій, що існують у суспільстві.

Саме транспарентність місцевих фінансів здатна в значній мірі підняти рівень довіри, оскільки вони є основою формування місцевого бюджету, а отже і можливості громадян задовольняти всі її потреби, в тому числі освітні – на рівні загальної середньої та передвищої освіти, охорони здоров'я населення, можливості соціального захисту в межах відповідної території, тощо. Особливо гостро питання транспарентності місцевих фінансів постає в умовах проведення реформи децентралізації, коли органи місцевого самоврядування отримують з одного боку в своє розпорядження значні суми коштів, а з іншого і значно більші обов'язки щодо їх ефективного та якісного витрачання.

Питання транспарентності публічних фінансів є важливим не лише для України, а і для більшості країн світу, не залежно від рівня економічного розвитку та рівня демократизації суспільства. В роботі Де Сімоне Е., Бонасія

М., Гаєта Дж., Сікатиєлло Л. [29], проводиться дослідження взаємозв'язку між рівнем демократизації суспільства та стану прозорості публічних фінансів. Аналіз панельних даних 82 країн світу за період з 2008 по 2015 рік свідчить, що позитивний ефект від прозорості публічних фінансів залежить від рівня демократії в країні.

В цілому зростання зацікавленості щодо прозорості публічних фінансів відбулося після реалізації проекту «Ініціатива відкритого уряду Сполучених Штатів Америки» в 2009 р., та наявного аналогічного в Об'єднаному королівстві Великої Британії в 2010 р. Серед досліджень, присвячених проблемі прозорості публічних фінансів звертають на себе увагу роботи Альт Дж. та Лассена Д. [2, 3], Альзаміла З. та Васаршелі М. [4], Бастіди Ф., Беніто Б., Гуілмано М.-Д., Ріос А.-М., [11, 12], Бредбері Д. та Рейлі П. [20], Ісатаєвої К. та Адамбекової А. [54], Попооли О., Алес К., Куполу А., Ехінью С., Адетинмібі А. [78], Ліберта С., Кондрі С., Гончарова Д. [66].

Важливість прозорості публічних фінансів як на національному так і на локальному рівнях проявляється в різних напрямках та впливає на різні макроекономічні параметри. Копеловіч М., Гандруд С., Халенберг М. [25] запропонували новий індекс прозорості фінансових показників (FDT Index), а також на основі даних країн ОЕСР з високим рівнем доходу роблять висновок про те, що прозорість публічних фінансів знижує витрати по обслуговуванню державного боргу. Альт Дж. та Лассен Д. [2, 3] проводили також дослідження в цьому напрямі та побудували індекс фіскальної прозорості на прикладі 19 країн ОЕСР. На основі своїх розрахунків вони зробили висновки, що високий рівень прозорості публічних фінансів супроводжується низьким рівнем державного боргу та дефіцитом державного бюджету.

Не менш важливого значення прозорість публічних фінансів, в тому числі і на локальному рівні має з точки зору зниження рівня корупції за рахунок підвищення відповідальності не лише з боку органів влади, а і з боку

громади, що є наслідком зміцнення демократичних процесів в країні [48]. На основі дослідження податкової політики іспанських муніципалітетів зазначено, що однією з вагомих проблем їх діяльності є високий рівень корупції, в тому числі пов'язаний з наявними сервісами та інфраструктурою. При цьому муніципалітети копіюють поведінку своїх найближчих сусідів і не роблять ніяких кроків щодо створення конкурентного середовища [11, 12].

На важливості існування сервісів та фінансових інформаційних систем з точки зору зниження корупції в країні акцентують увагу та теоретично обґрунтовують взаємозв'язок Абдулбакі А. та Ахмад К. [1]. Досить детально проблеми взаємозв'язків між управлінням публічними фінансами, публічними закупівлями та корупцією досліджено на прикладі Туреччини Соялтин Д. [98].

Водночас, практично відсутні дослідження щодо транспарентності на рівні місцевих органів влади, які формують основу публічних фінансів, і на відміну від державного рівня є максимально наближеним до реалізації функцій, пов'язаних із задоволенням потреб громадян. Варто зазначити, що значна частина досліджень присвячена саме транспарентності публічних фінансів на національному рівні, водночас не менш важливим є транспарентність на місцевому рівні, що сприяє зростанню довіри населення до місцевих органів влади та розвитку партисипативного бюджетного процесу [99].

Для дослідження транспарентності публічних фінансів на місцевому рівні нами було обрано два основні напрями оцінки – державні закупівлі та бюджетний процес. Оприлюднення даних у процесі закупівель забезпечує доступність інформації, таким чином позитивно впливаючи на рівень сприйняття прозорості влади. Доступність даних зменшує асиметрію інформації і дає рівні можливості для участі у публічних тендерах. Це призводить до посилення конкуренції та, відповідно, більш вигідних цін. Доступ до інформації також спрощує моніторинг і робить його зручнішим для користувачів. Такий моніторинг може стати потужним інструментом для

виявлення проблем і оптимізації системи в довгостроковій перспективі [124]. Таким чином, відкриті дані публічних закупівель встановлюють нові цілі взаємодії та сумісності відкритої інформації в інших сферах. Громадський контроль за допомогою відкритих даних збільшує ймовірність викриття змов, шахрайства, неефективності чи розтратання бюджетних коштів.

Щодо другого напрямку оцінки – складання бюджету, то висвітлення місцевими радами бюджетних даних дозволяють зміцнити демократичні й соціально-економічні засади функціонування бюджетів. Впровадження та розвиток участі громадськості у бюджетному процесі сприятиме ефективності розробки й прийняття бюджетних рішень з метою забезпечення максимального рівня суспільних благ і послуг для громадян в обмін за сплачені обов'язкові податкові платежі. Бюджетна прозорість та участь громадськості у бюджетному процесі є головною умовою становлення демократичних засад соціально-економічного розвитку держави [193].

Для даного дослідження було обрано 4 області України та м. Київ, які географічно розташовані в протилежних регіонах. При цьому в кожній області для порівняння взято обласний центр та 4 міста районного рівня, які є найбільшими в даній області за кількістю населення та: Львівська область (Львів, Дрогобич, Червоноград, Стрий, Самбір), Сумська область (Суми, Конотоп, Шостка, Охтирка, Ромни), Миколаївська область (Миколаїв, Первомайськ, Южноукраїнськ, Вознесенськ, Новий Буг) та Вінницька область (Вінниця, Жмеринка, Могилів-Подільський, Хмільник, Гайсин), т. ч. було проаналізовано 21 офіційний інформаційний портал обраних міст за єдиним набором параметрів.

В процесі дослідження прозорості публічних фінансів в Україні було проведено опитування населення щодо їх обізнаності станом місцевих фінансів та їх прозорості. В результаті опитування було визначено, що найбільш інформативними каналами для населення щодо діяльності органів місцевої влади є соціальні мережі (56,7 % опитуваних), в той час як офіційні сайти та традиційні засоби масової інформації отримали відповідно 27,1 та

16,2 %. Тому поряд із аналізом стану транспарентності інформації на офіційних інформаційних порталах було також проведено аналіз стану висвітлення інформації обраними місцевими органами влади у соціальних мережах а саме: Facebook, Twitter, Telegram, YouTube, Instagram та визначено їх значимість і популярність.

У країнах з високим рівнем розвитку демократичних засад значним попитом користується доступ до публічної інформації про діяльність органів місцевої влади. Відсутність достатнього рівня поінформованості, як і заповнення каналів отримання необхідної інформації інформаційним шумом, позбавляють громадськість можливості приймати участь у керівництві справами місцевих органів влади. Закритість доступу до соціальної інформації про напрями та стан політики місцевих органів влади в країні унеможлиблює проведення громадського контролю, надання об'єктивної оцінки діям посадовців та можливості впливу на них з боку громадськості з метою скерування розвитку місцевих громад в напрямі, який необхідний для місцевої громади. Крім того, відсутність повної та достовірної інформації про діяльність місцевих органів влади унеможлиблює налагодження зворотного зв'язку у відносинах влади із громадою: неналежне інформування громади про стан місцевих фінансів не дає змоги отримати відповідь щодо результатів їх формування та витрачання. Місцева влада не отримує відповідний рівень соціальної інформації від громадян, що гальмує процес підвищення ефективності проведення ефективної політики.

Наповнення інформацією власних Інтернет-порталів органами місцевої влади у сучасних умовах це один з найголовніших факторів транспарентності останньої перед громадськістю. З розвитком мережі Інтернет та залученням все більшої кількості спеціалістів до ІТ-сфери зростає як і якість інформації так і її доступність яка задовольняє зростаючий попит з боку громад. Створення зручного у використанні веб-сайту не потребує значних фінансових ресурсів з боку місцевої влади, а наповненість інформацією дозволяє просто і ефективно контролювати діяльність обранців. В ході

дослідження було порівняно 21 сайт найбільших міст Сумської, Львівської, Миколаївської, Вінницької областей та міста Києва. Вибір даних областей для порівняння був зумовлений їх географічним розташуванням. Було вирішено перевірити, чи дійсно міста західної частини України, які є ближчими до країн Європейського Союзу є більш розвиненими у сфері прозорості діяльності місцевих органів влади порівняно з областями східної та південної України.

В межах першого блоку порівняння – прозорість публічних закупівель з'ясовано, що місцеві органи влади недостатньо повно висвітлюють інформацію, пов'язану з державними закупівлями. В процесі проведення досліджень щодо транспарентності інформації по публічних закупівлях були досліджені питання щодо розміщення на сайті міської ради інформації про плани закупівель міської ради, здійснені закупівлі, і закупівлі, які здійснюються через систему Prozorro. А також питання надання інформації громадянам стосовно поточного, попередніх та планових місцевих бюджетів, звітів про їх виконання та проведення консультацій з громадянами щодо проекту бюджету (Додаток Г).

На більшості веб-сайтів створено розділи для розміщення інформації про відповідні закупівлі місцевої влади, проте менше половини інформаційних порталів містить дані про плани закупівель на 2019 рік. За цим критерієм жодна міська рада Миколаївської області не оприлюднила відповідних планів, що не дозволяє громадськості визначити рівень їх дотримання. Третина міст надала інформацію щодо завершених закупівель з зазначенням їх типу, дати, цін, кандидатів та їх пропозицій, а також відобразила на своїх веб-сайтах в режимі реального часу дані актуальних пропозицій, які здійснюються через систему Prozorro.

На інформаційних порталах решти міст не було відображено необхідної інформації. Лише дві міські ради публікують на постійній основі всі актуальні договори закупівель зі змінами до них. Незважаючи на створення відповідних розділів на веб сайтах міських рад присвячених

закупівлям їх наповнення не дозволяє стверджувати про достатній рівень транспарентності. Відсутність відображення в режимі реального часу активних закупівель змушує здійснювати пошук необхідної інформації на порталі Prozorro, що ускладнює

З та уповільнює процес збору даних. Неналежне висвітлення планів закупівель, укладених договорів з постачальниками та альтернативних пропозицій створюють перепони для громадськості у процесі контролю за об'єктивністю прийняття економічно доцільних рішень місцевими органами влади. Наперекір загальній тенденції недостатнього висвітлення інформації з приводу закупівель міста Червоноград та Вінниця публікують дані за кожним дослідженим параметром, що дозволяє визначити веб-сайти даних міст як приклади достатнього рівня відкритості за розглянутим питанням.

При дослідженні другого блоку оцінки – складання бюджету, встановлено, що більшість міських влад розміщують на своїх порталах бюджети поточного та попередніх періодів, а також публікують звіти про виконання бюджетів та внесені до них зміни. Проте ця тенденція стосується переважно обласних центрів та великих міст, в той час як інші не публікують навіть бюджет на поточний рік. Інформацію щодо розроблення бюджету та проведення консультацій з громадськістю з цього приводу представлено лише на веб-сайтах п'яти міст, що свідчить про низький рівень участі громади у бюджетному процесі. Доказом цього твердження є той факт, що лише на двох порталах міських рад (Дрогобич та Суми) були розміщені звіти про консультації з громадськістю з приводу бюджету на наступний рік. Що стосується інформації про місцеві запозичення та позики місцевому бюджету, то лише одне місто з двадцяти одного проаналізованого розміщує на веб-порталі ці дані.

В цілому із загального переліку критеріїв, визначених для аналізу найбільш повно розкрито інформацію в частині першого блоку – щодо публічних закупівель на інформаційних порталах створено розділ для розміщення інформації про закупівлі (67 % від аналізованих) та наявність планів закупівель на поточний період (48 %); щодо блоку інформації про бюджет, то найчастіше розкривається інформація щодо наявності поточного бюджету зі всіма змінами (67 %), наявності звіту про виконання бюджету для

інформування населення не менше як 2 рази на рік (62 %), наявність бюджету за попередні роки (58 %).

Якщо аналізувати рівень транспарентності місцевих фінансів в розрізі міст, взятих для порівняння, то максимально можлива кількість балів була набрана інформаційними порталами обласних центрів Києва, Сум, Вінниці та Львова, а також районними центрами Червоноград, Конотоп, Шостка. Водночас Миколаїв як обласний центр має інформаційний портал з низьким рівнем транспарентності. Крім того, три міста – Стрий, Первомайськ та Могилів-Подільський маючи інтернет портали, не оприлюднюють на них необхідну інформацію щодо стану місцевих фінансів. Якщо оцінювати рівень транспарентності місцевих фінансів в розрізі регіонів, то не можна підтвердити гіпотезу, що в західних регіонах України, які наближені географічно до країн Європейського Союзу, рівень транспарентності вище ніж в інших, оскільки найбільші міста Сумської області, яка знаходиться в східній частині країни демонструють досить високі показники транспарентності. Порівняно з містами Вінницької області за виключенням самого міста Вінниці, районні центри мають досить низькі показники, в тому числі м. Могилів-Подільський, яке має нульове значення. Стосовно Львівської області, то серед найбільших міст цього регіону – два – Стрий та Самбір мають найнижчі показники нуль та 1.

Після огляду офіційних інформаційних порталів важливим є аналіз офіційних сторінок в соціальних мережах. В даному дослідженні брались до уваги лише ті сторінки в мережах, що мали посилання з офіційного інформаційного portalу міста. В результаті проведеного огляду можна визначити однозначного лідера за абсолютними показниками по кількості підписників на інформацію, а також по присутності в різних соціальних мережах це м. Львів, який має майже 50 000 підписників в Facebook, та активно функціонуючі сторінки в Facebook, Twitter, Telegram, YouTube, Instagram. Така кількість підписників більше ніж в 5 разів перевищує підписників м. Київ та м. Вінниця. При цьому чотири міста Могилів-

Подільський, Стрий, Гайсин та Южноукраїнськ взагалі не мають сторінок в соціальних мережах. Варто звернути увагу і на той факт, що міста Дрогобич, Суми та Миколаїв мають свої сторінки відповідно в чотирьох та трьох соціальних мережах, які активно оновлюються. Практично всі міста, за виключенням м. Гайсин мають сторінку в Facebook, а також YouTube за виключенням міст Вінниця та Вознесенськ.

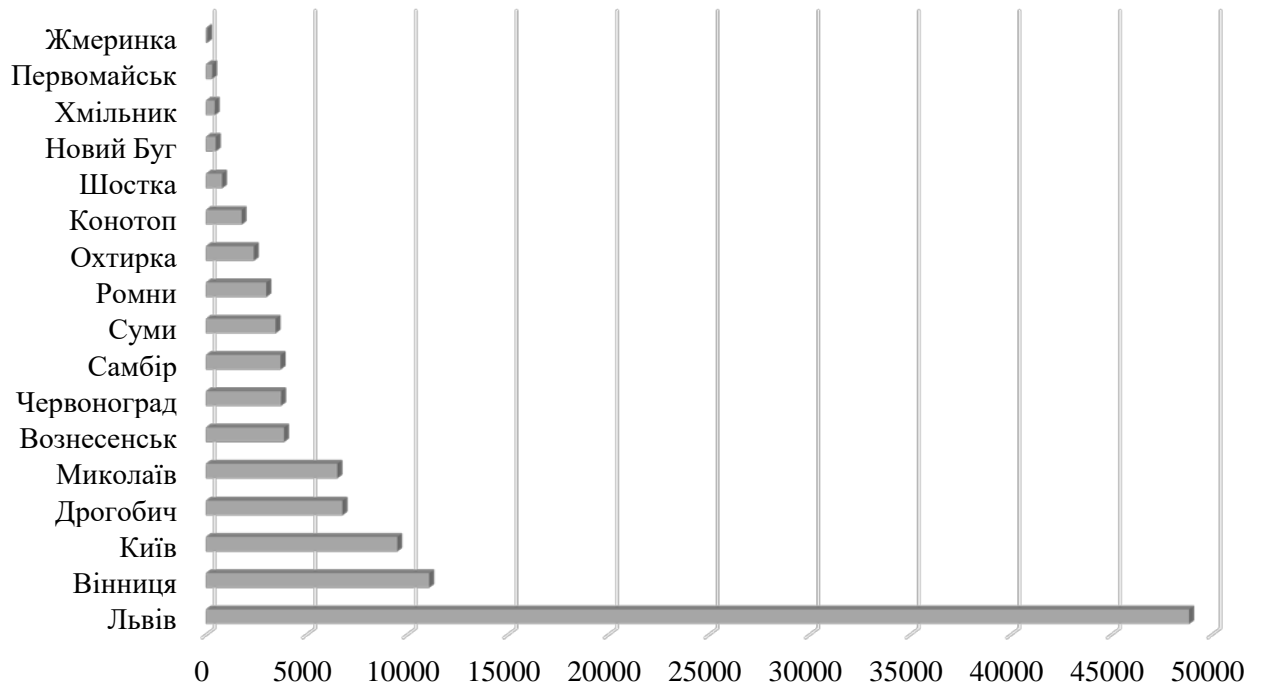

Рисунок 5.1 – Кількість підписників офіційних сторінок міських органів влади в мережі Facebook

Аналіз кількості підписників в різних соціальних мережах дозволяє зробити висновок, що найбільша активність спостерігається саме в Facebook. Використання інших соціальних мереж для комунікації є вкрай обмеженим, в тому числі і в силу їх особливостей.

Водночас не менш важливими є не лише абсолютні, а і відносні показники, тому було проведено розрахунок співвідношення кількості підписників та кількості населення у відповідних містах. Виходячи з відносних показників лідерами по залученню громади в соціальних мережах є невеликі міста Вознесенськ, Самбір, Ромни, Дрогобич і лише на 5 позиції

Львів. Таким чином рівень залучення населення у великих містах та містах значно менших за розмірами суттєво відрізняється.

Таблиця 5.1 – Стан залучення громади до участі у соціальних мережах досліджуваних міст

	Рейтинг порталу	% підписників в Facebook від кількості населення міста	Сторінки міст у соціальних мережах
Львів	7	6,724	
Дрогобич	5	6,982	
Суми	8	1,307	
Миколаїв	5	1,342	
Самбір	1	10,614	
Конотоп	7	2,033	
Вознесенськ	2	11,063	
Хмільник	4	1,545	
Гайсин	3	0,000	
Київ	8	0,324	
Вінниця	8	2,983	
Жмеринка	5	0,165	
Червоноград	7	5,576	
Шостка	7	1,053	
Охтирка	3	4,938	
Ромни	5	7,478	
Первомайск	0	0,463	
Новий Буг	2	3,072	
Стрий	0	0,000	
Южноукраїнськ	3	0,000	
Могилів- Подільський	0	0,000	

Джерело: авторські розрахунки

Побудувавши парну точкову діаграму на основі рейтингу даних, отриманих в ході аналізу офіційних сайтів та відсотку населення міст залученого в соціальних мережах, зокрема в Facebook можна зробити висновок, що найбільш високий рівень зв'язку між активною частиною громади та прозорістю стану місцевих фінансів демонструють такі

міста як Львів, Конотоп, Дрогобич та Ромни. В найгіршому стані прозорість та комунікації знаходяться в трьох містах Вінницької області – Гайсин, Хмельник, Могилів-Подільський. Крім того, міста, які мають високий рейтинг офіційних інтернет-порталів мають низьку активність громади в соціальних мережах – Вінниця, Суми, Київ. З одного боку це може свідчити про низьку активність власне самої громади, а з іншого боку – високий рівень прозорості офіційного інтернет порталу зменшує потребу щодо просування інформації через соціальні мережі.

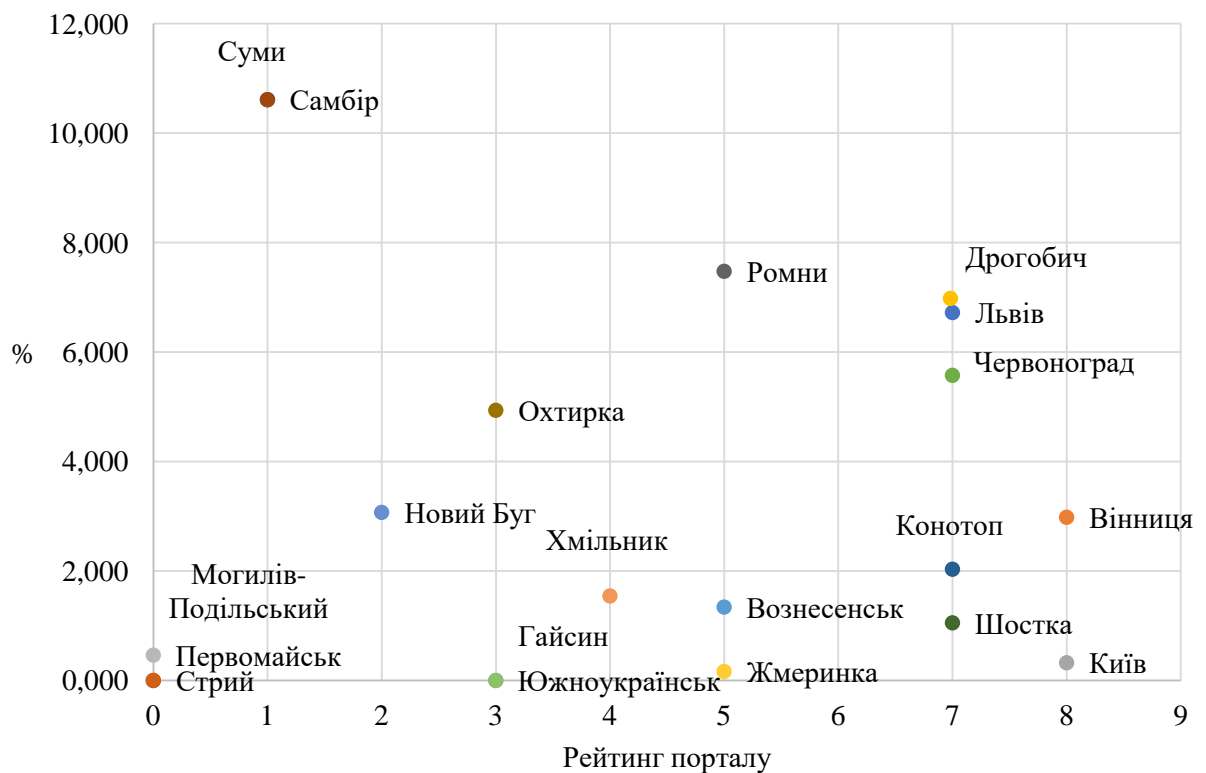

Рисунок 5.2 – Співвідношення рейтингу офіційного сайту та % залучення населення

Виходячи з вищевикладеного можна дійти висновку, що з одного боку місцеві органи влади не проводять політику залучення широких мас громадськості до формування бюджетів місцевих рівнів, а з іншого – громада не проявляє високого рівня зацікавленості та активності щодо процесу контролю над формуванням та витрачанням місцевих фінансів. Це підтверджується відсутністю звітності про проведення консультацій з

громадськістю або взагалі відсутністю зазначених заходів. Публікація проектів бюджетів на інформаційних порталах надала би змогу оперативно визначити слабкі місця та отримати зворотній зв'язок з боку громадян із зазначенням пропозицій, але лише незначна частина міських рад публікує інформацію щодо розробки бюджету. Дещо більша частина міст розміщує актуальні бюджети та звіти про виконання та зміни до них, що все ж таки дозволяє проводити оперативний контроль за поточним станом виконання бюджету міста. На підставі цих фактів можна стверджувати, що місцеві органи влади не відповідають достатньому рівню транспарентності на власних Інтернет-порталах, які в сучасності є найбільш ефективним джерелом отримання інформації для її подальшої обробки.

Проведене дослідження показало, що місцеві органи влади України ще не досягли достатнього рівня розвитку в електронному інформаційному середовищі. Лише незначна кількість порталів може бути віднесена до категорії user-friendly, більшість же мають дуже застарілий дизайн, складна структура сайтів не дозволяє з легкістю віднайти необхідно інформацію за умови якщо вона все ж таки розміщена на веб-порталі, зазвичай на офіційних Інтернет-ресурсах не опублікована вся необхідна інформація з приводу діяльності місцевих органів влади. Але все ж таки деякі міста виділяються із загальної тенденції такі як Київ, Львів, Суми та Вінниця, веб-сайти яких мають приємний та зручний дизайн, а місцеві органи влади розміщують на них більшу частину необхідної інформації у відкритому доступі.

6 ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ТА МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЛІДЕРІВ РЕЙТИНГУ ВІДКРИТОСТІ

Сучасний стан публічних фінансів відіграє важливу роль в забезпеченні ефективних економічних процесів як на загальнодержавному рівні, так і на локальному рівні. Значимість публічних фінансів суттєво зростає в умовах пандемії, коли саме державний та місцеві бюджети стають джерелом для фінансування першочергових заходів, пов'язаних і з фінансуванням сфери охорони здоров'я, і виконання інших соціальних функцій, а також підтримки бізнесу в умовах обмеженої та сповільненої економічної діяльності. В такій ситуації суттєво зростає роль транспарентності в частині як формування, так і використання публічних фінансів, адже чим більш прозорим буде рух фінансових ресурсів як на загальнодержавному так і на локальних рівнях, тим більший ступінь довіри населення до органів державної влади та особливо до органів місцевої влади, а також тим менший ризик виникнення корупційних дій. На значимості транспарентності у фіскальній та бюджетній політиці наголошують міжнародні фінансові установи, які протягом останніх років здійснюють моніторинг транспарентності в сфері публічного управління, в тому числі і у сфері публічних фінансів різних країн світу.

Варто наголосити, що якщо на державному рівні питанню транспарентності публічних фінансів приділяється досить серйозна увага як з боку Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби, що розробляють та реалізують фінансову політику, так і з боку Національного банку України при розробці та реалізації монетарної політики, то на місцевому рівні проблема забезпечення прозорості формування та використання коштів місцевих бюджетів залишається досить значною та потребує окремого дослідження.

Для покращення ситуації щодо забезпечення прозорості місцевих фінансів корисним є вивчення зарубіжного досвіду в цій частині. Особливо варто звернути увагу на стан локальних фінансів тих країн, які демонструють високий рівень прозорості в світових рейтингах.

Проблеми забезпечення прозорості у сфері публічних фінансів знаходяться в центрі уваги як зарубіжних так і вітчизняних науковців. При чому вони є актуальними як для високорозвинених країн так і для країн, що розвиваються, в тому числі і для України, і якщо для країн з високим рівнем економічного розвитку такі дослідження проводяться протягом тривалого часу, то в Україні дана проблематика стала досить актуальною відносно недавно.

Де Сімоні Е., Бонасія М., Гаєта Г. Л., Сікатієлло Л. [28] на основі панельних даних 82 країн світу за період 2008 – 2015 років досліджували, чи впливає фінансова прозорість, вимірювана на основі індексу відкритого бюджету на рівень витрат бюджету та встановили, що рівень прозорості має безпосередній зв'язок із рівнем демократії в країні і при цьому у країнах з усталеними демократичними цінностями спостерігається вищий рівень прозорості і він корелює з вищою ефективністю витрат бюджету, в той час як у країнах з низьким рівнем розвитку демократії прозорість не має впливу на ефективність. Таким чином автори зазначають, що прозорість може бути потужним інструментом в країнах, де політики мають високий ступінь відповідальності за свої дії, і навпаки. Систематизацію досліджень щодо стану фінансової прозорості та участі у формуванні державного бюджету за період з 1991 по 2015 роки на прикладі 38 досліджень проведено Де Ренціо П. та Венер Дж. [27]. Вони встановили, що зростання прозорості та посилення партисипації призводить до покращення якості формування бюджету. Дослідження стану місцевих фінансів проведено Ерджавек Н., Якшич С., Маскіч В. [34] на прикладі Хорватії з використанням панельних даних та аналізу регресії в результаті

чого встановлено існування суттєвих відмінностей в різних регіонах, що мають як економічне так і політичне походження.

Зепіч Р., Дапп М., Крчмар Х. [110] досліджують роль партисипативного бюджету в забезпеченні прозорості бюджетного процесу на прикладі різних регіонів Німеччини, вони зазначають, що саме участь громадськості в бюджетному процесі має важливе значення для забезпечення прозорості діяльності влади.

Ріос А., Гійамон М., Беніто Б., Бастіда Ф. проаналізували вплив транспарентності бюджетів 100 найбільших муніципалітетів Іспанії [84] та встановили, що рівень прозорості впливає на відхилення прогнозів в доходах бюджету, а також він має безпосередній зв'язок з фазами виборчого циклу, а саме встановили, що в рік виборів політики як правило завищують витратну складову.

Досягти зростання рівня транспарентності діяльності органів влади можна завдяки використанню сучасних інформаційних технологій. Так Хартог М., Баккер К. [44] на прикладі шести муніципалітетів Нідерландів визначають вагому роль діджиталізації у забезпеченні транспарентності бюджетного процесу та формуванні відкритого Уряду. Бірскіте Л. [17] вивчила стан використання муніципалітетами в Литві нових технологій для своєчасного та всебічного розкриття інформації щодо бюджетного процесу та визначила індекси прозорості для кожного муніципалітету. Ганапаті С., Сід Г. П., Реддік С. Г. [37] в 2019 році провели дослідження щодо стану фіскальної транспарентності в окремих штатах США, які впроваджують портали відкритих даних та встановили, що основними факторами ефективних публічних фінансів на рівні штату є ухвалення законодавчих документів щодо транспарентності, адаптація до цифрового середовища та політична реакція органів влади штатів на стан публічних фінансів.

Стосовно України можна відзначити, що дослідження транспарентності набуло широкого розповсюдження в контексті саме дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Серед таких досліджень варто

виділити роботи Терещук Г. [191; 192], яка досліджувала особливості реалізації принципу транспарентності саме в діяльності органів місцевого самоврядування та обґрунтувала, що саме транспарентність є одним із головних чинників зростання економічного та соціального потенціалу територіальних громад. Що стосується досліджень транспарентності в сфері публічних фінансів, то вони в основному зосередженні на проблемах її забезпечення на загальнодержавному рівні, і як правило стосуються забезпечення транспарентності в рамках фіскальної або ж бюджетної політики. Серед робіт в даному напрямі можна виокремити дослідження, проведене Винниченко Н. [119] в рамках якого запропоновано ряд нових підходів щодо забезпечення транспарентності бюджетного менеджменту, удосконалено методологію визначення пріоритетних напрямків її забезпечення та оцінювання на місцевому рівні. В роботі Бак Н. [111] досліджується комплексний підхід при формуванні механізму якісного розкриття бюджетної інформації, а також більш широкого доступу громадськості до процесу формування доходної та видаткової частин на загальнодержавному рівні. Гасанов С. [121] провів порівняльний аналіз щодо відповідності окремих норм бюджетного кодексу України базовим принципам Кодексу фіскальної прозорості МВФ 2014 року [52]. Варто зазначити, що в 2019 році [53] був переглянутий зазначений документ та доповнений рядом нових позицій, що стосуються управління доходами. Стосовно дослідження транспарентності місцевих фінансів, то цей напрям є не досить широко розвинений в Україні. Серед науковців, що займаються цією проблематикою доречно виокремити Люту О. та Мерщія Б. [68], які запропонували новий підхід щодо оцінки взаємозв'язку між станом соціально-економічного розвитку регіону та рівнем транспарентності місцевих органів влади. В результаті автори дійшли висновку, що для посилення транспарентності на регіональному рівні необхідно підвищувати якість розкриття інформації щодо бюджетного процесу, використовувати інтернет канали, соціальні мережі для інформування, створювати зручні

форми залучення населення до бюджетного процесу. В роботі Наконечної Ю. та Демиденко Л. [155] проаналізовано особливості використання методики розрахунку індексу відкритості бюджету, що використовується міжнародною організацією «Міжнародне бюджетне партнерство» та визначено основні напрями покращення транспарентності публічних фінансів в Україні.

Враховуючи той факт, що Україна за міжнародним рейтингом прозорості бюджету лише в 2019 році перетнула позначку мінімально достатньої відкритості бюджетного процесу, наразі є актуальним вивчення зарубіжного досвіду в сфері транспарентності. В попередніх дослідженнях, проведених авторами даного дослідження щодо стану транспарентності місцевих фінансів в Україні [90], було оцінено 21 інтернет портал з 4 областей України, які було обрано за принципом географічного розташування – північний, південний, західний та східний регіони та м. Київ. В результаті виявлено значну розбіжність в підходах щодо розкриття інформації щодо стану місцевих фінансів.

Мета роботи – вивчити зарубіжний досвід забезпечення транспарентності в сфері публічних фінансів на локальному рівні з метою визначення кращих практик для їх подальшої імплементації в місцевих фінансах України.

Задля визначення шляхів покращення рівня транспарентності органів державної влади необхідно провести дослідження визнаних найкращими інформаційних порталів інших країн. Одним із таких можна вважати Офіс Техаського контролера державних рахунків в США.

У штаті Техас з 1835 року функціонує Офіс Техаського контролера державних рахунків [103]. Фактично Контролер є головним розпорядником фінансових ресурсів штату, здійснює фіскальні функції тобто збирає податки, адмініструє державні рахунки, виступає як головний аналітик та керуючий казною влади штату, окрім цього він є організатором великої кількості соціально-економічних програм. Тобто це окремий фінансово-економічний орган, який забезпечує весь економічний менеджмент штату та зв'язок з

федеральним бюджетом. Важко провести аналогію з Україною, адже державний устрій порівняно зі Сполученими Штатами є кардинально відмінним, що формує абсолютно відмінну побудову органів державної та місцевої влади. Проте, якщо порівняти окремо штат Техас та Україну, то Офіс Техаського контролера поєднує у собі функції Державної фіскальної служби та Державного казначейства України.

Контрольна служба обслуговує практично кожного громадянина в штаті. Будучи головним податківцем, бухгалтером, оцінювачем доходів, скарбником і менеджером по закупкам в Техасі, агентство відповідає за виписку чеків і ведення бухгалтерських операцій.

Як фінансовий директор, офіс контролера збирає податки і збори, належні штату та державі. Законодавчі органи штату беруть за основу прогнози офісу Контролера для розробки економічної політики Техасу. Місцеві чиновники і підприємства звертаються в агентство з питань економічного розвитку та аналізу даних. Офіс контролера здійснює контроль за додержанням податкового законодавства та ефективного, цільового і доцільного використання коштів платників податків.

Як касир штату Офіс контролера отримує, розподіляє, розраховує, захищає, реєструє, управляє і повідомляє про грошові кошти держави. Крім того, Техаський контролер очолює Державний фонд казначейства, який інвестує, управляє і контролює активи на суму понад 50 мільярдів доларів.

Офіс контролера також є менеджером по публічним закупівлям штату, укладає і управляє контрактами по всьому штату від імені понад 200 державних установ і 1600 кооперативних закупівельників. Агентство прагне до створення здорового економічного середовища в Техасі, надаючи різні послуги власникам бізнесу, платникам податків, місцевим чиновникам, центрам і жителям Техасу. Офіс контролера також управляє різними програмами, включаючи Державне управління з енергозбереження, плани заощаджень техаських коледжів, ініціативи по закупівлям в масштабі штату і багато іншого.

Виходячи із понад вікового досвіду керування фінансами штату та культури відповідальності органів влади перед населенням Офіс контролера дотримується політики максимальної прозорості. З метою висвітлення інформації щодо формування та використання бюджету штату, місцевих зобов'язань було створено спеціальний розділ на сайті Офісу контролера під назвою «Прозорість». При чому у вкладці зазначено, що розуміння того, як уряд штату збирає та витрачає «податкові» долари є досить простим і пропонується різні варіанти візуалізації інформації в доступній формі. В розділі широко представлена інформація в розрізі чотирьох блоків:

по-перше, доходів і видатків, які в свою чергу містять інформацію про всі категорії доходів та видатків за тривалий період, при чому це не просто суми коштів, а інформація в доступній формі про пов'язані об'єкти фінансування, задіяні агенції в наданні послуг з можливістю переглянути по кожній операції (рис. 6.1). Вкладка містить також зрозумілу інструкцію щодо отримання необхідної інформації. Крім того в даному розділі висвітлена інформація щодо витрат на економічний розвиток. В розділі представлена також інформація по всіх укладених контрактах. Крім того представлено окрему вкладку про історію державних податків і зборів штату Техас, починаючи з 1972 року, в якій зазначається як і коли відбувались зміни в оподаткуванні та чим вони були обумовлені. Крім того в доступній формі в одному виданні надається аналітична інформація у вигляді Гіду по податкам штату за поточний рік.

по-друге, бюджету та фінансів. У даній вкладці представлені фінансові звіти та прогнози із значним переліком систематизованої інформації за різними напрямками такими як фінансові звіти, публікації в розрізі фіскального менеджменту, фіскальні записки, інформація про діяльність бюджетного комітету штату); повністю висвітлено бюджетний процес та роз'яснено його значення; висвітлено інформацію про інвестиції штату; представлено цілий розділ з детальним поясненням для громадян щодо розуміння комплексного річного фінансового звіту, який включає і висновки

незалежного аудиту; крім того представлений звіт про рух грошей штату. Кожні два роки публікується прогноз доходів на 2 наступних роки, у якому представлено аналіз поточної економічної ситуації та подальший план фінансового стану Техасу.

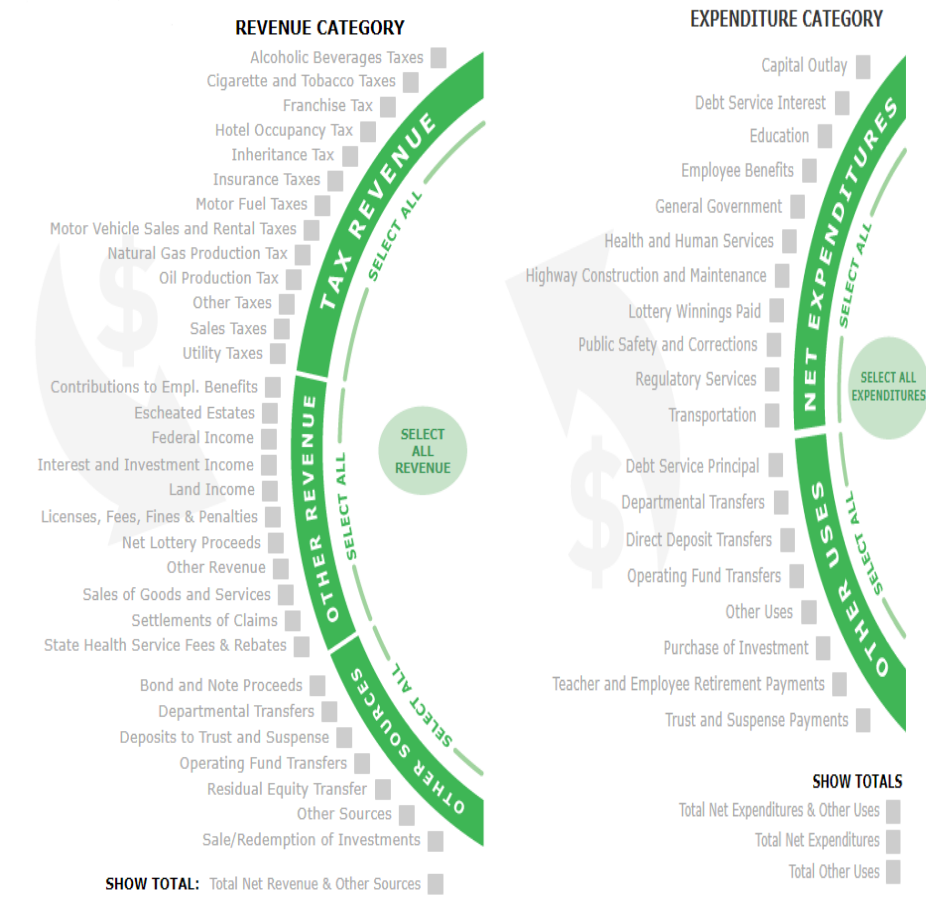

Рисунок 6.1 – Види надходжень та видатків згідно даних Офісу техаського контролера державних рахунків [103]

по-третє, блок, в якому надається відкрита інформація та відкриті дані з детальним аналізом та роз'ясненнями по всім населеним пунктам штату; інформація щодо боргу штату, причини його виникнення, витрати на обслуговування, тощо; тут же представлена інформація щодо державних та місцевих пенсійних фондів, з детальною інформацією по кожному пенсійному плану; окремо також представлений зручний доступ до пошуку необхідних даних в розрізі видів економічної діяльності.

по-четверте. Вкладка транспарентність містить також блок інформації про стан всіх локальних фінансів, яка супроводжується таким текстом «Подивіться, як органи місцевого самоврядування посилюються через Техас, щоб надати таким платникам податків, як ви, прозорий погляд на те, куди йдуть ваші гроші. Хто має онлайн-бюджет? Хто показує докладні витрати? Хто встановлює стандарт? Ми відстежуємо, як прозорі міста, округи, шкільні округи та інші спеціальні округи штату використовують ваші важко зароблені долари» [103].

Порівнюючи сайт Офісу Техаського контролера з результатами дослідження українських сайтів на предмет транспарентності органів державної влади можна сказати, що головною перевагою Офісу контролера є те, що вся бюджетно-фінансова інформація акумулюється на одному інформаційному ресурсі, на якому було спеціально розроблено відповідний розділ, який призначений для поліпшення транспарентності влади перед населенням. Так при дослідженні сайтів української влади пошук необхідної інформації займає порівняно більше часу. Окрім цього вбудований інструментарій «Панель державних доходів та видатків» впроваджений з 2011 року має вагомий масив статистичних даних та знаходиться на порталі Офісу контролера, аналогічний інструментарій у 2018 році створено в Україні – так званий «Openbudget», окремий сайт на якому у вигляді таблиць та діаграм представлена бюджетна інформація, проте обмеженість двома роками не дозволяє ефективно провести аналіз з урахуванням попередніх періодів [76].

Згідно з даними організації Міжнародного бюджетного партнерства та проведеного нею дослідження відкритості державного бюджету 117 країн світу найбільш відкритою до населення у плані прозорості бюджету є Нова Зеландія. Дослідження веб-сайту Казначейства Нової Зеландії може допомогти у формуванні певних висновків щодо поліпшення рівня відкритості українських ресурсів [105].

У ході вивчення веб-порталу було виявлено, що Казначейство представляє попередній план бюджету, який розкриває широкі параметри фіскальної політики напередодні бюджетної пропозиції виконавчої влади; описує економічний прогноз уряду, очікувані доходи, витрати і заборгованість.

Проект бюджету виконавчої влади представлено виконавчою владою в законодавчий орган на затвердження у якому детально описуються джерела доходів, розподіл коштів міністерствам, пропоновані зміни політики та інша інформація, важлива для розуміння фіскальної ситуації в країні.

На сайті представлені як поточний бюджет, так і попередні бюджети починаючи з 1997 року. Для кожного бюджету створена окрема сторінка на сайті на якій окрім самого бюджету представлені різноманітні звіти з огляду конкретного бюджету державними органами влади, опис фіскальної стратегії, прогнози виконання бюджету та піврічні звіти про виконання, кошториси бюджетних асигнувань та конкретні звіти про капітальні інвестиції, доходи домогосподарств, тощо. Піврічний огляд бюджету, що публікується на сайті включає комплексне оновлення виконання бюджету за станом на середину фінансового року; включає огляд економічних припущень і оновлений прогноз бюджетних результатів.

Також на сайті Казначейства надається посилання на спеціально створений веб-сайт бюджету поточного року «Budget2020» на якому акумульовано всю інформацію пов'язану з провадженням, розробкою, виконанням та доповненням бюджету.

Ще однією країною, яка входить в топ лідерів за прозорістю бюджету є Південна Африка, тому ми аналогічно обрали сайт Казначейства Південної Африки як основний портал бюджетної інформації для порівняння з українськими ресурсами [73].

В ході дослідження сайту було виявлено, що він представляє собою єдиний портал с усією фінансовою інформацією стосовно бюджету, як на державному так і на місцевих рівнях та містить інформацію Міністерства

фінансів, дані щодо тендерів, постачальників, законодавчі акти та законопроекти тощо.

Стосовно бюджетної інформації, то на сайті ми можемо бачити статистичні дані державного та місцевих бюджетів починаючи з 1993 по 2020 рік. Для кожного року створена окрема папка, яка містить всі основні моменти бюджету, бюджетну статистику, а також звіти про виконання, кошториси бюджетних асигнувань та конкретні звіти про капітальні інвестиції, доходи домогосподарств, тощо. Вкладка місцевих бюджетів містить керівництво по бюджету, місцеві асигнування, оцінки місцевих доходів і витрат, а також стандартизовані таблиці в форматі Excel.

Додатково на сайті Казначейства є посилання на спеціальний портал для візуалізації, вивчення та завантаження наведених даних. На ньому можна в доступному вигляді побачити склад державного та місцевих бюджетів, куди та в якому співвідношенні спрямовуються державні видатки, звідки приходять надходження тощо. Кожну сферу можна вивчити детальніше, перейшовши за посиланням. Даний портал є аналогом українського OpenBudget'у, проте з більш детальною інформацією.

Для порівняння бюджетних порталів розглянутих країн з Україною ми провели дослідження основних інформаційних каналів щодо стану транспарентності органів влади, таких як Міністерство фінансів, Державна казначейська служба та Державна фіскальна служба України. На останньому не було представлено жодної статистичної інформації з приводу виконання бюджетів та їх наповнення, тому даний портал не береться до уваги. Сайти Міністерства фінансів та Державної казначейської служби України наповнені майже аналогічною інформацією. На сайті Мінфіну представлена така інформація як проект бюджету на наступний рік, поточний бюджет та попередні бюджети, тобто більше планова інформація, яка пов'язана з формуванням та плануванням бюджету.

На сайті Казначейства представлено більше оперативної інформації про виконання бюджетів з детальним розписом всіх показників. Також сайт

Міністерства фінансів містить інформацію про виконання доходів місцевих бюджетів, яка щомісячно оновлюється, але подана у текстовому форматі, що є неефективним та вимагає багато часу для її опрацювання. На сайті Казначейства додатково наведені щомісячні звіти про виконання державного бюджету за доходами, і надходження до місцевих бюджетів. Дана інформація представлена у розрізі областей, але без конкретизації за розпорядниками коштів.

У ході дослідження сайту Міністерства фінансів України було виявлено посилання на портал OpenBudget, на якому представлена уся можлива інформація про виконання як державного так і місцевих бюджетів за 2018 та 2019 роки. Інформація подана у вигляді діаграм та таблиць із поясненнями. Щодо місцевих бюджетів, то надано повний розпис бюджетів за кожним розпорядником коштів, а також у розрізі основних статей надходжень - податкових, неподаткових, доходів від операцій з капіталом та офіційних трансфертів. Також подані видатки за функціональною класифікацією. Даний портал може бути використаний як основна інформаційна база аналізу державного та місцевих бюджетів та показників їх виконання. Недоліком OpenBudget'у є те, що він працює лише 2 роки та не містить інформацію про попередні роки.

Тож фактично українські портали надають подібну інформацію щодо відкритості бюджету, проте рівень наповненості та якості представлення даних є на різних рівнях, адже звіти представлені на новозеландських сайтах повно відображають фактичну картину реалізації бюджетної політики. Водночас сайти українських органів державної влади не містять текстових звітів, які в доступній для населення формі пояснюють причини відхилень від запланованих показників. Крім того, дані щодо стану як зведеного, державного так і місцевих бюджетів доступні за період з 2007 по поточний 2020 рік наводяться в трьох значеннях – затверджених Верховною Радою на рік, при цьому вони зазначаються зі змінами, що потім були внесені, окремо наводиться плановий показник з урахуванням внесених змін і факт

виконання. Самі зміни в доступній формі не мають жодних коментарів. Крім того, результати перевірок, що проводить Рахункова палата України є дуже складними для нефахівців, і за ними досить складно зробити висновок щодо ефективності публічних фінансів в Україні.

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що відкритість бюджетного процесу державних органів влади України щорічно зазнає якісних змін і поступово, дотримуючись загальносвітових тенденцій, стає все більш доступною для населення як з перспективи підзвітності, тобто розкриття результатів бюджетної діяльності органів влади, так і зі сторони залучення представників громадськості до участі у формуванні державної бюджетної політики так і опосередкованого контролю за її виконанням.

З іншої сторони, якщо порівнювати транспарентність української влади зі світовими лідерами у даному питанні то виникає перелік спірних запитань. Перш за все на рівень відкритості державних органів влади впливає система інститутів влади у державі та їх статус. Так головними лідерами у сфері транспарентності є держави, які мають значну історію розвитку та становлення демократичних інститутів та незалежних гілок влади. У таких державах розвинутий інститут громадськості який створює запит на відкритість влади і у випадку неправомірного використання бюджетних ресурсів представники влади будуть усунуті від своїх повноважень. У такому середовищі влада намагається діяти максимально у правовій сфері та з максимальною відкритістю що формує довіру зі сторони громадян. В Україні інститут громадянськості знаходиться на етапі формування та розвитку, а державні інститути не мають повної незалежності та повноти влади, а також підтримки населення, в такому випадку представники влади приховують свої неправомірні дії не надаючи повної і доступної звітності про бюджетний процес, що створює певний інформаційний вакуум для формування громадських протестів з метою усунення корупційних чиновників.

7 АНАЛІЗ СТАНУ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

В сучасних умовах все більш важливого значення набувають процеси транспарентності публічних фінансів, оскільки саме завдяки відкритості інформації щодо джерел наповнення та напрямів використання бюджетних ресурсів відбувається поступове зниження рівня корупції не лише в Україні, а і в економічно розвинених країнах світу. Водночас важливим є не лише оприлюднення даних щодо стану державного бюджету України, що на сьогодні на рівні зведеного, державного та місцевих бюджетів в цілому є в достатній мірі прозорим завдяки державному веб-порталу бюджету для громадян (open budget), а також викладеним у відкритий доступ розширених звітів починаючи з 2007 року щодо доходів та видатків на сайті Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України. Наразі важливого значення набуває поглиблений аналіз сформованої структури доходів та видатків бюджету, узгодженості в цілому доходної та видаткової частини та формування внаслідок цього дефіциту державного бюджету, що суттєвою мірою визначає стан бюджетної та фінансової безпеки держави. Використання лише структурного аналізу не дозволяє в повній мірі зробити висновки щодо якості сформованої доходної та видаткової частини та її зміни в динаміці, тому наразі є актуальним пошук та апробація інших методів аналізу, здатних забезпечити досягнення визначених завдань у вигляді інтегрального оцінювання стану формування доходної та видаткової частини бюджету.

Проблема формування та розвитку публічних фінансів знаходиться в центрі уваги як вітчизняних так і зарубіжних науковців. Для України це питання є особливо значимим, оскільки в розвитку економічної діяльності вагома роль відводиться державному та місцевим бюджетам, а отже і формуванню їх доходної та видаткової частини. Так в роботі Західної О.Р. та інших [138] проводиться аналіз доходної та видаткової частини державного

бюджету України з використанням традиційних методів. Значна увага аналізу формування доходної і особливо видаткової частини бюджету приділена в роботі Набоки Т. С. [154], зокрема запропоновано для визначення ефективності виконання бюджетної програми розраховувати зведений показник, що дає змогу підвищити управління видатковою частиною бюджету. Фундаментальне дослідження щодо трансформації бюджетного менеджменту в умовах реформування публічних фінансів в Україні здійснено в дисертаційній роботі Винниченко Н.В. [118], зокрема було використано ряд економіко-математичних моделей для моделювання макроекономічних ефектів від фіскальної децентралізації, панельне оцінювання впливу транспарентності публічних фінансів на показники виконання бюджету та ін. Крім того варто також відмітити роботи, Бойко С., Однорог М. та Юхименко Я. [112], Мотузки О.М. [153], Сьомченка В., Денисенка А. [188], Тарасюка М., Сироветник О. [189] та інших, в яких вивчається стан доходів та видатків бюджету та їх ролі в соціально-економічному розвитку країни. Серед закордонних авторів можна виокремити роботи Ясевічене Ф. та Рудзюніте Е. [57], Ліапіс К. та Спанос П. [65], Жаровскої І. [100].

Метою роботи є оцінювання сформованої структури доходної та видаткової частини зведеного бюджету, оцінювання стану узгодженості її з валовим внутрішнім продуктом країни та апробація методу визначення інтегрального показника структурної якості із використанням функції бажаності Гаррінгтона, а також визначення кореляції між базовими індексами розвитку економіки країни та розрахованим інтегральним значенням.

В своїх попередніх роботах [117, 118, 88] ми досить детально розглянули особливості функціонування публічних фінансів в Україні та їх транспарентності. Водночас наразі є потреба в більш глибокому аналізі сформованої доходної та видаткової частини зведеного бюджету України та визначення їх взаємозв'язку із показником ВВП.

Дослідження проводилось із використанням даних щодо стану доходів та видатків зведеного бюджету за період з 2010 по 1 квартал 2020 року в розрізі кварталів. Крім того, для здійснення кореляційного аналізу використані показники, які розраховані міжнародними організаціями та характеризують окремі аспекти економічної діяльності країни, а саме податкового навантаження, доброчесності Уряду, свободи ведення бізнесу, монетарної свободи та рівня сприйняття корупції.

Для побудови моделі пропонується поступове виконання 4 етапів: по-перше – визначення системи вхідних даних моделі; по-друге, нормалізація вхідних даних з використанням методу відносної нормалізації; по-третє – використання функції бажаності Гаррінгтона для оптимізації даних та визначення інтегрального показника якості доходної та видаткової частини зведеного бюджету України; по-четверте, буде здійснено аналіз взаємозв'язків між отриманим значенням інтегрального показника, що характеризує стан зведеного бюджету України та показниками, що характеризують рівень розвитку різних економічних параметрів в Україні.

1 етап. Визначення системи вхідних даних моделі, що включає поетапний збір необхідних вхідних даних (основні макроекономічні показники України – рис. 7.1).

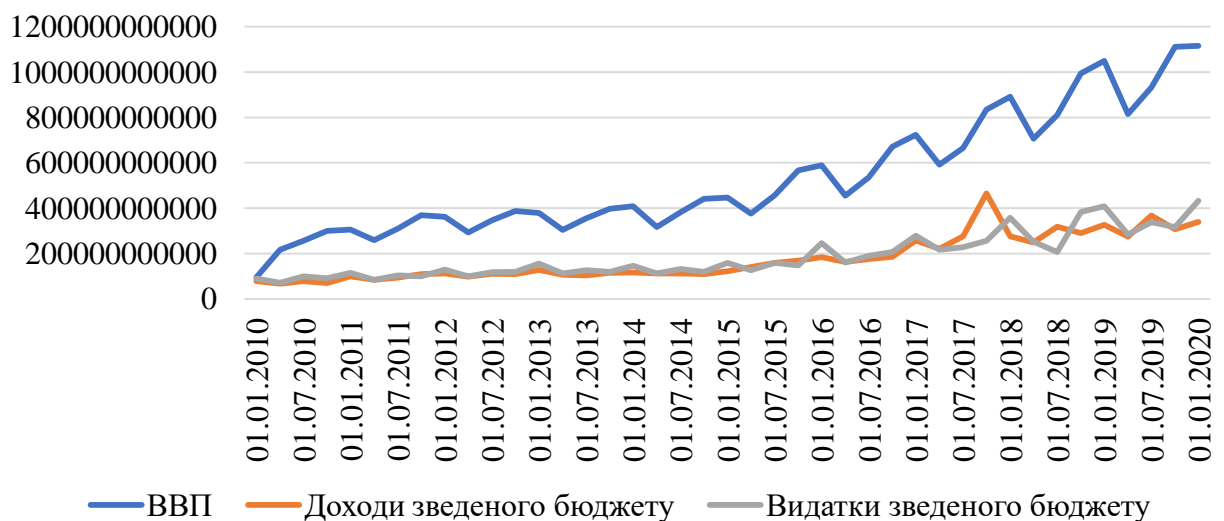

Рисунок 7.1 – Динаміка ВВП, доходів та видатків зведеного бюджету України за 2010-2020 рр. грн.

З рисунку 7.1 очевидно, що за аналізований період динаміка доходів та видатків бюджету в цілому достатньо стабільна та має висхідну тенденцію, яка пояснюється тим, що значення показників наведені в номінальному, а не в реальному виразі, тобто включають в тому числі і інфляційну складову.

Водночас аналіз структури доходів та видатків зведеного бюджету за аналізований період засвідчує її нестабільність, що свідчить про відсутність чітко розробленої стратегії економічного розвитку країни.

Другим етапом проведення дослідження є нормалізація вхідних даних моделі. Метод приведення даних, що мають безрозмірну нормовану форму ґрунтується на понятті «ідеальної» якості стратегії, що представлена у вигляді вектора. Метод розрахунку ідеального вектора буде визначати метод відносної нормалізації.

У якості ідеального вектора використовують вектор, компонентами якого є максимальні значення локальних критеріїв (формула 7.1)

$$e_q^{ideal} = ((\max_{S_i \in S} e_1(s_i); \dots; (\max_{S_i \in S} e_q(s_i); \dots; (\max_{S_i \in S} e_Q(s_i))) \quad (7.1)$$

Ми пропонуємо використовувати відносний підхід до нормування показників, що широко застосовується в математичній статистиці.

Нормалізовані за методом відносної нормалізації значення показників обчислюються за формулою 7.2:

$$e_q^H(s_k) = \frac{e_q(s_k)}{\max_{S_i \in S} e_1(s_i)}, q = 1, \dots, Q; k = 1, \dots, m \quad (7.2)$$

На третьому етапі проводимо оптимізацію вхідних даних на основі функції бажаності Гаррінгтона. Загальна функція Гаррінгтона (функція бажаності) може виступати кількісним, однозначним та універсальним показником якості досліджуваних об'єктів або явищ. Вона є адекватною, ефективною, статистично чутливою та може бути використана як критерій

оптимізації. Для застосування функції бажаності Гаррінгтона необхідно всі показники моделі привести у безрозмірний вигляд та розрахувати величини частинних функцій Гаррінгтона за формулами 7.3 та 7.4:

$$G_i = \sqrt[n]{\prod_{k=1}^n d_k} \quad (7.3)$$

$$d_k = \exp(-\exp(-\bar{x}_k)) \quad (7.4)$$

де k – кількість показників, що використовуються для оцінки бажаності;

d_k – частинні функції, визначені відповідно до шкали Гаррінгтона;

\bar{x}_k – показник функції у безрозмірному вигляді.

n – кількість досліджуваних об'єктів/явищ;

На рисунку 7.2 представлена загальна функція Гаррінгтона.

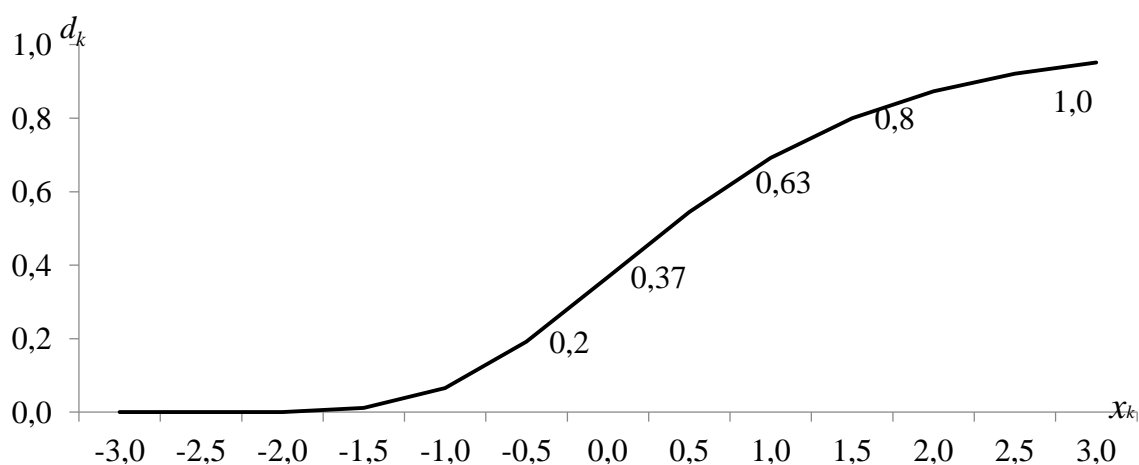

Рисунок 7.2 – Загальна функція Гаррінгтона

Частинні коефіцієнти функції Гаррінгтона, що розраховуються у вигляді узагальнених коефіцієнтів систем, дають змогу з «математичною» точністю оцінити переваги та недоліки даних систем. Розраховані частинні коефіцієнти на основі структурних даних доходів та видатків зведеного бюджету, а також поведінки ВВП країни подані на рис. 7.3.

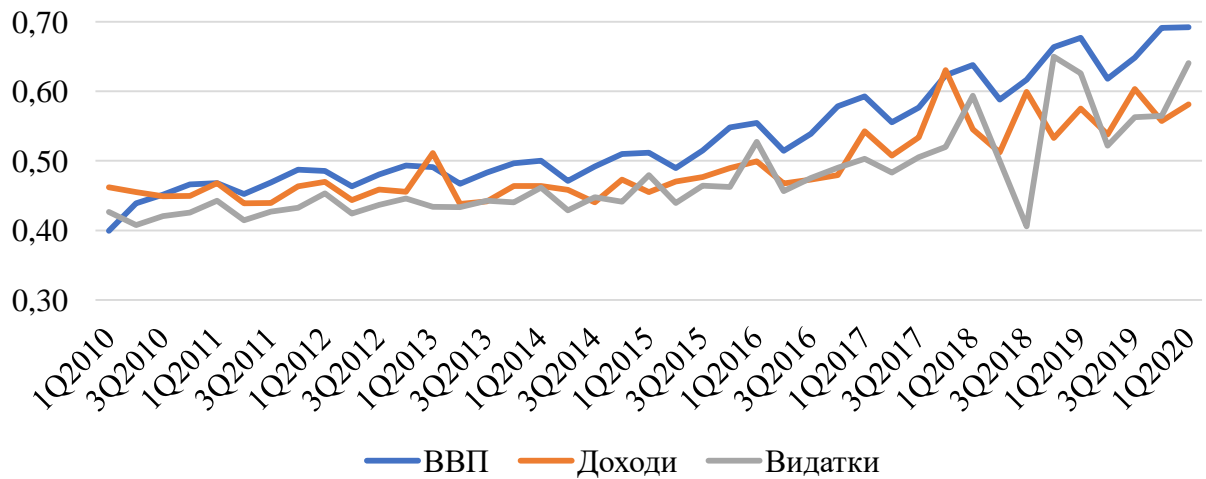

Рисунок 7.3 – Частинні коефіцієнти функції Гаррінгтона

Так, якщо коефіцієнт бажаності системи потрапляє до нижньої ділянки функції, то з метою досягнення задовільних результатів необхідним є «корегування» практично всіх параметрів системи до прийняттого рівня.

Якщо коефіцієнт системи знаходиться у межах від $G=0,2$ до $G=0,8$, то навіть відносно невелика зміна показників діяльності системи (зміна одного-двох параметрів) істотно вплине її «бажаність», а можливості подальшого розвитку системи значно зростуть. Якщо загальний коефіцієнт бажаності сягає рівня $0,8-0,9$, це свідчить не тільки про високу якість системи з позиції бажаності на даний момент часу, але і свідчить, що система близька до граничної межі свого розвитку.

З метою оцінки та інтерпретації значень функції бажаності Гаррінгтона застосовують відповідну шкалу (таблиця 7.1).

Таблиця 7.1 – Шкала оцінки значень функції бажаності Гаррінгтона

Бажаність	Оцінки по шкалі бажаності
Дуже добра	[0,80-1,00]
Добра	[0,63-0,80]
Задовільна	[0,37-0,63]
Погана	[0,20-0,37]
Дуже погана	[0,00-0,20]

Таким чином, аналізуючи частинні коефіцієнти бажаності конкретних параметрів, можна оцінити можливості та шляхи розвитку системи в цілому.

Результати проведених розрахунків у вигляді функції Гаррінгтона (рис. 7.4) знаходяться в задовільному діапазоні $[0,37-0,63]$ та відповідно означає, що незначні зміни у структурі доходів та витрат можуть значно покращити якість зведеного бюджету України.

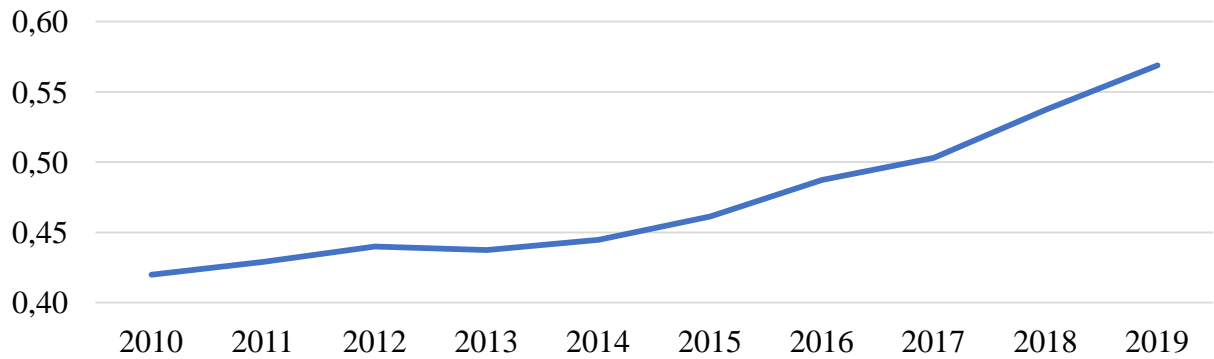

Рисунок 7.4 – Загальна функція Гаррінгтона

Для проведення кореляційного аналізу отриманого значення загальної функції Гаррінгтона з індикаторами стану економічного розвитку України було обрано індекс податкового навантаження, доброчесності Уряду, індексу сприйняття корупції, свободи бізнесу та монетарної свободи. Побудовані поліноми для зазначених індикаторів показують, що вірогідність апроксимації практично всіх показників є досить високими за виключенням індикатор монетарної свободи.

Отримані коефіцієнти парної кореляції засвідчують, що значення інтегрального показника у вигляді функції бажаності Гаррінгтона має найбільш тісний зв'язок з індексом податкового навантаження (0,8999), що є цілком пояснюваним тим, що в доходній частині зведеного бюджету суттєве переважання мають податкові надходження. Важливим також є встановлення зв'язку з індикатором доброчесності Уряду на рівні 0,8463, що свідчить про високий рівень впливу на стан зведеного бюджету. Не менш важливого значення має визначення парного коефіцієнту кореляції з індексом сприйняття корупції на рівні 0,758. Це підтверджує гіпотезу про те, що саме публічні фінанси через формування доходної та видаткової частин бюджетів різних рівнів є джерелом формування корупційних дій.

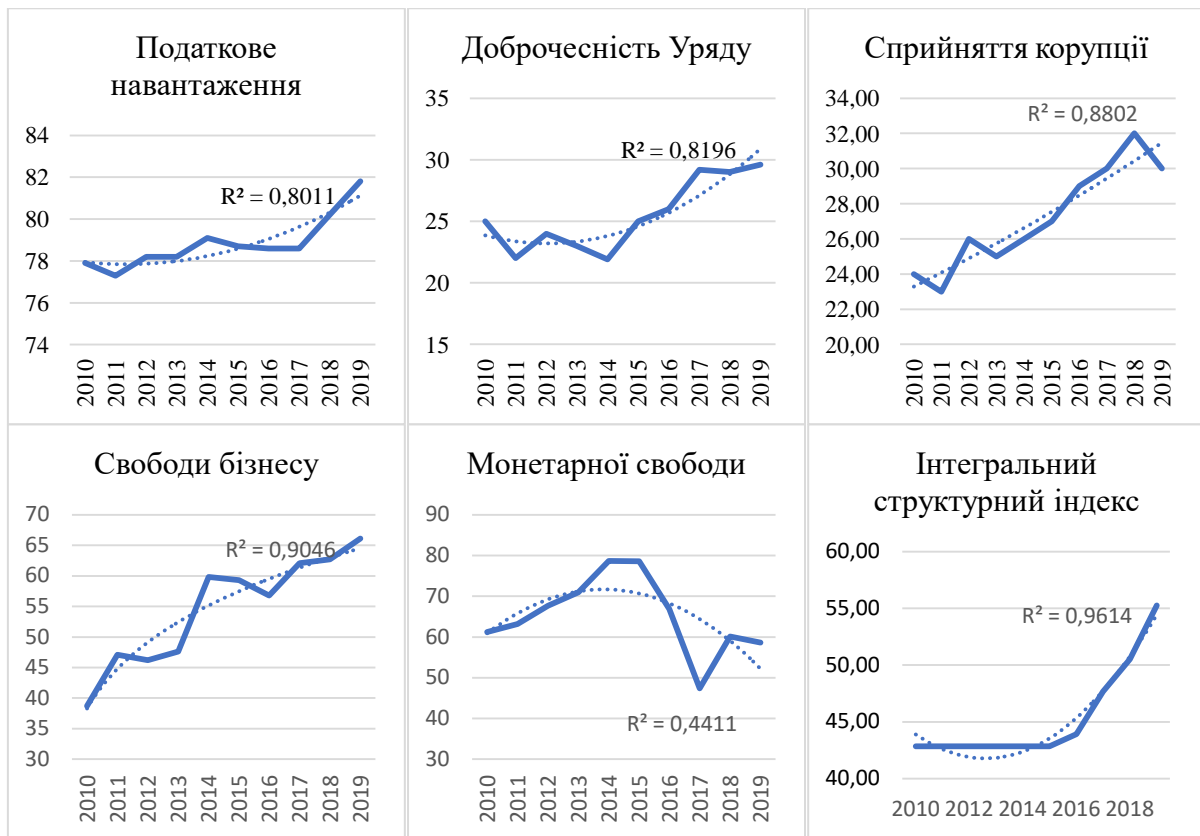

Рисунок 7.5 – Динаміка значень та поліноміальні тренди ключових індексів України

Отже проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що структура доходної та видаткової частини зведеного бюджету України не є оптимальними, водночас за шкалою бажаності Гаррінгтона знаходяться на задовільному рівні і незначні зміни в структурі можуть забезпечити формування оптимальної структури бюджету. Крім того, на основі проведення кореляційного аналізу визначено високий ступінь взаємозв'язків отриманого інтегрального показника з індикатором доброчесності Уряду, податковим навантаженням та індексом сприйняття корупції в Україні.

Для отримання більш повних результатів щодо стану публічних фінансів в Україні необхідно в подальшому здійснити детальний структурний аналіз доходної та видаткової частин державного та місцевих бюджетів, а також прозорості дій щодо коригування затверджених в базовій редакції планових показників за доходами та видатками в розрізі зведеного, державного та місцевих бюджетів.

8 АНАЛІЗ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Роль місцевих бюджетів в регіональному розвитку важко недооцінити, оскільки значна відповідальність в сфері фінансування потреб соціально-економічного розвитку покладена на місцеві бюджети. Базові потреби громадян мають задовольнятися як найповнішим способом, оскільки це основа соціально-орієнтованої держави, що піклується про благополуччя населення. Місцеві бюджети є базовим джерелом фінансування, а тому побудова оптимальної моделі формування, розподілу і використання наявних коштів з найбільшою ефективністю є ціллю місцевої бюджетної політики. Поступовий процес реформування сфери місцевого самоврядування з застосуванням принципів децентралізації та соціальної орієнтованості лежить наразі в концепції розвитку місцевих громад. Ефективність здійснюваної реформи вже продемонстрована на прикладі територіальних громад нижчого рівня, що отримали більше повноважень, а відповідно й власну фінансову базу. Розпорядження коштами на місцях, враховуючи знання потреб конкретної громади продемонструвало якість обраної моделі, проте на рівні регіонів реформування ще не було впроваджено.

Соціально-економічний розвиток регіонів прямо пропорційним чином залежить від наявної ресурсної фінансової бази та ефективності управління на місцевому рівні. Враховуючи те, що бюджет є основним джерелом фінансування потреб громад, вважаємо за необхідне проаналізувати стан розвитку місцевих бюджетів в Україні. Дослідження базових бюджетних показників в динаміці дозволить охарактеризувати загальну картину стану фінансування потреб розвитку регіонів. На першому етапі пропонуємо охарактеризувати співвідношення доходів та видатків місцевих бюджетів пропорційно показників зведеного бюджету України. Отримані дані охарактеризують пріоритетність державної регіональної політики та вкажуть

на можливі зміни якості задоволення потреб регіонального розвитку. Узагальнимо отримані дані у формі таблиці 8.1.

Таблиця 8.1 – Показники доходів та видатків місцевих бюджетів та зведеного бюджету України за 2015-2019 роки [149]

Показник	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Обсяг видатків місцевих бюджетів, млрд грн	280,1	350,5	496,1	570,6	566,3
Обсяг доходів місцевих бюджетів, млрд грн	294,5	366,1	502,1	562,4	560,5
Обсяг доходів зведеного бюджету України, млрд грн	652,0	782,9	1017,0	1184,3	1289,8
Обсяг видатків зведеного бюджету України, млрд грн	679,9	835,8	1057,0	1250,2	1372,4
Частка доходів місцевих бюджетів у ЗБУ, %	45,2	46,8	49,4	47,5	43,5
Частка видатків місцевих бюджетів у ЗБУ, %	41,2	41,9	46,9	45,6	41,3

Загальна картина зміни обсягу доходів та видатків, як місцевих бюджетів, так і зведеного бюджету України, вказує на щорічне їх зростання. За аналізований період відносний приріст видатків місцевих бюджетів склав – 202,2%, а обсяг доходів – 190,4%. В цей же час, сукупні видатки зведеного бюджету України за період 2015-2019 рр. зросли на 201,9%, а сукупні доходи – на 197,8%. Таким чином, більшими темпами зростання, як за місцевими бюджетами, так і за зведеним бюджетом України характеризувалися саме видаткові статті. Різниця між доходами та видатками бюджетів різних рівнів має компенсуватися за рахунок міжбюджетних трансфертів, що є негативною характеристикою вітчизняної бюджетної моделі фінансування потреб регіонального розвитку. Найбільшим приростом показників місцевих бюджетів характеризувався 2017 рік, а саме зростання видатків склало 145,6 млрд. грн., доходів – 136,0 млрд. грн. В цей же час відмітимо тенденцію до зменшення досліджуваних показників місцевих бюджетів у 2019 році: обсяг видатків зменшився на 4,3 млрд. грн., обсяг доходів в свою чергу – 1,9 млрд. грн. Дане зменшення, на нашу думку, не має відношення до сповільнення темпів проведення реформи децентралізації, а пов'язане з певною економією коштів бюджетів регіонального розвитку.

На основі таблиці 8.1 здійснено розрахунок показників частки доходів та видатків місцевих бюджетів у аналогічних показниках зведеного бюджету

України. Отримані результати можуть певним чином свідчити про значимість місцевих бюджетів в процесі фінансування потреб розвитку регіонів. Отже, розраховано, що в середньому частка доходів місцевих бюджетів у ЗБУ за 2013-2019 рр. становила від 43,5% у 2019 році до 49,4 % у 2017 році. Тенденція до зростання частки доходів місцевих бюджетів у ЗБУ була характерна в період 2015-2017 рр., в той же час низхідний тренд для досліджуваного показника розпочався з 2018 року. Це може свідчити про деяке погіршення стану фінансування потреб розвитку регіонів. Аналіз частки видатків місцевих бюджетів у ЗБУ лінійною тенденцією до зміни не характеризувався, проте найбільшого значення, як і за часткою доходів місцевих бюджетів у ЗБУ, показник досяг у 2017 році – 46,9%. У цей період також відбувалося зменшення розриву між часткою доходів та часткою видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України, що може свідчити про усунення існуючої диспропорції в розмірах доходної та видаткової частини бюджетів.

Наступним досліджуваним показником стану регіонального розвитку є частка видатків місцевих бюджетів у ВВП України. Даний індикатор вказує на пропорцію співвідношення частки ВВП, яка йде на фінансування соціально-економічних потреб регіонів від сукупного показника по Україні. Пропонуємо узагальнити отримані результати розрахунків у формі рисунку 8.1.

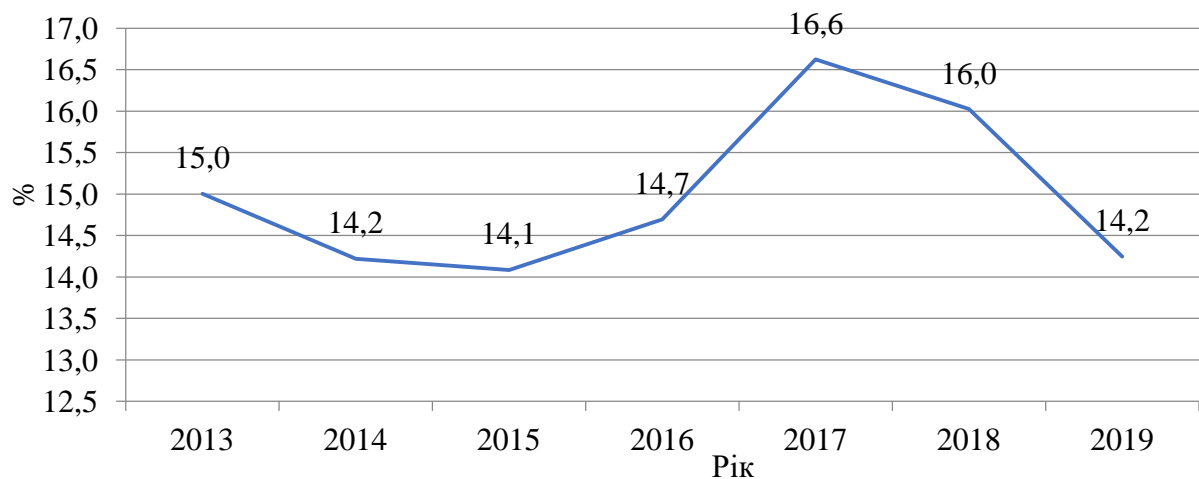

Рисунок 8.1 – Частка видатків місцевих бюджетів у ВВП України за

2013-2019 роки, % [149]

Отримані результати свідчать, що починаючи з 2014 року і до 2017 року спостерігалася лінійна тенденція до зростання частки видатків місцевих бюджетів у ВВП, що означає ефективність обраного курсу на фінансову децентралізацію місцевого самоврядування, що позначилося на позитивній динаміці зміни досліджуваного показника. Зокрема, найвищого рівня за досліджуваний період частка видатків місцевих бюджетів у ВВП досягла у 2017 році – 16,6%. Проте, починаючи з 2018 року показники приросту зменшилися за рахунок стабілізації видаткових статей та визначення пріоритетів розвитку у відповідності до потреб розвитку новостворених громад. Загалом відзначимо, що показники України можна віднести до середньоєвропейських, що коливаються в межах 10-15%. Лише скандинавські соціально-орієнтовані країни мають рівень даного індикатору більше 15%.

Наступним кроком дослідження обрано розрахунок частки податкових джерел у загальному механізмі формування доходної частини місцевих бюджетів. Значимість даного показника пояснюється важливістю самозабезпеченості потреб місцевих громад за рахунок сформованих з власної території джерел наповнення бюджету. Відобразимо на рисунку 8.2 динаміку зміни податкових джерел формування бюджету за період 2013-2019 років.

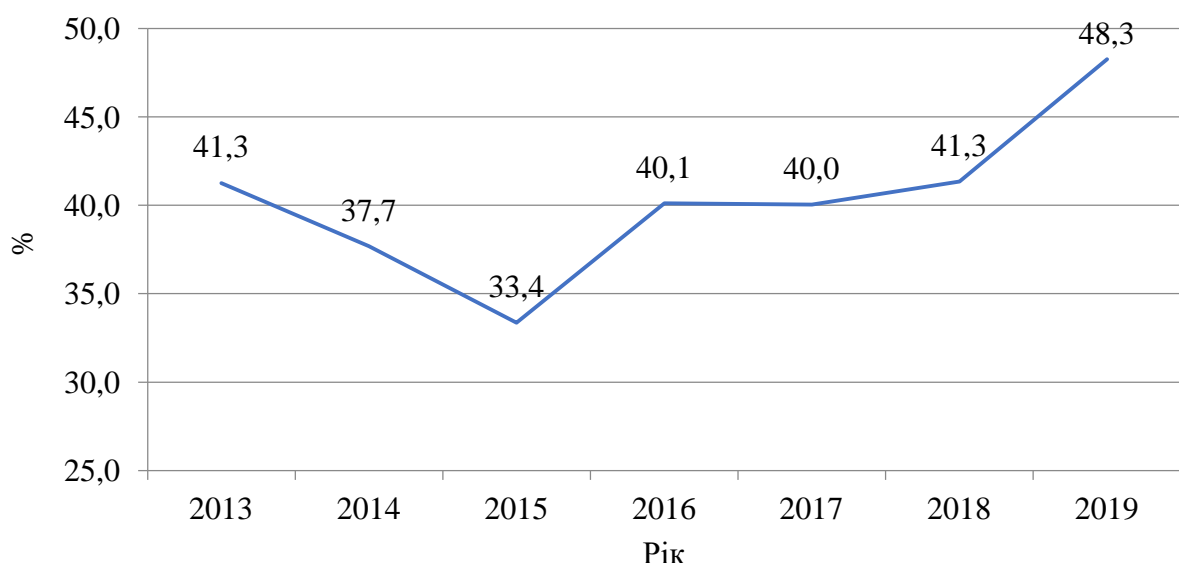

Рисунок 8.2 – Динаміка зміни частки податків місцевих бюджетів в загальних доходах місцевих бюджетів за 2013-2019 рр., % [149]

Отримані дані свідчать про те, що за досліджуваний період існує позитивна динаміка до зростання частки податків в ресурсних джерелах формування місцевих бюджетів. Найнижчого рівня податкові надходження становили у 2015 році – 33,4%, найвищого у 2019 році – 48,3%. Це зростання пояснюється перерозподілом податкових джерел на користь місцевих громад внаслідок реформи фінансової децентралізації.

Проте, враховуючи закордонний досвід формування бюджетів регіонів слід відзначити переважання виключно власних місцевих податків та зборів. Тому, пропонуємо проаналізувати стан зміни частки місцевих податків та зборів в сукупному обсязі податкових джерел формування місцевих бюджетів України. Відобразимо розраховані дані у формі рисунку 8.3.

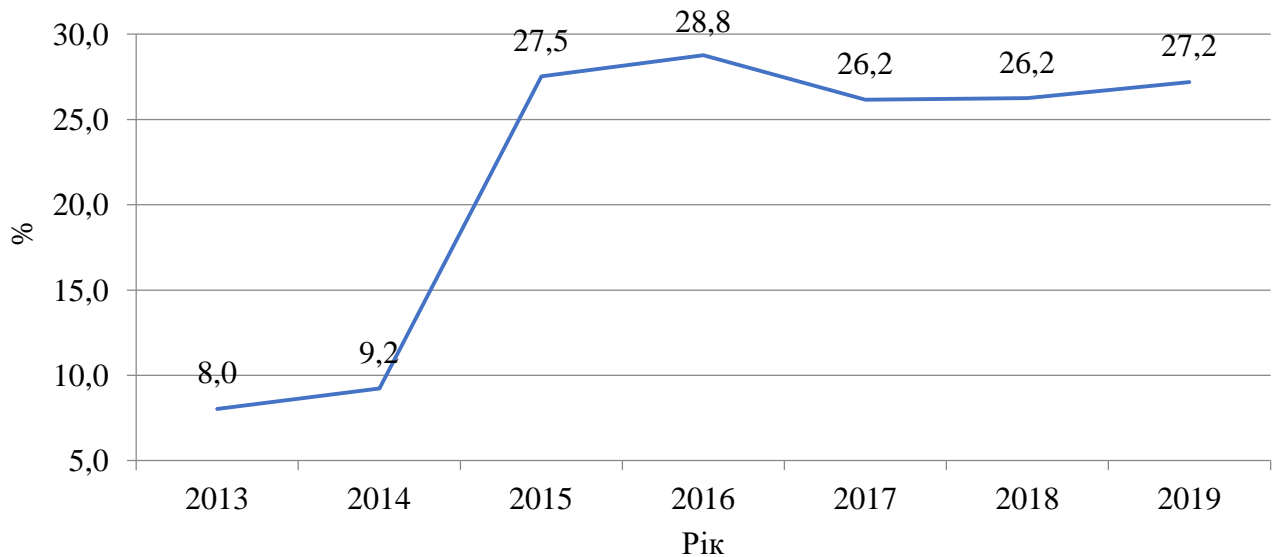

Рисунок 8.3 – Частка місцевих податків в загальному обсязі податкових джерел місцевих бюджетів України за 2013-2019 роки, % [149]

Відмітимо, що реформування системи формування місцевих податків та зборів суттєво покращило існуючий стан самофінансування регіонів. Зокрема, якщо у 2013 році частка місцевих податків та зборів у сукупних

податкових надходженням становила 8%, то вже на кінець 2019 року – 27,2%. Тобто зростання є наочним, а обраний курс надає перспектив самофінансування громад. Проте, з 2015 до 2019 років суттєвих змін не відбувалось, що свідчить про період закріплення результатів реформування. Вітчизняний показник у порівнянні з практиками розвинутих країн є низьким, наприклад у США він досягає 60-70% за певними штатами. Однак враховуючи дореформений період це покращення є наочним.

Причинами збільшення сукупного розміру частки місцевих податків в загальних податкових зборах територій можна назвати передачу на місцевий рівень нових істотних джерел формування місцевих податків: земельного податку з юридичних осіб та фізичних осіб, орендної плати з юридичних осіб, транспортного податку та інших. Також відмітимо зацікавленість місцевих органів влади в механізмі покращення адміністрування місцевих податків, оскільки в цьому є безпосередня зацікавленість в сприянні регіональному розвитку.

Не дивлячись на те, що податкові джерела формування бюджету займають вагомую частину ресурсів регіонального розвитку, проте значним чином недостатність джерел фінансування потреб регіонів покривається за рахунок міжбюджетних трансфертів. Отже, пропонуємо в динаміці проаналізувати зміну частки міжбюджетних трансфертів місцевому самоврядуванню в сукупних доходах місцевих бюджетів. Відобразимо отримані тенденції у формі рисунку 8.4.

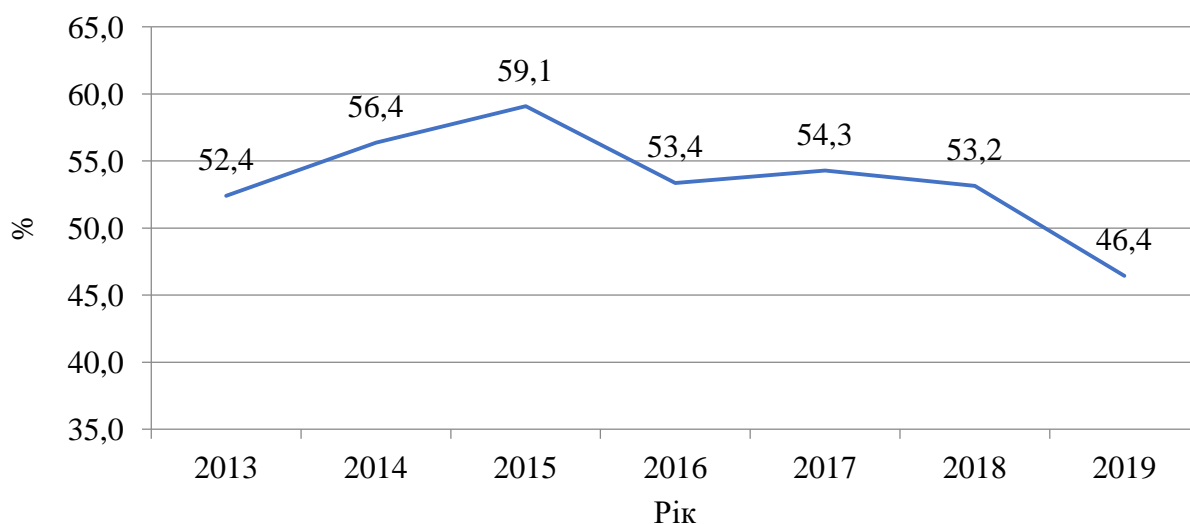

Рисунок 8.4 – Частка міжбюджетних трансфертів в сукупних доходах місцевих бюджетів України за 2013-2019 рр., % [149]

Отримані результати свідчать про приблизно рівну тенденцію зміни частки міжбюджетних трансфертів в доходах регіонів: 50-60%. Це свідчить, що не дивлячись на розглянуту раніше картину покращення стану забезпечення територій за рахунок податкових джерел, власних податків і зборів, міжбюджетні трансферти залишаються переважними джерелами фінансування потреб регіонів. Найменшого значення частка міжбюджетних трансфертів в доходах місцевих бюджетів досягла у 2019 році – 46,4%, проте враховуючи попередні періоди не має підстав зробити висновки про продовження подальшої позитивної тенденції до зменшення розглянутого показника.

Вважаємо за необхідне розглянути більш детально структуру формування міжбюджетних трансфертів для розуміння напрямів джерел їх формування та напрямків використання. Узагальнимо у формі таблиці 8.2 обсяг дотацій та субвенцій місцевим бюджетам за період 2015-2019 років.

Таблиця 8.2 – Джерела формування трансфертів місцевих бюджетів за 2015-2019 роки, млрд. грн. [149]

Джерело формування трансфертів	Рік					Відхилення +/- 2019 р. до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Дотації	7,3	6,8	22,0	25,2	25,9	18,6
Субвенції	166,7	188,6	250,6	273,8	234,4	67,7
Разом	174,0	195,4	272,6	298,9	260,3	86,3

Отже, загалом зі сформованої таблиці з'ясовано, що обсяг дотацій та субвенцій місцевим бюджетам протягом досліджуваного періоду зростає майже щорічно, окрім 2019 року, коли обсяг субвенцій місцевим бюджетам зменшився на 0,7 млрд. грн. Якщо ж розглядати відсоткову зміну досліджуваних складових трансфертів з 2015 до 2019 рр., та обсяг дотацій зріс на 255,3%, а субвенції – 40,64%. Найбільшої зміни дотаційні надходження до місцевих бюджетів зазнали у 2017 році, коли відсотковий приріст відносно попереднього року склав 221,8%. Суттєвого зменшення на 14,4% зазнали субвенції у 2019 році відносно 2018 року. Загалом чіткої щорічної тенденції зміни складових міжбюджетних трансфертів не відбувалося.

Пропонуємо також звернути більш детальну увагу на постатейну розбивку дотацій та субвенції місцевим бюджетам задля розуміння векторів розвитку. Двома превалюючими статтями дотацій є базова дотація та дотація на утримання закладів освіти та охорони здоров'я. Відмітимо, що у 2019 році ці статті розбивалися в наступній пропорції: базова дотація (40,1%), дотація на утримання закладів освіти та охорони здоров'я (57,6%). Роль базової дотації полягає в горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності територій, вважається що частка базової дотації в доходах місцевих бюджетів на рівні 20-30% істотно не впливає на рівень фінансової самостійності місцевої громади.

Враховуючи передачу з державного рівня фінансування на місцевий закладів охорони здоров'я та освіти, необхідні відповідні засоби задля утримання цих соціально-важливих сфер, а тому змінився формально лише бюджет фінансування, але кошти за умов недостачі формуються трансфертним способом.

В сукупному розмірі субвенцій також можна виділити декілька ключових цільових статей формування: субвенції допомоги соціально незахищеним верствам населення, освітня та медична субвенції, субвенції на

надання пільг з комунальних послуг населенню, кошти Надзвичайної кредитної програми для відновлення України. Тобто більшість цільових ресурсів йде на підтримання певного рівня соціально-економічного благополуччя населення, створення умов для життя та гармонійного розвитку громади.

Отже, загалом з'ясовано, що щорічне зростання обсягів фінансування спостерігається майже за всіма ключовими напрямками видатків місцевих бюджетів. Найбільшим приростом видатків за досліджуваний період характеризувався 2017 рік. Також з'ясовано, що в середньому частка доходів місцевих бюджетів у ЗБУ за 2013-2019 рр. становила від 43,5% у 2019 році до 49,4 % у 2017 році. Аналіз частки видатків місцевих бюджетів у ВВП вказав, що найвищого рівня за досліджуваний період показник продемонстрував у 2017 році – 16,6%. Окремий аналіз податкових надходжень вказав, що найвищого рівня в доходах місцевих бюджетів вони досягли у 2019 році – 48,3%, найнижчого у 2015 році – 33,4%. Відмітимо також позитивну тенденцію до зростання частки місцевих податків в загальному обсязі податкових надходжень, зокрема якщо у 2013 році частка місцевих податків та зборів у сукупних податкових надходженнях становила 8%, то вже на кінець 2019 року – 27,2%. Аналіз міжбюджетних продемонстрував, що протягом досліджуваного періоду 50-60% надходжень доходів регіонів формувалося за допомогою трансферних джерел.

Поточні умови реалізації соціально-економічних потреб громадян на регіональному рівні задовольняються з відповідних бюджетів. Кожному рівню бюджетної системи характерний власний спектр видаткових статей, що підлягають фінансуванню з відповідного бюджету. Розглянувши загальні тенденції зміни доходної та видаткової частини місцевих бюджетів, далі варто провести детальний аналіз напрямків витрачання бюджетних коштів на регіональному рівні.

У процесі реформування системи міжбюджетних відносин, на місцевий рівень було передано значну кількість установ та організацій соціальної

сфери (лікарні, школи), відповідне фінансування яких покладено на місцеві бюджети. Враховуючи те, що в рамках досліджуваного періоду відбувається поступове реформування місцевого бюджетотворення на засадах фінансової децентралізації, слід звернути детальну увагу на динаміку змін та виявити пріоритетні напрямки. Це дозволить оцінити динаміку процесу реформування та певну ефективність прийнятих управлінських рішень. У цей же час можливо відслідкувати зміну точок впливу відносно статей, що змінили обсяги свого фінансування на певному етапі реформування.

Пропонуємо розглянути детальніше стан фінансування функціональних напрямків розвитку регіонів, що дозволить виявити найбільш пріоритетні сфери спрямування коштів місцевих бюджетів та проаналізувати динаміку їх зміни. Відобразимо отримані результати у формі таблиці 8.3.

Таблиця 8.3 – Видатки місцевих бюджетів України за функціональними напрямками за 2015-2019 роки, млрд. грн. [149]

Показник	Рік					Відхилення % 2019 р. до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	
Загальнодержавні функції	14,5	16,2	23,8	28,6	34,9	140,4
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,3	0,4	0,6	1,1	1,3	308,3
Економічна діяльність	19,1	34,8	55,9	77,2	81,9	328,1
Охорона навколишнього природного середовища	1,5	1,5	2,6	3,0	3,4	131,2
Житлово-комунальне господарство	15,7	17,5	27,2	30,0	34,4	119,3
Охорона здоров'я	59,6	63,0	85,7	93,2	89,8	50,8
Духовний та фізичний розвиток	9,6	11,9	16,4	18,9	22,8	137,6
Освіта	84,0	94,6	136,6	165,7	187,1	122,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	72,6	106,4	141,3	145,5	103,2	42,0
Разом видатків	276,9	346,3	490,1	563,3	558,8	101,8

Отримані розрахунки вказують на те, що за кожним функціональним напрямком відбувалося абсолютне зростання обсягу фінансування, що може свідчити про можливість розвитку регіонів. Відмітимо, що найбільшого зростання за період 2015-2019 рр. досягли напрямки громадського порядку,

безпеки та судової влади (+308,3%) та економічної діяльності (+328,1%). Проте, наприклад, враховуючи загалом незначний обсяг коштів, спрямований на забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади, це зростання в абсолютному розмірі є незначним (1 млрд. грн.), враховуючи значно більші обсяги фінансування за іншими напрямками. Наприклад, за сферою економічної діяльності зростання обсягу фінансування можна пояснити зростаючими потребами регіонів у модернізації існуючої інфраструктури, зокрема в сферу дорожнього господарства за 2019 рік було вкладено 31,8 млрд. грн., в той же час, як у 2015 році лише 5,6 млрд. грн. Наприклад, за сферою житлово-комунального господарства також відмічено зростання обсягів фінансування, що пояснюється можливістю місцевих громад до зростання можливостей покращення існуючої ситуації у комунальній сфері, зокрема, якщо у 2015 р. на комунальне господарство було витрачено 8,2 млрд. грн., то у 2019 р. вже 27,7 млрд. грн. Тобто загалом з часів початку децентралізації та поступового зростання фінансових можливостей місцевих бюджетів, було взято курс на модернізацію існуючої інфраструктури власних територій, яка забезпечує підвищення якості життя громади.

В цей же час пріоритетні сфери забезпечення базових потреб громади на місцевому рівні (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення) продемонстрували менші відносні обсяги зростання фінансування за досліджуваний період, проте бюджет даних напрямків є переважним в системі фінансування місцевого самоврядування. Пропонуємо на рисунку 8.5 відобразити, яка ж саме частка у місцевих бюджетах йде на фінансування базових потреб соціальної сфери задля з'ясування пріоритетності формування видаткової частини місцевих бюджетів.

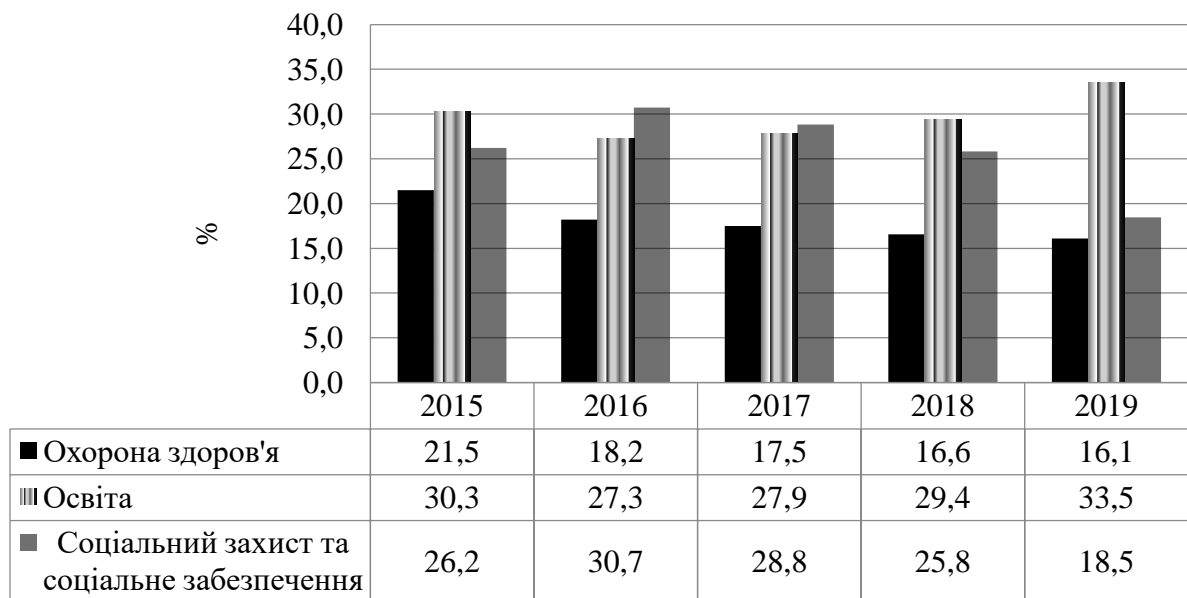

Рисунок 8.5 – Частка видатків соціального напрямку в сукупних витратах місцевих бюджетів України за 2015-2019 рр., % [149]

Отже, можемо зробити висновок, що в структурі місцевих бюджетів частка видатків соціального напрямку становить в діапазоні 68-78%. Відмітимо певну тенденцію до зменшення цього показника в динаміці, оскільки у 2015 році він становив 78,1%, а у 2019 році 68,0%. Даний тренд може пояснюватися сукупним зростанням обсягів місцевих бюджетів та зростаючим обсягом фінансування окремих сфер, що раніше мали дефіцитне фінансування: житлово-комунальне господарство, дорожнє господарство. Також відмітимо, що за сферою охорони здоров'я відбувалося зменшення частки фінансування з місцевих бюджетів з 21,5% у 2015 році до 16,1% у 2019 році. Частково дану тенденцію можна пояснити реформування медичної системи, що полягає в скороченні існуючої мережі лікувальних закладів. Також значна частина видатків здійснюється з бюджету Національної системи здоров'я України, що забезпечується коштами державного бюджету. Аналогічну тенденцію до зменшення демонструвала сфера соціального захисту та забезпечення. Вона пояснюється, по-перше, абсолютним зростанням обсягів місцевих бюджетів та пріоритетністю інших сфер, а також більшою орієнтацією на підтримку соціально незахищених верств

населення з відповідних фондів бюджетів іншого підпорядкування. Частка ж освітніх видатків у бюджетах місцевого самоврядування зросла порівняно з 2015 роком до 33,5%, оскільки значну частку з фінансування шкільної освіти було передано на місцевий рівень, а відповідні ресурси сформовано за рахунок освітньої субвенції.

Динаміка темпів зміни ключових напрямків фінансування видатків соціального спрямування відображена на рисунку 8.6.

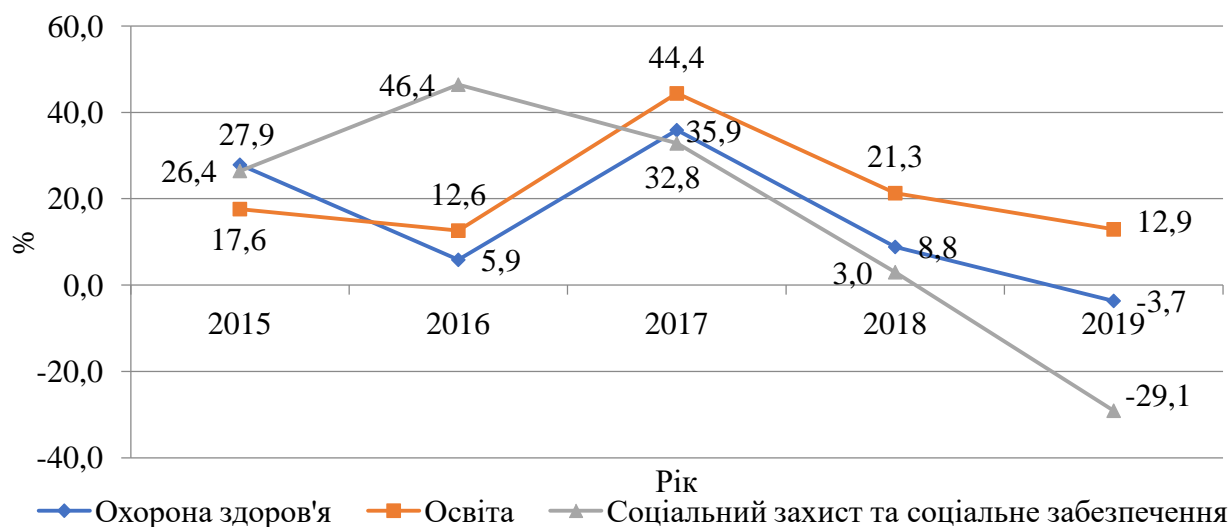

Рисунок 8.6 – Темп зміни видатків соціального спрямування місцевих бюджетів України за 2015-2019 рр., % [149]

Отримані результати розрахунків вказують на те, що єдиної тенденції за всіма напрямками видатків соціального спрямування не спостерігається. Відносно сформованою низхідною тенденцією можна охарактеризувати зміну видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, що вже раніше пояснювалося певним перерозподілом повноважень між місцевими органами влади та державним рівнем. Зокрема, якщо на початкових роках впровадження реформи фінансової децентралізації щорічні темпи зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення досягали 46,4%, то в 2019 році отриманий приріст був негативним (-29,1%). Ключовою статтею, що полягала скороченню стала допомога у вирішенні житлового питання (-49 млрд. грн.).

Темпи зміни видатків на охорону здоров'я та освіту місцевих бюджетів

були в рамках схожого тренду: досягнення пікового зростання у 2017 році з поступовим зменшенням приростів. Найбільшим щорічним зростанням темпів зміни освітні видатки характеризувалися на рівні 44,4%, медичні в свою чергу – 35,9%. Дана тенденцію пояснюється перш за все тим, що в 2017 році істотно зріс обсяг медичної та освітньої субвенцій та передача відповідних обов'язків з фінансування на місцевий рівень.

Серед найбільш фінансованих статей освітніх видатків можна виділити загальну середню освіту (близько 60%) та дошкільну освіту (близько 20%). Серед видатків соціального напрямку соціального захисту та соціального забезпечення пропорція фінансування у 2019 році виглядає приблизно наступним чином: соціальний захист сім'ї, дітей та молоді (42%), соціальний захист на випадок безробіття (14%), допомога у вирішенні житлового питання (15%), соціальний захист пенсіонерів (8%), соціальний захист ветеранів війни та праці (8%). Дана пропорція рік від року залишається приблизно сталою. В сфері фінансування галузі охорони здоров'я на місцевому рівні найбільш фінансованими напрямками є лікарні загального профілю, спеціалізовані лікарні, що в загальній структурі займають частку приблизно 60-70%. Також відмітимо, що у зв'язку зі здійснюваною медичною реформою значним чином змінено фінансування такої статті, як центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги: наприклад зменшення з 2018 р. до 2019 р. становило 7,3 млрд. грн., що відповідно на сьогоднішній момент фінансуються з державного бюджету.

Про якість бюджетного планування може свідчити показник виконання запланованих статей видатків від затвердженого на початок року бюджету, що в свою чергу впливає на очікування регіонів стосовно планів їх розвитку. Пропонуємо проаналізувати співвідношення затверджених функціональних напрямків видатків на початок бюджетного періоду та фактичні дані стосовно виконання на кінець року, що відобразимо у формі таблиці 8.4.

Таблиця 8.4 – Показник ступеня виконання планованих функціональних напрямків видатків за 2015-2019 рр., % [149]

Показник	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Загальнодержавні функції	91,9	87,4	92,2	94,8	94,5
Громадський порядок, безпека та судова влада	90,2	90,6	90,0	92,9	95,0
Економічна діяльність	83,0	80,7	80,3	79,8	84,7
Охорона навколишнього природного середовища	60,2	53,8	58,7	63,8	68,6
Житлово-комунальне господарство	89,2	85,6	88,2	92,1	93,0
Охорона здоров'я	94,8	95,4	94,3	95,9	96,7
Духовний та фізичний розвиток	93,7	93,1	94,0	95,0	100,0
Освіта	95,6	94,3	94,0	95,3	94,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	98,1	99,2	98,6	98,1	91,6
Разом видатків	94,1	93,2	91,7	93,1	92,8

З отриманих узагальнених результатів наочно видно, що більшість функціональних напрямків видатків недофінансовано, що відповідно є проблемою першого етапу бюджетного процесу – планування. В цей же час за більшістю статей видатків рівень недофінансування не перевищує 10%, що загалом є допустимим показником. В цей же час місцеві бюджети щорічно стикаються з недостатністю фінансування сфери економічної діяльності та охорони навколишнього природного середовища. Наприклад, у 2016 році рівень фактичного фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища становив 53,8%, а загалом найвищий рівень виконання бюджету становив 68,6% у 2019 році. Також відмітимо значний ступінь недофінансування сфери економічної діяльності, яка в середньому досягає 80% від планових показників. Виявити однозначно щорічно недофінансуванні напрямки не має можливості, оскільки кожного року дані змінюються, проте зазначимо, що значна частина видаткових статей спрямована на забезпечення потреб будівництва, транспортну, зв'язку та телекомунікації. А дані напрямки не є настільки пріоритетним порівняно з видатками соціальної сфери, що мають бути профінансовані в повному обсязі задля покращення життя громадян. Загальний щорічний рівень виконання місцевих бюджетів протягом досліджуваного періоду коливається в межах 91-94%.

З метою розуміння прикладних напрямків використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів пропонуємо проаналізувати структуру видатків

за економічною класифікацією, що включає розподіл видаткових статей на: соціальне забезпечення, оплата праці та нарахування на неї, поточні трансферти, соціальне забезпечення.

На рисунку 8.7 відображена структура поточних видатків місцевих бюджетів України за 2019 рік.

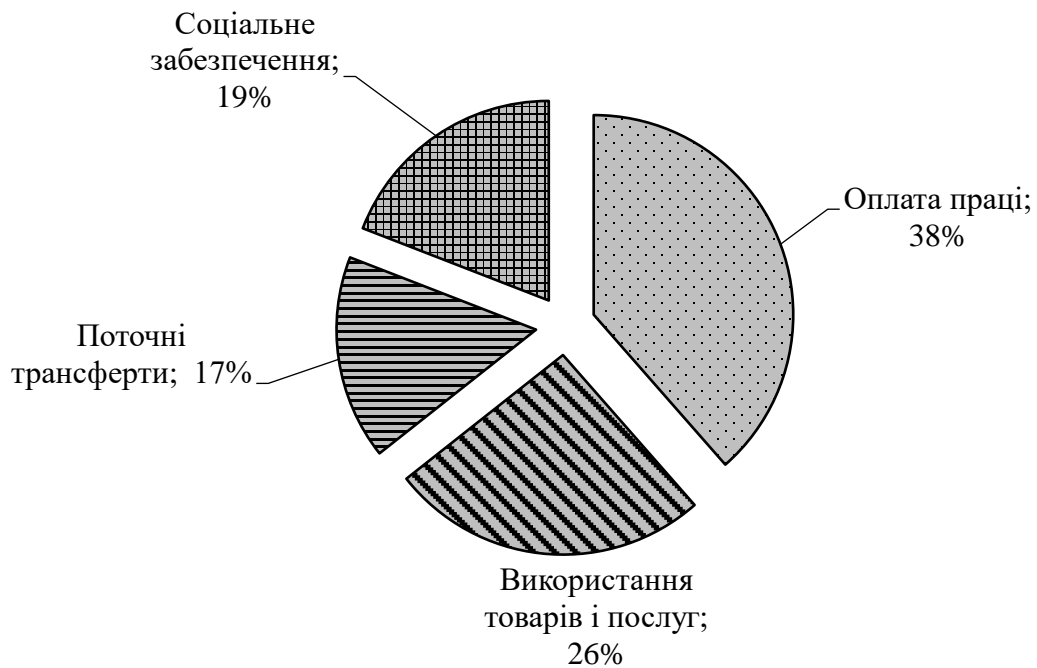

Рисунок 8.7 – Структура видатків місцевих бюджетів України за економічною класифікацією у 2019 р., %

Відмітимо, що найбільшу частку в витратах місцевих бюджетів займає оплата праці, що включає саму заробітну плату та нарахування на оплату праці. Зокрема, частка заробітної плати становить 82%, а нарахування на неї 18% відповідно. Наступним за розміром економічним напрямком, за яким класифікуються місцеві видатки, є використання товарів та послуг, що складає в загальній структурі 26%. Більшу частину даних витрат становлять дослідження з питань реалізації державних регіональних програм (43%), тобто це кошти спрямовані на реалізацію місцевих програм розвитку, а місцеві бюджети отримують їх з фонду регіонального розвитку відповідно до затверджених проектів розвитку територій. Близько 40% групи становлять

витрати на оплату послуг (окрім комунальних), продукти харчування, медикаменти, інші матеріали. Оплата ж комунальних послуг та енергоносіїв займає в структурі до 20% від даного напрямку. Витрати соціального забезпечення в більшій частині сформовані за рахунок описаної раніше допомоги соціально незахищеним верствам населення, що потребують даних виплат. Поточні трансферти формуються з коштів, що за цільовим спрямуванням йдуть на підтримку діяльності окремих підприємств, організацій, органів державного управління на місцевому рівні.

Отже, в процесі роботи з'ясовано, що важливим чинником взятих на себе зобов'язань місцевими бюджетами є фактичний рівень виконання запланованих програм фінансування. Саме це є тією характеристикою, що вказує на якість бюджетного планування та визначення пріоритетів діяльності місцевого самоврядування. Від фактичного рівня виконання видатків необхідно відштовхуватися при оцінці реального рівня соціального благополуччя та добробуту. Відмітимо, що сукупна частка видатків напрямку соціального спрямування в місцевих бюджетах становить 68-78%. Виявлено скорочення темпів приросту видатків соціального спрямування за рахунок зменшення обсягу допомоги у вирішенні житлового питання. Також відмітимо, що соціальні видатки скорочуються найменшим чином у випадку корегування бюджетних показників протягом року.

Одним з важливих питань є оцінка впливу місцевих бюджетів на рівень розвитку регіонів. Побудова регресійної моделі дасть підстави зробити відповідні висновки відносно впливу окремих чинників на рівень розвитку регіонів.

Однозначно можна сказати, що окрім бюджетних чинників впливу на результуючу ознаку впливають інші фактори, а отже до моделі можуть бути включені важливі індикатори соціально-економічного розвитку, що надасть більшої варіативності при побудові значимої моделі.

Для побудови моделі результативною ознакою рівня розвитку регіонів було обрано обсяг валового регіонального продукту на одну особу, що є

узагальненою сумарною величною доданої вартості від створених та реалізованих товарів та послуг у конкретному регіоні в розрахунку на кожного жителя регіону.

Серед обраних факторних ознак було відібрано різноманітні показники, що є системоутворюючими в процесі впливу на ступінь регіонального розвитку. Узагальнені дані стосовно відібраних показників за кожним досліджуваним роком по регіонах України відображено в додатку Д. Зокрема, сукупний фонд оплати праці, що характеризує обсяг трудових доходів населення від створення додаткової доданої вартості товарів, робіт та послуг.

Також серед факторних показників було обрано кількість зайнятого населення регіону, що потенційно має змогу приносити додаткову вартість та збільшувати економічний потенціал регіону. Фактичним показником ефективності діяльності господарюючого сектору було обрано обсяг реалізованої продукції в регіоні. Показником, що свідчатиме про можливості зростання та нарощення конкурентних переваг до нарощення потенціалу регіону запропоновано узяти обсяг капітальних інвестицій.

Серед факторних ознак бюджетної спрямованості регіонів обрано сукупний обсяг доходів місцевих бюджетів, як індикатор спроможності місцевого самоврядування до забезпечення базових потреб населення у соціально-економічному плані. Також відібрано показник обсягу субвенцій до регіональних бюджетів, оскільки дане дохідне джерело є основним ресурсом, що фінансує витратну частину бюджетів.

В процесі дослідження прийнято рішення використовувати ефективний інструментарій регресійного і кореляційного аналізу. Мета якого полягає в виявленні взаємозв'язку між певними рядами даних. В рамках нашої гіпотези запропоновано пов'язати базові бюджетні показники з рівнем соціально-економічного розвитку.

Отже, першим етапом пропонуємо порівняти попарну статистичну залежність між обраними змінними, що вказуватиме на наявність

статистичного (кореляційного) взаємозв'язку. Основною метою кореляційного аналізу є виявлення рівня та якості взаємозв'язку між випадковими змінними. Це дасть розуміння того, які з ознак можна найкращим чином застосовувати при побудові регресійної взаємозалежності. Кореляційна матриця показників розвитку регіонів відображена в таблиці 8.5.

Таблиця 8.5 – Кореляційна матриця показників розвитку регіонів за 2018 рік

Показник	ВРП на 1 особу	Фонд оплати праці	Зайняте населення	Обсяг реалізованої продукції	Обсяг капітальних інвестицій	Доходи місцевих бюджетів	Обсяг субвенцій
ВРП на 1 особу	1	0,72	0,59	0,76	0,75	0,65	0,72
Фонд оплати праці	0,72	1	0,96	0,97	0,93	0,97	1,00
Зайняте населення	0,59	0,96	1	0,88	0,85	0,96	0,96
Обсяг реалізованої продукції	0,76	0,97	0,88	1	0,97	0,91	0,97
Обсяг капітальних інвестицій	0,75	0,93	0,85	0,97	1	0,90	0,93
Доходи місцевих бюджетів	0,65	0,97	0,96	0,91	0,90	1	0,97
Обсяг субвенцій	0,72	1,00	0,96	0,97	0,93	0,97	1

Одержані результати надають підстав зробити висновок про сильний кореляційний попарний взаємозв'язок обраних змінних моделі між собою. Проте наявність кореляційного взаємозв'язку не завжди надає змінній значимості при побудові моделі, але це один з індикаторів того, що змінна не випадкова і має певну залежність з іншою змінною моделі.

Задля більш точного виявлення значимих змінних в моделі пропонуємо скористатися інструментом регресійного аналізу. Бажані розрахунки будуть проводитися в програмно-статистичному комплексі STATISTICA, що скорочує час на побудову моделі. Відобразимо значущі показники моделі за 2016 рік у формі таблиці 8.6.

Таблиця 8.6 – Модель впливу місцевих бюджетів на розвиток регіонів України у 2016 році

Показник	Коефіцієнт регресії (B)	Рівень значимості (p-level)
Вільний член регресії	48682,9	0,000004
Зайняте населення	112,1	0,006446
Обсяг капітальних інвестицій	1,6	0,019945

Обсяг субвенцій	1,2	0,010042
-----------------	-----	----------

В результаті отриманої моделі з'ясовано, що з обраної сукупності показників значимими виявилось три: зайняте населення, обсяг капітальних інвестицій та обсяг субвенцій. Обрані показники моделі мають рівень значимості менший за прийнятий (0,05), а тому є статистично значимими. Коефіцієнт детермінації моделі становить 0,79, що загалом є достатнім показником для того, щоб вважати модель якісною. Загалом коефіцієнт детермінації є характеристикою, яка вказує частку загального розкиду отриманих результатів відносно вибіркового середнього залежної змінної.

Аналітично розраховані результати можна вважати достовірними. Перш за все кількість зайнятого населення має пряме позитивне відношення на рівень економічного розвитку регіону, тобто це ресурс для можливого нарощення потенціалу території. Обсяг капітальних інвестицій також має позитивний вплив на стан розвитку регіонів, оскільки приплив коштів, спрямованих на реалізацію певних планів нарощення/модернізації існуючих способів створення доданої вартості зазвичай має цілі зростання. Обсяг субвенцій став значимими з боку бюджетних показників, що може пояснюватися тим, що більшість видатків соціально-економічного розвитку фінансувалося за рахунок цільових субвенцій, наприклад, за різними областями від 73% до 64% сумарних доходів сформовано саме таким чином. Тобто роль цільових трансфертів в формуванні бюджетів регіонів є надто великою, що є негативною тенденцією залежності від державного бюджету. Спробуємо виявити в моделях за наступні роки, чи повториться тенденція до появи обсягу субвенцій, як значимого показника в обраного виду моделі.

Аналогічним чином здійснимо побудову моделі для регіонів у 2017 році, сформовані результати узагальнені в таблиці 8.7.

Таблиця 8.7 – Модель впливу місцевих бюджетів на розвиток регіонів України у 2017 році

Показник	Коефіцієнт регресії (B)	Рівень значимості (p-level)
Вільний член регресії	57449,1	0,000000

Зайняте населення	95,2	0,004406
Обсяг субвенцій	2,3	0,000145

Порівнюючи з попереднім роком, серед значимих показників моделі у 2017 році не було обсягу капітальних інвестицій, оскільки рівень значимості даного індикатора вийшов за встановлені нормативні. В цей же час залишилися актуальними показники кількості зайнятого населення та обсягу субвенцій. Показник детермінації моделі залишився приблизно на рівні попереднього року – 0,77. Коефіцієнт регресії за показником зайнятого населення дещо зменшився, а роль обсягу субвенцій в моделі 2017 року зросла. Тобто обсяг міжбюджетних трансфертів та рівень зайнятості суттєвим чином впливають на стан розвитку регіонів згідно з обраною моделлю.

Таблиця 8.8 – Модель впливу місцевих бюджетів на розвиток регіонів України у 2018 році

Показник	Коефіцієнт регресії (B)	Рівень значимості (p-level)
Вільний член регресії	46341,6	0,000000
Обсяг субвенцій	0,79	0,000150

У 2018 році ситуація за значимими показниками регресії також відрізнялася стосовно попередніх років, окрім присутності в моделі щорічно значимого показника обсягу субвенцій. В досліджуваний рік обсяг трансфертів з державного бюджету все таким же чином значно впливав на загальний регіональний рівень розвитку. А отже значні важелі управління розвитком регіонів знаходяться в зоні вплив державного механізму. Однак не слід спрощувати існуючу модель до одного показника, оскільки вплив інших відомих та невідомих факторів є беззаперечним для досліджуваного явища.

Отже, рівень розвитку регіону це комплексне багатокомпонентне явище, що має багато можливих векторів дослідження. В нашому ж випадку було обрано спосіб поєднання окремих показників розвитку регіонів з бюджетними показниками, що мають в комплексі показати найбільш значимі для рівня економічного розвитку фактори. Отримані результати свідчать, що

рік від року набір значимих показників розвитку змінювався, окрім обсягу субвенцій у регіональних бюджетах, а отже можна зробити висновок, що цільові трансферти є важливим інструментом стимулювання розвитку територій. Проте негативним є той факт, що джерела формування даного ресурсу знаходяться на державному рівні, а отже він розподіляється централізовано, а отже непідконтрольним чином для регіону. Це в свою чергу має стимулювати регіони до нарощення власної ресурсної бази формування бюджетів, а державний механізм має сформувати систему, яка б дозволила досягти даного стану у найкоротший час.

Таким чином, дослідження ролі місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку регіонів є важливою задачею в системі управління системою місцевого самоврядування. Визначення оптимальних бюджетних показників, їх досягнення, позитивна динаміка зміни та регульованість – складна задача, проте необхідна задля досягнення стабільності розвитку як окремих регіонів, так і країни загалом.

9 ВПЛИВ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ТА РІВНЯ КОРУПЦІЇ НА СТАН ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Публічні фінанси є основним сегментом фінансової системи України, оскільки як державний, так і місцеві бюджети акумулюють значну частину фінансових ресурсів, всієї економіки. Обсяг видатків зведеного бюджету України станом на початок 2020 року становив близько 35 % обсягу ВВП. Розмір публічних фінансів міг би бути значно вищий за умови детінізації української економіки та зменшення проявів корупції. Останні як правило пов'язують із бюджетним процесом. Стосовно рівня корупції, то Україна за результатами оцінювання The Global coalition against corruption Transparency international в 2019 році визнана як країна з високим її рівнем – 126 позиція із 180 країн. При цьому сусідня Польща посідає 41 місце і має значно вищі показники фінансового, та економічного розвитку.

Одним із основних інструментів, що забезпечує ефективність формування та використання фінансових ресурсів в публічному секторі а також подолання корупції є прозорість, яка повинна охоплювати всі етапи руху публічних фінансових ресурсів від сплати податків та формування доходної частини бюджетів до розподілу бюджетних коштів та їх остаточного використання через максимальну прозорість здійснення державних закупівель. В Україні в останні роки рівень прозорості в сфері публічних фінансів за даними Міжнародного бюджетного партнерства Open Budget Survey дещо покращився і вперше в 2019 році за останні 10 років продемонстрував мінімально достатній рівень прозорості. Динаміка поведінки показників, що характеризують рівень прозорості в бюджетній сфері (за даними Open Budget Survey) та динаміка поведінки індексу сприйняття корупції Corruption Perception Index (за даними Transparency international) засвідчує узгодженість їх поведінки, а саме чим вище прозорість

тим нижче рівень корупції. Необхідність проведення досліджень в даному напрямі підтверджується і розрахованим коефіцієнтом кореляції між індексом свободи від корупції та індексом фіскальної свободи, який для України має високий ступінь залежності – 0.88. В такій ситуації важливого значення набуває оцінювання залежності стану публічних фінансів від рівня корупції та транспарентності у сфері публічного управління.

Дослідженню взаємозв'язків, що існують між станом публічних фінансів їх транспарентністю та рівнем корупції приділена значна увага науковців з різних країн світу. Ці дослідження проводяться як для країн з високим рівнем економічного розвитку та високим рівнем демократичної зрілості суспільства, так і для країн, що розвиваються та знаходяться на стадії формування цінностей демократії. Також варто відзначити, що дослідження такого характеру є не новими і активно проводяться ще з початку 2000-х років та не втрачають своєї актуальності. Хілд Д., та Маклауд А. [46] досліджували проблему забезпечення прозорості системи фінансування в Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії в процесі передачі повноважень та впливу на систему планування державних видатків Великобританії. Автори надавали ряд практичних порад щоб зробити систему фінансування в процесі децентралізації у Великобританії максимально прозорою. А в 2020 р. той же Хілд Д. в співавторстві з Ходжес Р. [45] досліджують роль публічних фінансів в умовах боротьби з пандемією у Великобританії, і поряд з аналізом бюджетних витрат, та прогнозом щодо розміру державного боргу та рівнів процентних ставок, акцентують увагу на тому, що в такій ситуації важливого значення набуває саме якісна звітність та своєчасність її оприлюднення, можливо навіть частіше, ніж в звичайних умовах. Такі кроки можуть сприяти підтримці довіри до влади.

Савадж Дж. [87] зазначає, що прозорість в дотриманні макробюджетного договору сприяє інтеграції країн ЄС та впливає на рівень довіри до наднаціональних органів. Він обґрунтовує необхідність посилення

заходів щодо забезпечення прозорості у сфері публічних фінансів, достовірності оприлюдненої бюджетної інформації та посилення ролі Євростату у бюджетному нагляді. Боціо А та ін. [19] на прикладі шести країн Європи (Франція, Німеччина, Ірландія, Великобританія, Італія, Іспанія), досліджуючи наслідки фінансової кризи та проведених реформ в сфері фіскальної політики, довели, що одним із факторів, що позитивно вплинув на стан публічних фінансів в цих країнах було запровадження більшої прозорості у формуванні економічних та фіскальних прогнозів.

Бергман Ю.М. та ін. [16] на прикладі 27 країн ЄС на основі використання *dynamic panel econometric model* за період 1990 – 2012 роки проаналізували індикатори жорстких фіскальних правил та довели, що саме наднаціональні фіскальні правила є більш дієвими при формуванні публічних фінансів, порівняно з наднаціональними. В результаті вони зазначили, що ефективність фіскальних правил суттєво підвищує саме прозорість у сфері публічних фінансів і в тому числі у застосуванні фіскальних правил, при формуванні доходів національних бюджетів.

Сантісо С. [86] доводить, що підвищення ефективності державного регулювання економіки а також посилення фіскальної відповідальності в країнах, що розвиваються – на прикладі країн Латинської Америки, є неможливим без підвищення прозорості та підзвітності в сфері управління публічними фінансами.

Хауел-Мороні М. Е. та Хол Дж. Л. [49] досліджуючи локальну боргову кризу, що виникла в штаті Алабама (США) в 2008 році довели, що причинами були суттєві проблеми в підзвітності та прозорості органів місцевого самоврядування в сфері публічних фінансів. в своїх попередніх роботах Школьник І.О. із співавторами [94] аналізували транспарентність в сфері публічних фінансів на локальному рівні в Україні та прийшли до висновку, що вона суттєво відрізняється за регіонами і є значно нижчою ніж

на державному рівні, це є однією із умов низької ефективності формування та використання фінансів місцевих бюджетів.

В процесі підвищення прозорості та підзвітності публічних фінансів все більш важливого значення набувають і технології оприлюднення інформації а також система електронного урядування e-Government. Чен К. та співавтори [24] запропонували застосовувати методологію розкриття стану публічних фінансів у системі електронного урядування, застосувавши ідею DRM (Digital Rights Management). Октавіані Р.Ф. разом з колегами [74] досліджуючи результати запровадження електронного урядування та системи електронних бюджетів на прикладі досвіду Індонезії засвідчують суттєве зростання прозорості та підзвітності уряду в частині використання публічних фінансів. В одній із своїх попередніх робіт Школьник І.О. з колегами [92] досліджували ефективність здійснення електронних державних закупівель в Україні та дійшли висновку щодо їх підвищення їх ефективності в результаті покращення прозорості проведення операцій із використанням електронної платформи PROZORO. Смірнова Н. [97] зазначає, що однією із найбільш важливих завдань електронного урядування є забезпечення прозорості та доступу до публічної інформації, при цьому слабкою стороною використання інтернет технологій в даній сфері є адекватне законодавче забезпечення, яке дозволяє сформуванню належний баланс між безпекою, ефективністю використання державних фінансових ресурсів та якістю надання послуг державою. Попоола О. С. та ін. [79] доводять, що при формуванні вимог щодо транспарентності у сфері публічних фінансів важливого значення набуває оптимальне співвідношення та раціональність, а також безпека розкриття інформації. Вони також наголошують на необхідності інтенсивного нагляду за рахунками державних фінансових ресурсів, що є гарантією прозорості та підзвітності. Наразі все більш активно досліджуються можливості сучасних технологій у забезпеченні транспарентності у публічній сфері. Одним із найбільш можливих варіантів є

використання технологій Blockchain, потенціал застосування яких в сфері публічних фінансів досліджували Кхан Б. та Сайед Т. [61]. Вони визначили технічні виклики та обмеження щодо їх застосування.

Ісатаєва К.Б. та Адамбекова А.А. [55] досліджують стан розвитку бюджетної системи Республіки Казахстан та проводять порівняльний аналіз щодо рівня прозорості публічних фінансів з іншими країнами. Вони зазначають, що більша прозорість публічних фінансів відіграє одну із ключовим ролей у досягненні цілей соціального та економічного розвитку країни.

Важливого значення набуває транспарентність публічних фінансів у сфері формування державного боргу. Так Астуділло М та ін. [6] довели, що після кризи 2008 року в країнах, де не було обов'язковим розкривати інформацію щодо рівня державного боргу в середньому його розмір був майже на 30 % вищим за інших. Водночас в країнах, де були визначені чіткі межі боргу та високий рівень прозорості інформації борг в середньому був нижчим на 43 %. Це в свою чергу суттєво покращувало показники ефективності управління у сфері публічних фінансів. Схоже дослідження, але яке стосувалось формування умовних зобов'язань, які є частиною державного боргу та особливо активно формувались після кризи 2008 року здійснено Бова Е. та ін. [18]. На прикладі аналізу країн з розвиненою економікою та країн, що розвиваються вони довели, що країни з більшою прозорістю та покращеним наглядом за формуванням та використанням публічних фінансів мали значно менші розміри умовних зобов'язань, які в цілому коливались від 6 % до 40 % ВВП.

Бах С. [7] проаналізувавши інформацію щодо діяльності фіскальних рад як громадських органів контролю за діяльністю у сфері використання публічних фінансів у 18 країнах ЄС встановив, що їх активність значно впливає на прозорість та підзвітність у сфері управління публічними

фінансами, а також може впливати на рейтинги політиків і тим самим сприяє підвищенню ефективності управління.

Високий рівень прозорості та підзвітності в сфері публічного управління і в тому числі в сфері публічних фінансів суттєво знижує можливості корупційних дій. Сіроні Е. та Торнарі М. [96] на прикладі 28 європейських країн проаналізували наявність зв'язку між рівнем державних витрат, корупцією та політичною стабільністю та встановили, що більш високий рівень корупції спостерігається у країнах, які демонструють вищу політичну нестабільність, і при цьому в таких країнах спостерігається і зростання державних витрат. Гупта та колеги [40] отримали надійні результати кроссекційної регресії серед 120 країн за період 1985-1998 років, що підтвердило взаємозалежність між зростаючою часткою витрат державного бюджету на потреби оборонного сектору та рівнем корупції.

Пушкарев А.О. [83] на основі моделювання впливу корупції на економічний розвиток в регіональному розрізі визначив, що корупція є однією з детермінант регіонального розвитку, при цьому було взято такі фактори як рівень бюджетної самостійності регіону, стан освіти, кількість населення, обсяг залучених інвестицій тощо. Дослідження щодо залежності обсягів фінансування за рахунок публічних фінансів соціальної складової та рівня корупції були проведені Мауро П. [72], який виявив тенденцію до зменшення державних витрат на освітню сферу, як наслідок зростання рівня корупції. Отримані результати пояснюються тим, що інші сфери державних витрат передбачають можливість отримання більшого розміру неправомірної вигоди державними службовцями. Окрім того виявлено значний рівень кореляції показників якості освіти (рівень успішності, рівень охоплення шкільною освітою населення) тобто низький рівень показників освітньої сфери є супутнім показником для вищого рівня корупції.

Сандольц В та Грей М. [85] виявили позитивний зв'язок між обсягами кредитування країн та рівнем корупції, однією з причин цього є наявність в досліджуваних країнах дефіциту платіжного балансу.

Ліберт С та ін. [67] проведено всебічний огляд та аналіз публічного управління та стану публічних фінансів в країнах пострадянського простору а також окремих країнах колишнього соціалістичного табору – Болгарія, Угорщина, Румунія та Польща, а також Монголії, яка знаходилась під політичним впливом Радянського Союзу. Розкриті особливості підзвітності урядів та формування корупції в сфері публічних фінансів та інших сферах.

Роль публічних фінансів у розповсюдженні корупції також досліджується через транспарентність у сфері фіскальної політики. Роботи авторів Джонсон С. та ін. [58] вказали, що країни з вищим рівнем корупції мають більш низький рівень податкових надходжень у відношенні до ВВП або на душу населення. Танзі В. та Давуді Х. [101] доведено, що зростання обсягу фінансування нових інвестиційних проектів за рахунок публічних коштів є можливим проявом зростання корупції, оскільки витрати на фінансування вже існуючих капітальних проектів є меншим джерелом отримання вигоди для службових осіб. Подальші напрацювання авторського колективу Танзі В. та Давуді Х. [102] полягало у виявленні структурних змін у частці окремих податкових джерел формування бюджету. Встановлено, що зростання рівня корупції на 1 пункт призводить до зниження частки доходів у ВВП на 1,5 пункти, в той же час, як частка податкових надходжень у ВВП зменшується на 2,7 відсоткових пункти. Тобто податкові джерела формування доходів бюджету зазнають більш негативного впливу від зростання рівня корупції. Також з'ясовано, що обсяги збору прямих податків зазнають більш негативного впливу, ніж непрямі податкові надходження. Хван Дж. [50] зробив подібний висновок, що корупційні прояви призводять до зниження сукупних податкових надходжень та, проте частка податкових надходжень від митних платежів, експортних/імпортних мит та податків на

міжнародну торгівлю зростає. Даний результат отримав можливе пояснення у причинах протекційної імпоротно/експортної політики для окремих суб'єктів.

Бастіда Ф. та ін. [13] роль корупції проаналізували з точки зору впливу її поряд з транспарентністю публічних фінансів, рівнем довіри громадян до політиків, а також кредитних рейтингів країн на вартість державного боргу, що також є актуальним і для України, рівень державного боргу в якій є досить високим. Встановлено існування зв'язку між рівнем прозорості та вартістю державного боргу, чим вище прозорість, тим нижча вартість, оскільки прозорість зменшує асиметрію інформації між урядами країн та фінансовими ринками. Для даного дослідження було використано дані по 103 країнам шляхом нелінійної трансформації Індексу відкритості бюджету International Budget Partnership's Open Budget Index.

Останнім часом в Україні дослідження, щодо визначення взаємозв'язку між прозорістю публічних фінансів та корупцією стають все більш актуальними. Бухтіапрова А. та ін. [22] запропонували науково-методичний підхід щодо оцінки інституційної та політичної прозорості Міністерства фінансів України та Державної фіскальної служби, визначено рівень їх відкритості та запропоновано практичні рекомендації щодо покращення повноти надійності доступності та своєчасності опублікованої інформації. Огляд сучасних методик оцінки прозорості місцевих бюджетів в Україні здійснив Куценко Т.Ф. [63]. Теоретичні аспекти транспарентності в контексті управління публічними фінансами розглянуто в роботі Іголкіна І.В. [51]. Школьник І. та ін. [93] на прикладі України та Польщі проаналізовано вплив корупції а також стану публічних фінансів на рівень фінансової безпеки держави та визначено, наявність суттєвого впливу в Україні та значно нижчого в Польщі. Дослідження проблем транспарентності місцевих фінансів в Україні викладено в роботі Лютої О. та Мерція Б. [69], а саме запропоновано науково-методичний підхід щодо визначення прозорості

регіональної політики та соціально-економічного розвитку. Глущенко Ю. та Кожаліна Н. [39] визначили зростання ролі місцевих фінансів в формуванні засад демократичної держави в Україні. Кужелєв М. та ін. [64] дослідили основні проблеми, що знижують ефективність бюджетних дискреційних витрат у сучасних умовах, та запропонували основні напрямки покращення їх фінансування.

Частина досліджень базується на теоретичних положеннях, оскільки це пояснюється браком емпіричних даних, на які можна спиратися. Проте дана тенденція зменшується через появу рейтингових досліджень в сфері прозорості державного управління та оцінці рівня прояву корупції. Зокрема в дослідженні Хьофнер К. та ін. [47] проаналізовано роль відкритих платформ public finance data (OpenSpending.org).

Для проведення дослідження використовувались дані за період з 2010 по 2019 роки, що характеризують стан публічних фінансів в Україні, а також показники макроекономічного розвитку та показники, що характеризують стан публічних фінансів в регіональному розрізі. Для визначення існуючої залежності між станом публічних фінансів, прозорістю та рівнем корупції на макрорівні за основу взято показники зведеного бюджету, та показники, що потенційно впливають на стан публічних фінансів, а саме рівень безробіття в Україні, обсяг ВВП на душу населення, розмір доходів населення, грошовий агрегат М3. Крім того для розрахунків на макрорівні були використані значення індексів, розрахованих для України міжнародними організаціями, зокрема Index Doing Business, Corruption Perception Index, Index of Economic Freedom.

Для оцінки ситуації на рівні місцевих бюджетів за основу взято обсяг витрат місцевого бюджету, обсяг валового регіонального продукту на душу населення, рівень безробіття в регіоні, доходи населення в регіонах, а також індекс прозорості регіонів України.

Дослідження залежності стану публічних фінансів від рівня корупції та прозорості на макrorівні було проведено з використанням МІМС моделі (Multiple Indicator-Multiple Cause), яка є багатовимірною регресійною моделлю та складається із рівнянь вимірювань і структурних рівнянь і відображається такими рівняннями:

$$y = \lambda\eta + \varepsilon \quad (9.1),$$

$$\eta = \gamma x + \zeta \quad (9.2),$$

$$\gamma = \Pi x + z \quad (9.3),$$

де η – скалярна латентна змінна (як розмір корупційної складової);

y – вектор індикаторів для η ;

x – вектор причин для η ;

λ та γ – $(p \times 1)$ and $(q \times 1)$;

ε and ζ – скалярні випадкові похибки;

$$\Pi = \lambda\gamma,$$

$$z = \lambda\zeta + \varepsilon,$$

$$Cov(z) = \lambda\lambda'\psi + \Theta_\varepsilon.$$

Перше рівняння є рівнянням вимірювання, а рівняння 2 – структурним рівнянням. В моделі передбачено, що ε and ζ є нормально розподіленими та взаємно некорельованими, тобто $Var(\zeta) = \psi$, а $Cov(\varepsilon) = \Theta_\varepsilon$.

Схематично використання Multiple Indicator-Multiple Cause model представлено на рисунку 9.1.

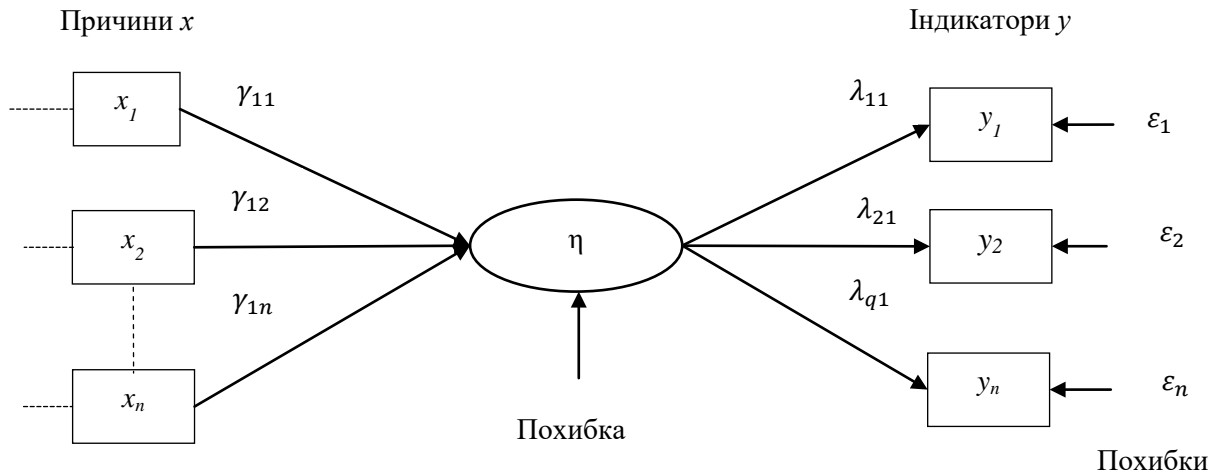

Рисунок 9.1 – Схема Multiple Indicator-Multiple Cause model

Дослідження залежності публічних фінансів на регіональному рівні здійснювалось на основі використання DYMIMIC моделі (Dynamic Multiple Indicator-Multiple Cause). Цей метод дозволяє самостійно переглянути сукупність найбільш значимих факторів в розрізі регіонів.

Послідовність проведення дослідження була такою: по-перше, визначено результативні змінні та факторні ознаки для визначення існуючої залежності на макроекономічному рівні для Multiple Indicator-Multiple Cause model; по друге, визначено найбільш значиму модель впливу групи фактичних показників на результуючу ознаку; по третє, перевірено виконання припущень аналізу та адекватність MIMIC моделі для макроекономічного рівня. По четверте, переглянутий перелік факторних ознак для побудови DYMIMIC model (Dynamic Multiple Indicator – Multiple Cause) на регіональному рівні, в модель включені показники для 22 областей України та проведено відбір факторів; далі побудовано адекватну модель в часовій динаміці з використанням панельних даних; після чого побудовано регресійну модель “Within” з врахуванням панельної структури даних. В результаті побудовано моделі з фіксованими та випадковими індивідуальними ефектами а також здійснена їх оцінка на адекватність з використанням тесту Хаусмана.

Для оцінювання залежності стану публічних фінансів від рівня корупції та транспарентності в макроекономічному аспекті відібраний перелік факторних показників у відповідності до наявної статистичної інформації, що розміщена у публічному доступі на офіційних сайтах Міністерства фінансів України, Національного банку та Державної служби статистики України. Результативною змінною, що зазнає змін від корупційних дій обумовлених недостатньою прозорістю обрано загальний обсяг видатків зведеного бюджету України. До переліку факторних ознак, що застосовувалися для побудови моделі обрано такі: X 1 – частка державного сектору у ВВП (bud_spend), %; X 2 – частка державного сектору у ВВП України (bud/GDP), %; X 3 – частка податкових надходжень в доходах зведеного бюджету України (tax/inc), %; X 4 – рівень безробіття (unempl), %; X 5 – ВВП на душу населення (GDP percapita), грн; X 6 – частка грошового агрегату М3 у ВВП (M3/GDP) %; X 7 – обсяг доходів населення (pop_inc), млн грн; X 8 – обсяг реалізованої продукції суб'єктів господарювання (sold_prod), млн грн; X 9 – індекс Doing Business (Do_Bus); X 10 – індекс сприйняття корупції (CPI); X 11 – Index of Economic Freedom (IEF).

Серед показників, що включені для побудови моделі було обрано декілька напрямків оцінки ступеню відкритості державних органів влади до населення. Одним з показників, що оцінює стан корупційних проявів в країні є індекс сприйняття корупції Corruption Perceptions Index, що є зведеним показником розрахованим міжнародною організацією Transparency International. Індекс є узагальненим показником з досліджень міжнародних установ і дослідних організації, що працюють в обраній країні та мають співставну кваліфікацію. Оцінка за даним індексом коливається в межах від 0 балів (максимально можливий рівень корупції) до 100 балів (корупція фактично відсутня). Цей показник є найбільш відповідним тематиці нашого дослідження, оскільки оцінює стан корупційних проявів виключно в державному секторі.

Другою обраною факторною ознакою моделі є стан сприятливості умов ведення бізнесу в країні, який оцінюється Індексом Doing Business. Даний показник обраний задля оцінки динаміки зміни стану рівня появи в реаліях бізнесу корупційних проявів. Показник вимірюється за шкалою від 0 до 100, де 0 – найгірший результат, а 100 – найкращий і рекомендації. Сукупний індекс розраховується на основі оцінки таких важливих сфер, як умови створення бізнесу, отримання дозвільних документів, узаконення майнових прав, податкового тиску, тощо. Тобто бізнес в процесі своєї діяльності безпосередньо стикається с державними та місцевими органами влади, що можуть мати певні корупційні прояви. Задача держави в напрямку покращення умов ведення бізнесу має полягати в створення зручних законодавчих умов, створення правил та процедур, що позбавляють чиновника впливу для отримання неправомірної вигоди.

Одним з факторів аналізованої моделі є стан розвитку різних видів економічних свобод з якими стикається населення в процесі взаємодії з органами влади, трудової діяльності, споживання товарів та послуг, тощо. Даний фактор оцінюється через використання Індексу економічної свободи, що публікується The Heritage Foundation. Присутність корупції в державному механізмі призводить до зменшення добробуту населення від реалізації економічних свобод. Даний індекс характеризує роль держави в процесі законодавчої діяльності (дотримання прав громадян, можливості захисту в судах), ефективності регуляторної політики, роль держави (обсяг державних видатків, рівень податкового навантаження). Тобто рівень економічних свобод значним чином залежить від ролі держави, а відповідно даний індекс є потенційно значимим в процесі дослідження.

Наступним етапом є визначення найбільш значимої моделі впливу обраної групи факторних показників на результативну ознаку. Результати розрахунків здійснювались в програмно-статистичному комплексі STATISTICA. Отримані результати описової статистики відображені нижче.

Regression Summary for Dependent Variable: bud_spend (Spreadsheet1.sta)						
R= ,99998330 R ² = ,99996659 Adjusted R ² = ,99989978						
F(6,3)=14967, p<,00000 Std.Error of estimate: 3,6109						
N=10	Beta	Std.Err. of Beta	B	Std.Err. of B	t(3)	p-level
Intercept			178,4488	72,62704	2,4571	0,091106
tax/inc	-0,007684	0,003970	-0,9575	0,49465	-1,9357	0,148330
GDP per capita	1,044909	0,021042	0,0150	0,00030	49,6582	0,000018
M3/GDP	0,019626	0,010885	0,7490	0,41545	1,8030	0,169174
Do_Bus	-0,095233	0,008489	-3,2415	0,28893	-11,2189	0,001518
CPI	0,107324	0,009445	13,4912	1,18727	11,3633	0,001462
IEF	-0,045385	0,007830	-6,8138	1,17556	-5,7962	0,010218

Рисунок 9.2 – Описові статистики регресійної моделі впливу недостатньої прозорості та рівня корупції на стан зведеного бюджету України.

Отримане значення множинного коефіцієнту детермінації (R²), що становить 0,99 свідчить про високий рівень значимості моделі. Для перевірки виконання припущень регресійного аналізу та адекватності моделі слід розглянути залишки. Для цього використано статистику Дарбіна-Вотсона, для усіх досліджуваних показників автокореляція залишків відсутня, а отже модель адекватна. Рівень значимості показників прийнятий на рівні 0.1, а тому усі відібрані змінні прийнято рішення залишити у моделі.

$$Y_x = -0.95X_3 + 0.015X_5 + 0.74X_6 - 3.24X_9 + 13.49X_{10} - 6.81X_{11} + 178.4 \quad (9.4)$$

Аналітично отримані коефіцієнти при відібраних змінних пояснюються наступним чином. Незначний негативний вплив показника частки податкових надходжень в доходах Зведеного бюджету України (-0,95) може пояснюватися тим, що у випадку його зростання відбувається комплексний вплив: зростання ефективності діяльності суб'єктів господарювання, підвищення ефективності бюджетів місцевого самоврядування за рахунок податкових надходжень, що зменшить сукупний обсяг трансфертних надходжень з державного бюджету. Тобто в основі зростання частки

податкових платежів до бюджету порівняно з видатками є принцип підвищення бюджетної самостійності.

Зростання ВВП на душу населення має позитивний вплив на збільшення обсягів видатків через появу нових ресурсів в бюджеті і можливості покращення ступеню фінансування видаткових статей.

Позитивний індекс при монетарному показнику (частка грошового агрегату М3 у ВВП) означає, що грошова маса в економіці України є достатньою, а тому можливості до нарощення бюджетних витрат також присутні, що відображається на зростанні бюджетних витрат.

Покращення умов ведення бізнесу за рейтингом Doing Business свідчить про створення зручних умов, правил та процедур, що позбавляють чиновника впливу для отримання неправомірної вигоди. Окрім того підвищення кількості самозайнятих осіб, зростання можливостей до розширення обсягів роботи підприємців знижує соціальне навантаження на бюджет за рахунок зростання рівня благополуччя громадян, підвищення середнього рівня доходів.

Зростання індексу сприйняття корупції продемонструвало можливий потенціал до зростання обсягу видатків бюджету. Це можна пояснити зростанням надходжень до бюджетів різних рівнів через зменшення корупційних проявів на етапах стягнення податкових платежів, контролю за дотриманням регуляторних норм, а наявність відповідної дохідної бази бюджетів спричиняє зростання обсягів фінансування потреб населення.

Зростання індексу економічної свободи свідчить про покращення ситуації економічної свободи для населення в процесі взаємодії з органами влади, трудової діяльності, споживання товарів та послуг, а тому лібералізація та зручність отримання населенням та бізнесом необхідних послуг призводить до збільшення їх самостійності, підвищення обороту товарів та послуг, зростання обсягів виробництва. Це є причиною зростання

доходів бюджетів місцевих громад та їх незалежності від трансфертів з державного бюджету.

Наступним етапом дослідження є визначення залежності стану публічних від корупційних дій, обумовлених недостатнім ступенем прозорості на регіональному рівні. В якості результативного показника, що потенційно зазнає змін в результаті корупційних проявів є обсяг видатків місцевих бюджетів (*bud_spend*).

До переліку факторних ознак на регіональному рівні в ДУМІМІС моделі додано індикатори регіонального розвитку. Серед основних груп показників моделі ДУМІМІС виділимо монетарні показники (зростання тіньового сектору та можливих корупційних проявів пов'язане зі зростання обсягів грошових операцій та витрат); індикатори ринку праці, які вказують на те, що зменшення рівня офіційної зайнятості призводить до можливого зростання корупційної складової та зростання тіньової економіки.

В якості факторних показників для побудови моделі відібрано такі: X 1 – частка видатків місцевого бюджету у ВВП (*Spending/GRP*), %; X 2 – валовий регіональний продукт на душу населення (*GRP percapita*), грн; X 3 – кількість безробітних в регіоні (*unempl*), тис осіб; X 4 – доходи населення регіону (*pop_inc*), млн. грн.; X 5 – обсяг реалізованої продукції суб'єктів господарювання (*vol_sal*) млн. грн.; X 6 – індекс транспарентності регіону (*Transp*). Рівень присутності корупційних проявів оцінюється на основі стану відкритості органів місцевого самоврядування. В якості статистичної бази, що оцінює зведений стан відкритості та прозорості регіональних бюджетів відібрано показники проекту «Транспарентність, фінансове здоров'я та конкурентоспроможність муніципалітетів», розрахованого Міжнародним центром перспективних досліджень. Вони характеризують ступінь відкритості регіональної влади за сферами: інформаційної політики, складання бюджету, державних закупівель, соціальних послуг, участі громадян в житті регіону, тощо.

Для визначення рівня втрат у сфері публічних фінансів від корупційних проявів пов'язаних з недостатньою прозорістю місцевих бюджетів використано панельні дані за всіма регіонами України для побудови адекватної моделі в часовій динаміці залежності. Основні переваги панельних даних дозволяють побудувати більш гнучкі і місткі моделі та отримувати відповіді на питання, що недоступні в рамках моделей, що засновані на просторових даних. Панельні дані представляють велику кількість спостережень, збільшуючи число ступенів свободи і знижуючи залежність між пояснювальними змінними, а, отже, зменшуються і стандартні похибки оцінок. Ще однією істотною перевагою моделей панельних даних є те, що вони дають можливість простежити індивідуальну еволюцію характеристик всіх об'єктів вибірки в часі.

Для проведення розрахунків необхідно задано часову та просторову змінну з допомогою команди `tsset`. В даному випадку з аргументами команда набуде вигляду: `tssetidyear` після чого змінна задана, а вибірка визнана `cross-section` та складається з часових рядів. Таким чином дані визнані панельними.

На основі сформованих панельних даних побудовано регресійну модель «within». Це модель, що переписана в термінах відхилення від середніх за часом значень змінних має наступний вигляд:

$$y_{it} - y_{i.} = (X_{it} - X_{i.})' \beta + \varepsilon_{it} - \varepsilon_{i.} \quad (9.5)$$

Перевагою цієї моделі є те, що вона дозволяє елімінувати з моделі індивідуальні ефекти, що не спостерігаються.

В процесі побудови моделі було перебрано кілька варіантів наборів факторних ознак. В результаті найбільш адекватною та статистично значимою виявилася наступна модель. Результати оцінки якої були отримані виконавши команду: `xtregbud_spendSpend_GRPGRP_pcunempl, fe`

```
. xtreg bud_spend Spend_GRP GRP_pc unempl Transp , fe
```

```
Fixed-effects (within) regression      Number of obs   =      66
Group variable: id                    Number of groups =      22

R-sq:                                  Obs per group:
    within = 0.7462                     min =          3
    between = 0.7912                     avg =         3.0
    overall = 0.5761                     max =          3

corr(u_i, Xb) = -0.8924                  F(4, 40)        =      29.39
                                          Prob > F        =      0.0000
```

bud_spend	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
Spend_GRP	669.4638	91.11337	7.35	0.000	485.3168	853.6108
GRP_pc	.25379	.0789402	3.21	0.003	.0942459	.413334
unempl	626.1047	278.9614	2.24	0.030	62.30268	1189.907
Transp	-10.38907	70.73054	-0.15	0.884	-153.3408	132.5627
_cons	-51436.92	19542.76	-2.63	0.012	-90934.31	-11939.53
sigma_u	9273.7335					
sigma_e	4179.7964					
rho	.83115667	(fraction of variance due to u_i)				

```
F test that all u_i=0: F(21, 40) = 1.17                               Prob > F = 0.3224
```

Рисунок 9.3 – Модель оцінки впливу недостатньої прозорості та рівня корупції на рівень розвитку місцевих бюджетів (fixed effects)

За результатами розрахунків кореляція індивідуальних ефектів $\text{corr}(u_i, Xb) = -0.8924$, що свідчить про значний рівень гнучкості моделі з фіксованими ефектами. Якість підгонки цієї моделі характеризує коефіцієнт «R-sqwithin», він складає 0,7462. Показник «R-sqbetween» трохи більший за попередньо аналізований і складає 0,7912. З цього можна зробити висновок, що в нашій моделі міжіндивідуальні відмінності проявляються приблизно на рівні з динамічними. Тобто в подальшому аналізі ще додатково необхідно дослідити необхідність врахування індивідуальних ефектів в моделі. Цю гіпотезу слід в подальшому перевірити статистично.

Модель з випадковими ефектами можна розглядати, як компроміс між наскрізною регресією, що накладає сильні обмеження гомогенності на всі коефіцієнти рівняння регресії для будь-яких i та t , та регресією fixed effects, яка дозволяє для кожного об'єкта вибірки ввести свою константу і таким

чином врахувати існуючу в реальності гетерогенність, яку не має можливості спостерігати. Застосування моделі з випадковими ефектами обумовлено наступним: по-перше, оцінки моделі регресії з fixed effects значущі для статистичних моделей в умовах відсутності ендогенності, але може трапитися так, що коефіцієнти при найбільш важливих в дослідженні змінних виявляться хибними; по-друге ця модель не дозволяє оцінювати коефіцієнти при інваріантних по часу регресорах, так як вони елімінуються з моделі після перетворення «within».

У моделі з випадковими ефектами (u_i – випадкові) індивідуальна гетерогенність враховується не в самому рівнянні, а в матриці коваріацій, яка має блочно-діагональний вигляд, так як всередині кожної групи випадкові ефекти корелюють між собою. В основі даної моделі лежить важлива гіпотеза: $\text{corr}(u_i, X) = 0$ (assumed), а саме регресори мають бути некорельовані з випадковими ефектами, що не спостерігаються. Для оцінювання такої регресії використано узагальнений метод найменших квадратів (GLS). Отримані результати моделі регресії з випадковими ефектами подано на рисунку 8.4.

```
. xtreg bud_spend Spend_GRP GRP_pc unempl Transp , re
```

```
Random-effects GLS regression           Number of obs   =       66
Group variable: id                     Number of groups =       22

R-sq:                                   Obs per group:
    within = 0.7315                      min =           3
    between = 0.7497                     avg =          3.0
    overall = 0.7343                      max =           3

corr(u_i, X) = 0 (assumed)              Wald chi2(4)    =     168.58
                                           Prob > chi2     =       0.0000
```

bud_spend	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
Spend_GRP	696.0607	74.63147	9.33	0.000	549.7857	842.3357
GRP_pc	.155229	.0318714	4.87	0.000	.0927622	.2176958
unempl	232.663	34.02487	6.84	0.000	165.9755	299.3505
Transp	37.01707	40.80289	0.91	0.364	-42.95512	116.9893
_cons	-24022.75	3249.025	-7.39	0.000	-30390.72	-17654.78
sigma_u	0					
sigma_e	4179.7964					
rho	0	(fraction of variance due to u_i)				

Рисунок 9.4 – Модель оцінки впливу недостатньої прозорості та рівня корупції на рівень розвитку місцевих бюджетів (random effects)

Загалом слід відмітити той факт, що рівень прозорості в умовах досліджуваної моделі виявився незначущим у порівнянні з факторами ринку праці, стану розвитку регіонів. Це можливий прояв того, що в моделі можлива присутність певної ендогенності, а отже можлива неспівставність обраного фактора прозорості саме з обраним набором факторних показників.

Для визначення більш адекватної моделі між регресією з фіксованими індивідуальними ефектами та регресією з випадковими індивідуальними ефектами застосовано тест Хаусмана, та отримано такі результати (рисунок 9.5):

	Coefficients		(b-B) Difference	sqrt(diag(V_b-V_B)) S.E.
	(b) fe	(B) re		
Spend_GRP	669.4638	696.0607	-26.59691	52.26653
GRP_pc	.25379	.155229	.098561	.0722203
unempl	626.1047	232.663	393.4417	276.8786
Transp	-10.38907	37.01707	-47.40614	57.77485

b = consistent under Ho and Ha; obtained from xtreg
 B = inconsistent under Ha, efficient under Ho; obtained from xtreg

Test: Ho: difference in coefficients not systematic

chi2(3) = (b-B)' [(V_b-V_B)^(-1)] (b-B)
 = 7.69
 Prob>chi2 = 0.0529
 (V_b-V_B is not positive definite)

Рисунок 9.5 – Результати проведення тесту Хаусмана

Тест Хаусмана (нульова гіпотеза про адекватність моделі з випадковими ефектами перед моделлю з фіксованими ефектами) вказує, що p-level = 0,0529, що дещо більше довірчого інтервалу 0,05. Це означає, що обидві моделі в принципі є рівноцінними, проте дещо більш статистично значимою є модель з випадковими ефектами. Отриманий результат можна пояснити тим, що в побудованій моделі не включені певні випадкові змінні, що впливають на рівень розвитку місцевих бюджетів. Окрім того у моделі присутній індекс Транспарентності, що не значимий в даній моделі. Найбільшого впливу на видатки регіональних бюджетів справляє частка видатків у валовому регіональному продукті, що пояснюється значною часткою державного сектора в сукупній структурі його формування. Також значимим є показник частки місцевих видатків в кінцевому регіональному споживанні. У випадку збільшення частки видатків місцевих бюджетів у ВРП на 1% - обсяг видатків місцевих бюджетів має теоретично зрости на 698,0 млн. грн.

Другим за впливовістю в побудованій моделі є показник кількості безробітних осіб, що відноситься до групи індикаторів ринку праці. Отримані

коефіцієнти моделі вказують на те, що у випадку зростання кількості безробітних на 1%, обсяг витрат місцевих бюджетів зросте на 232,6 млн. грн. Логічним поясненням отриманої закономірності є зростання витрат соціального характеру з бюджетів, що спрямовуються на допомогу особам, що не є працевлаштованими.

Третім значимим показником моделі є ВРП на душу населення, що має прямий позитивний вплив на досліджуваний обсяг видатків бюджету. За умов зростання ВРП на душу населення на 1% зміна видатків місцевих бюджетів складе 0,16 млн. грн.

Отже, загалом побудована модель для визначення залежності стану публічних фінансів від наявного рівня корупції та транспарентності на макроекономічному рівні явно вказала на значимість індексів економічної свободи, якості ведення бізнесу та індексу сприйняття корупції. Тобто, рівень зміни зазначених індикаторів явним чином корелює з тенденцією зміни обсягу видатків зведеного бюджету України, а отже важливим напрямком подальшої аналітичної роботи є детальне дослідження та підтвердження значимості виявлених закономірностей в практичній сфері. Також підтвердилася важливість таких базових показників економічного розвитку, як частка державного сектору у ВВП, обсяг ВВП на душу населення, співвідношення грошового агрегата М3 до ВВП.

На регіональному рівні отримані значення побудованих регресійних моделей не підтвердив залежності стану публічних фінансів від рівня транспарентності бюджетів. Проте слід зазначити, що існують інші неявні фактори, що не включені до моделі, а тому роль відкритості бюджетів на мікрорівні, спрощення регуляторних норм, підвищення рівня співпраці населення та державних органів влади має підлягати додатковому дослідженню. На мікрорівні значимими виявилися показники частки видатків у ВРП, обсяг ВРП на душу населення, рівень безробіття.

Подальші дослідження мають зосередити увагу на підтвердженні виявлених тенденцій до зменшення виявлених втрат бюджетів від корупційних проявів спричинених недостатньою відкритістю. Емпіричні дослідження вказали, що підзвітність державних органів влади та відкритість перед громадськістю є одним з чинників зменшення корупції. Відкритість діяльності органів влади, залучення громадськості до контролю за витрачанням бюджетних коштів, децентралізація управління є неодмінними умовами, що сприяють підвищенню ефективності формування та використання публічних фінансів як на загальнодержавному так і на регіональному рівні.

10 ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ

Стосовно банківського сектору питання прозорості охоплює не тільки аспект підзвітності фінансової установи чи центрального банку, а й довіри споживачів та інвесторів до сектору, попиту на фінансові послуги, ділової активності не лише на рівні банківської системи, а й національної економіки в цілому.

Питання прозорості органів публічної влади знайшло відображення у працях Р. Інглхарт та К. Вельцель, В. Бондаренка, Ж. Дерія, Н. Завгородньої, О. Крета, О. Кошової, Л. Наливайка, М. Пашковської, В. Пилаєвої, М. Романова, Г. Терещука, В. Ярошенка, С. Єсімова та ін.

Дослідження прозорості центрального банку викладено в наукових викладках переважно зарубіжних вчених М. Гудфренда, Р. Лукаса, С. Моїсєєва, С. Круве, Е. Міде, А. Цукермана, П. Гераатса, С. Ейфінгера. Низка публікацій присвячена питанню визначення індексу прозорості центрального банку – П. Сіклос, С. Ейфінгер та П. Гераатс, Н. Дінсер та Б. Ейхенгрін, Л. Біні-Смакхі та Д. Грос, Б. Капрару, К. Варш та ін. Питання прозорості банківського сектору в загальних рисах досліджувалося й вітчизняними науковцями, наприклад, у працях Ю. Гаркуші, І.Макаренка, Л. Миненко, [120, 157, 183] та ін. Одночасно прозорість банківського сектору як системне явище, особливо в частині його забезпечення, належним чином досліджена не була.

Прозорість банківського сектору в контексті даного дослідження розумітимемо у трактуванні, викладеному на офіційному сайті НБУ, як процесу «розкриття банком всім зацікавленим особам (кредиторам, інвесторам, громадськості) інформації щодо цілей діяльності, правових, інституційних і економічних основ, принципових рішень та їх обґрунтування, даних та інформації, прямо або опосередковано пов'язаних із діяльністю банку, а також умов підзвітності в повному обсязі, в доступній формі та на

своєчасній основі» [197].

Становлення механізму транспарентності в Україні розглянемо як логічну реалізацію принципів прозорості й публічності стосовно трьох груп учасників фінансового ринку: банків, банківських груп та небанківських учасників фінансового ринку.

Спочатку проаналізуємо загальні підходи до забезпечення транспарентності банківської діяльності в Україні. Протягом кількох десятиліть Базельський комітет з банківського нагляду вживає активних заходів щодо регламентації прозорості діяльності банків. Одним із найбільш ефективних кроків у напрямку формування транспарентності банківського ринку можна вважати вимоги угоди Базель II «Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи» [9]. Опорами Базеля II визначено: мінімальні вимоги до капіталу, наглядовий процес та ринкова дисципліна. Відповідно до третьої опори Базеля II банкам і фінансовим конгломератам рекомендується регулярно публікувати дані щодо ризиків, управління ризиками, процедур оцінки ризиків, достатності капіталу та структури капіталу, а також щодо облікової політики та корпоративного управління.

Крім того, Угодою «Базель III» [10], посилено вимоги щодо прозорості банківському ринку, встановлено нові підходи до наглядових процедур, які передбачають моніторинг і контроль дотримання фінансовими організаціями ринкової дисципліни та дотримання нормативів достатності капіталу. Для досягнення цієї мети вводяться стандарти розкриття інформації про ризики, які приймаються банками. Таким чином, передбачається реалізація принципу транспарентності.

Оскільки НБУ проводить активні дії щодо імплементації принципів і рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду, у 2018 році ним переглянуті вимоги щодо обов'язкового мінімального обсягу інформації, що має розкриватися банками.

Зокрема, навесні 2018 року ухвалено стратегію НБУ, якою визначено

сім ключових цілей його діяльності. Одна із стратегічних цілей НБУ «Стабільна, прозора та ефективна банківська система», нерозривно пов'язана зі ступенем розкриття інформації учасників фінансового ринку. Так, з метою підвищення прозорості банківської системи НБУ розширив перелік даних, які банки мають оприлюднювати про результати своєї діяльності.

Крім річної та проміжної звітності, які банк зобов'язаний оприлюднювати на своїх інтернет-сторінках відповідно до вимог Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженою постановою Правління НБУ від 24.10.2011 № 373 (далі – Положення № 373) [172], також підлягають оприлюдненню данні банку про його фінансовий стан та виконання ним пруденційних вимог за встановленою формою (постанова Правління НБУ від 15.02.2018 №11 «Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України» [169] (далі – Положення № 11), зокрема:

- 1) оборотно-сальдовий баланс;
- 2) розподіл кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, та розміру кредитного ризику за класами боржника згідно з Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затвердженого постановою Правління НБУ від 30.06.2016 № 351 (далі – Положення № 351) [173].
- 3) розподіл кредитів, наданих суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за розділами, з них непрацюючих у визначенні, наведеному в Положенні № 351 [92];
- 4) економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції, розрахунок яких передбачено в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368 (далі – Інструкція № 368) [171] та Положенням про порядок встановлення Національним банком лімітів відкритої валютної позиції та контроль за їх дотриманням банками, затвердженого постановою Правління НБУ від 12.08.2005 № 290 [177];

5) нормативи та складові розрахунку регулятивного капіталу, розрахунок яких передбачено Інструкцією № 368 [171].

Слід зазначити, що до березня 2018 року НБУ публікував значення економічних нормативів та складових регулятивного капіталу лише за банківською системою в цілому.

Підвищенню прозорості даних про діяльність банків також сприяло прийняття Правлінням НБУ рішення про зобов'язання банків відображати інформацію про розподіл вкладів фізичних осіб та сум можливого відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та результатів оцінки стійкості банків і банківської системи України відповідно до вимог Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України, затвердженого постановою Правління НБУ від 22.12.2017 № 141 (далі – Положення № 141) [174].

Норми Положення №11 дозволили користувачам отримати досить широку, достовірну та об'єктивну інформацію про фінансову діяльність окремого банку (зокрема щодо ресурсів, результатів діяльності, обсягів і складових структури капіталу, кредитного ризику, дотримання економічних нормативів) так і банківської системи в цілому на єдиному ресурсі – інтернет-сторінці НБУ. Крім того, оприлюднення цих даних надало користувачам (отримувачам фінансових послуг) можливість оцінити функціонування діяльності як окремого банку в Україні так і банківської системи в цілому та отримувати більш повну, зрозумілу та зіставну інформацію для прийняття обґрунтованих рішень.

Після дослідження транспарентності окремих банків доцільно проаналізувати транспарентність діяльності банківських груп. Незважаючи на певні кроки НБУ щодо підвищення транспарентності банківського ринку шляхом розміщення на сайті НБУ інформації про показники діяльності банків, інформація про діяльність банківських груп, до яких вони входять, носить обмежений характер. Попри те, що консолідований нагляд за банківськими групами належить до компетенції НБУ, публічні дані стосовно

діяльності груп на офіційному сайті НБУ обмежені двома інформаційними блоками («Інформація про визнані банківські групи» та «Інформація про банківські групи, визнання яких припинено»), які оновлюються на періодичній основі.

Наразі НБУ встановлено обмежені вимоги щодо складання та подання банківськими групами звітності, які наведено у додатку Е.

Відповідно до вимог НБУ відповідальні особи банківських груп здійснюють подання консолідованої/субконсолідованої фінансової звітності на паперових носіях, крім статистичної звітності щодо достатності регулятивного капіталу та дотримання економічних нормативів. Такий формат подання інформації фактично унеможлиблює здійснення порівняння/аналізу показників, які відображаються у консолідованій звітності на відповідні дати, визначити вплив кожного учасника банківської групи, дослідити індивідуальні зміни у показниках діяльності інших учасників груп, крім банків.

З метою оцінки ризиків діяльності банківських груп, здійснення контролю за операціями між учасниками, забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків, на які наражається банк внаслідок участі в групі, діючий формат звітності, що надають банківські групи до НБУ, доцільно було б додатково доповнити наступними аналітичними блоками:

- 1) деталізованою інформацією щодо активів, зобов'язань, капіталу у розрізі кожного з учасників груп для можливості оцінки впливу кожного з них;
- 2) інформацією стосовно здійснених учасниками груп інвестицій у капітал юридичних осіб за період та чинна на звітну дату;
- 3) звітом щодо структури портфеля цінних паперів учасників груп, здійснені за період та станом на звітну дату;
- 4) звітом щодо внутрішньогрупових операцій, здійснених за період, а також чинні на звітну дату;

5) звітом про зобов'язання учасників банківського конгломерату перед третіми особами, що становлять десять і більше відсотків від власного капіталу діючих станом на звітну дату;

б) інформацією щодо концентрацій діяльності банківських груп за секторами (банківська, депозитарна, страхова та ін.).

7) звітністю щодо внутрішньо-групових операцій (операції між учасниками). Було б доречним щоб ця звітність відображала лише значні операції між учасниками, що проведені у звітному кварталі, та залишок за операцією на останній день звітного кварталу, а також містила інформацію, зокрема про такі операції: кошти розміщені на кореспондентських рахунках, кошти в розрахунках, вклади, кредити, боргові цінні папери, дебіторську заборгованість, гарантії та поручительства, надану заставу, доходи та ін.

8) звітність щодо концентрації ризиків для груп з метою оцінки та контролю за концентрацією ризиків. У звіті групи має відобразитися інформація про найбільші суми вимог (експозиції) учасників банківської групи до одного контрагента/пов'язаної особи та всіх фінансових зобов'язань, наданих учасниками БГ щодо цього контрагента, у тому числі у розрізі балансових активів (боргові інструменти, інструменти капіталу, деривативи) та позабалансових зобов'язань (зобов'язання з кредитування, гарантії, ін.).

Також, з метою підвищення якості розкриття фінансової та пруденційної звітності, проведення подальших заходів щодо прозорості банківської та фінансової системи, НБУ було б доречним зобов'язати банки крім індивідуальної звітності оприлюднювати на власних сайтах (інтернет-сторінках) також і консолідовану звітність груп, до яких належать банки та є їх відповідальними особами.

Отже, наступними кроками регулятора у напрямку забезпечення транспарентності банківських груп є:

– визначення формату звітності для банківських груп, яку відповідальна особа банківської групи (банки) зобов'язані оприлюднювати,

шляхом розміщення на сайті банку на щоквартальній основі (нормативи та складові розрахунку регулятивного капіталу, показники, що характеризують особливості діяльності банківської групи);

– закріплення в нормативно-правових актах обов'язку оприлюднення на сайті НБУ інформації про фінансові показники діяльності банківських груп.

На завершення дослідимо перспективи забезпечення транспарентності інших учасників фінансового ринку. Варто передбачити подальші кроки НБУ в напрямку забезпечення прозорості банківського сектору у зв'язку із майбутніми змінами у моделі регулювання фінансового сектору внаслідок ухвалення Верховною радою України Закону про «спліт», яким передбачається передача функцій з регулювання страхових, лізингових, фінансових компаній, кредитних спілок, ломбардів та бюро кредитних історій від Нацкомфінпослуг до НБУ, останній має здійснити заходи щодо прозорості інших учасників фінансового ринку з липня 2020 року.

Водночас, для реалізації цього закону, потрібно буде ухвалити низку нормативних актів, які будуть розроблені з урахуванням стандартів ЄС, та, щонайменше, будуть містити вимоги до діяльності учасників фінансового ринку, зокрема щодо:

- прозорості структури власності та визначення кінцевого бенефіціара фінансових установ;
- достатності капіталу;
- ділової репутації власників та керівників установ;
- підтвердження та законності джерел коштів для ведення бізнесу;
- корпоративного управління;
- вимоги до складання, подання звітності та порядку її розкриття;
- дотримання законодавства у сфері фінансового моніторингу;
- ринкової поведінки (у тому числі щодо правдивої та достовірної інформації про надані послуги) та захисту прав споживачів.

Запровадження розширених вимог щодо систематичного розкриття

небанківськими учасниками ринку додаткової інформації забезпечить прозорість фінансового сектора, створить умови для конкуренції в сегменті якісного надання фінансових послуг та його інвестиційної привабливості. Останнє, очікувано, сприятиме захисту споживачів фінансових послуг та запобіганню незаконним практикам на фінансовому ринку і стане фундаментом стабільного розвитку фінансових ринків України.

У зв'язку зі здійсненням нагляду за діяльністю банківських груп на консолідованій основі, розширення повноважень НБУ в сфері нагляду за небанківськими фінансовими установами (страхові, лізингові, фінансові компанії, кредитних спілок, ломбардів та бюро кредитних історій) заходи, що здійснює НБУ у частині підвищення транспарентності банків мають бути поширені на діяльність банківських груп та на небанківські фінансові установи. Таким чином, НБУ має запровадити нові регуляторні вимоги до підвищення прозорості діяльності банківських груп та діяльності небанківських фінансових посередників. Зазначені дії встановлять єдині підходи та стандарти до розкриття інформації щодо діяльності фінансових установ, а також сприятимуть поступовій гармонізації норми національного законодавства з вимогами ЄС.

Розширення переліку публічної звітної інформації та встановлення належної періодичності звітування забезпечить стабільне функціонування фінансового ринку, а також підвищить довіру до фінансової системи з боку користувачів фінансових послуг. Зазначені заходи також сприятимуть прийняттю менеджментом фінансових установ більш обґрунтованих/зважених рішень при визначення стратегії їх розвитку, а також забезпечуватимуть подальшу розбудову конкурентного середовища у сфері надання фінансових послуг.

11 РОЗКРИТТЯ КРЕДИТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК НАПРЯМОК ПІДВИЩЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Протягом останніх років багато уваги приділяється питанням довіри та транспарентності функціонування банківської системи України. Враховуючи концентрацію банківських активів у кредитних операціях, одним із основних способів вирішення зазначеного завдання є удосконалення системи кредитної інформації. Ключове завдання даної системи полягає у зниженні рівня проблемної кредитної заборгованості шляхом підвищення транспарентності відносин у сфері кредитування. Проблемні кредити не лише істотно знижують прибутковість банківської діяльності та зв'язують банківський капітал, а також знижують рівень довіри до банків та формують передумови для поширення корупції.

Загалом існують два основні різновиди реєстрів кредитної інформації: державні та приватні (останні часто мають назву бюро кредитних історій) або кредитних бюро), а також різноманітні поєднання цих базових форм. Так у Ірландії, Італії, Німеччині, Швеції ефективно функціонують приватні кредитні реєстри (Бюро кредитних історій), які створені фінансовими установами. У Великобританії, Іспанії, Нідерландах, Португалії функціонують приватні кредитні реєстри створені неприбутковими організаціями. У перелічених країнах надають як позитивну (про вчасну сплату кредиту), так і негативну (про порушення зобов'язань) інформацію про позичальника [161]. Щодо державних реєстрів, то в таких країнах як Бельгія, Фінляндія та Франція вони обмінюються тільки негативною інформацією.

Важливою різницею між реєстрами є принцип, на якому ґрунтується їхня робота, так державний реєстр – на принципі обов'язковості, тобто неподання або несвоєчасне чи викривлене подання інформації карається

фінансовими санкціями. З іншого боку, приватні реєстри (бюро) ґрунтуються на принципі добровільної взаємності, тобто інформація у вигляді кредитних звітів надається лише тим членам, які забезпечують постійне надання інформації бюро. Також перевагою є надання платних послуг при збереженні конфіденційності. Узагальнена характеристика систем кредитної інформації представлена на рисунку 11.1.

Рисунок 11.1 – Системи кредитної інформації [144]

Приватні реєстри надають більший спектр послуг, наприклад, присвоєння персонального рейтингу позичальнику. Державні та приватні кредитні реєстри в Україні повинні сприяти інформаційному забезпеченню постачальника послуг надійною кредитною інформацією про позичальника. Інформація, яку вони надаватимуть – кількість поточних кредитів

позичальника, історія погашення, попередні банкрутства тощо –дасть можливість кредиторам більш ефективно управляти кредитними ризиками.

Кредитні реєстри є типовою реакцією на проблеми інформаційної асиметрії між кредиторами та позичальниками. Багато досліджень показують як повноцінна кредитна інформація допомагає кредиторам краще передбачити дефолт позичальника. Калберг Я. та Адел Г. встановили, що історична інформація зібрана за допомогою Кредитного реєстру мала істотні прогностичні властивості [59]. Дослідження, проведене Баррон Дж. та Статен М. [8] показало, що кредитори можуть значно знизити свій рівень дефолту, включивши в нього більш повну інформацію про позичальників. Аналогічне дослідження, специфічне для Бразилії та Аргентини, виявило, що ставка за кредитом зменшується, коли доступно більше інформації про позичальників [80].

Таким чином, країни, які мають менш ефективну систему кредитної інформації, повинні створити потужний регуляторний орган для забезпечення дотримання законодавства про захист даних та моніторингу інституцій обміну кредитною інформацією. Такому органу влади слід надати відповідні правові інструменти для відслідковування неправомірних дій у даній сфері з метою забезпечення прав споживачів банківських послуг.

Перш ніж впроваджувати будь-які нормативні акти або створювати інституції, пов'язані з обміном інформацією, необхідно вивчити закордонний досвід. Ми пропонуємо проаналізувати звіти DoingBusiness – проекту, що дозволяє об'єктивно оцінити системи кредитної інформації приблизно у 190 країнах світу. DoingBusiness вимірює юридичні права позичальників і кредиторів щодо забезпечених операцій через один набір показників та звітність кредитної інформації через інший. Перший визначає, чи існують певні особливості, що полегшують кредитування, у відповідних законах про забезпечення та банкрутство. Другий вимірює охоплення, обсяг та доступність кредитної інформації, доступної через постачальників кредитних звітів, таких як кредитні бюро або кредитні реєстри. Рейтинг економік за

легкістю отримання кредиту визначається шляхом сортування їх балів для отримання кредиту [30].

Кредитне бюро визначається як приватна фірма або некомерційна організація, яка підтримує базу даних про кредитоспроможність позичальників (фізичних осіб або фірм) у фінансовій системі та сприяє обміну кредитною інформацією між кредиторами [30]. Багато бюро кредитних історій підтримують банківську та загальну діяльність з фінансового нагляду на практиці, хоча це не є їхньою основною метою.

Кредитний реєстр визначається як база даних, що управляється державним органом, зазвичай центральним банком, яка збирає інформацію про кредитоспроможність позичальників (фізичних осіб та фірм) у фінансовій системі та сприяє обміну кредитною інформацією у середовищі банків та інших фінансових установ (хоча їхньою основною метою є сприяння банківському нагляду) [30].

Індекс юридичних прав вимірює ступінь, до якого закони про заставу і банкрутство захищають права позичальників та кредиторів і таким чином полегшують кредитування [30]. Індекс глибини кредитної інформації вимірює правила та практики, що впливають на охоплення, обсяг та доступність кредитної інформації, яка може отримуватись через кредитне бюро або кредитний реєстр [30]. Показник «покриття бюро кредитних історій» ґрунтується на визначенні частки фізичних та юридичних осіб, занесених до бази даних кредитних бюро на звітну дату [30].

У 2015 Україна покращила доступ до кредитної інформації, збираючи дані про фірми з фінансових установ [31], а потім нарощувала рейтинг через доступність до отримання кредиту фізичними особами, а також розробку нормативно-правового забезпечення функціонування Кредитного реєстру.

Розглянемо більш детально становлення та розвиток національної системи кредитної інформації. Початком її розвитку в Україні можна вважати 2003 рік, коли НБУ було зареєстровано проект Закону України «Про

організацію формування та обігу кредитних історій» [178], подальшу еволюцію законодавства зображено на рисунку 11.2.

Відповідно до даного проекту розглядалося впровадження двох варіантів організаційно-правової форми, перша полягала у створенні бюро кредитних історій при НБУ або за його участі. Такий варіант знімав необхідність розбудови матеріально-організаційних потужностей, адже НБУ володіє налагодженою мережею обміну електронною інформацією, широкими наглядовими повноваженнями, а також має доступ до детальної інформації про діяльність банківських установ [178].

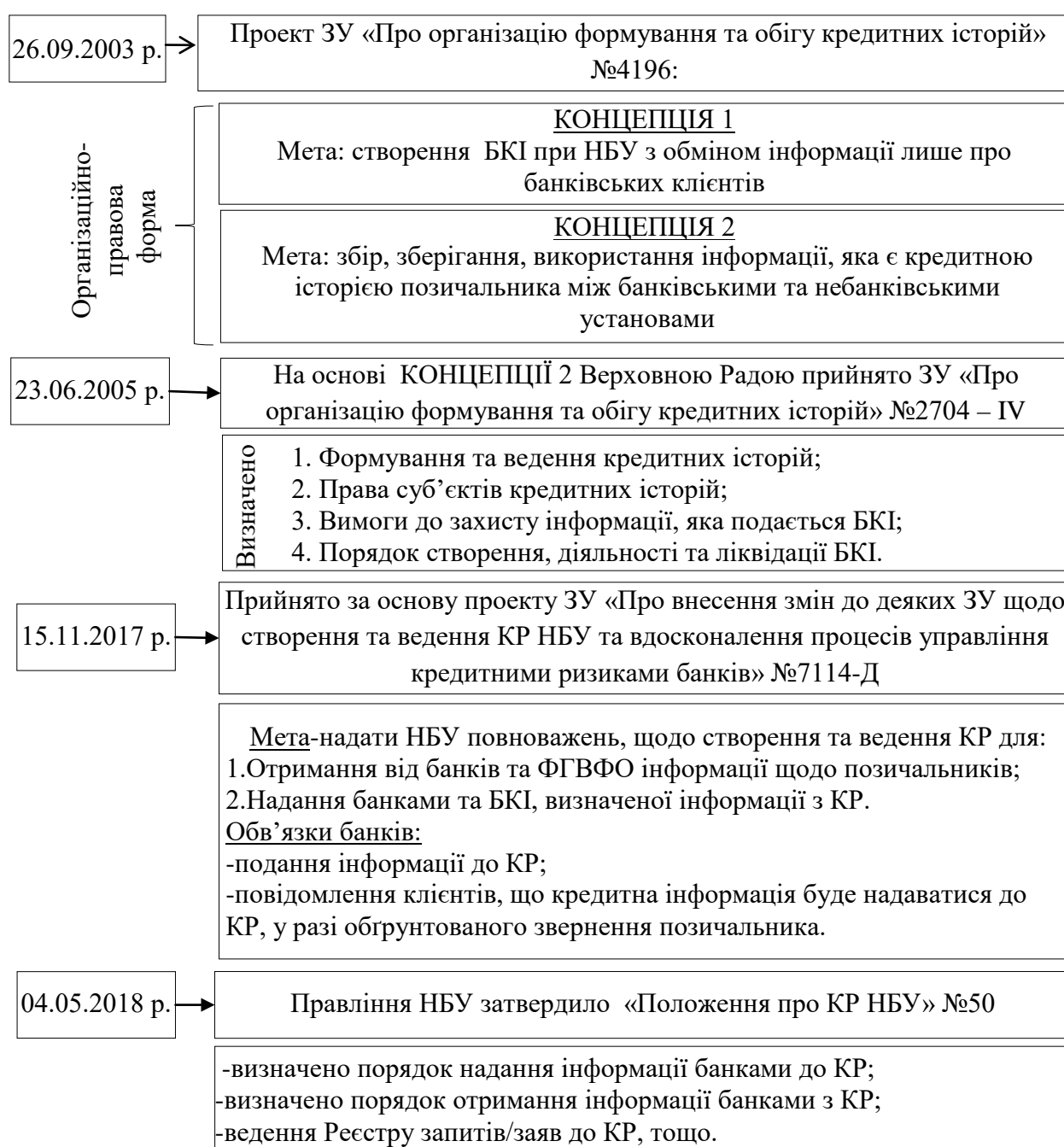

Рисунок 11.2 – Еволюція українського законодавства у сфері кредитної інформації [сформовано автором на основі 178, 165, 175]

Проте основним недоліком такої концепції стало те, що суб'єктами кредитних історій можуть виступати лише фізичні та юридичні особи, які користуються банківськими кредитами [144]. Тому було обрано другу концепцію, яка полягала у обміні інформацією між ломбардами, банками, страховими компаніями, продавцями товарів у кредит, емітентами платіжних засобів, лізинговими компаніями та кредитними спілками через бюро кредитних історій.

У 2005 році законопроект був прийнятий, основна мета, якої хотіли досягти внаслідок створення бюро – це вирішення актуальних завдань, які стояли перед кредитною системою України, зокрема: підвищення кількості споживчих кредитів; збільшення обсягів кредитування реального сектора економіки; підвищення капіталізації та збільшення довіри населення до кредитних установ.

Проте, в умовах фінансової кризи, яку переживала Україна в період 2008-2016 років, негативним явищем стала втрата довіри до національної банківської системи як з боку основного внутрішнього інвестора – фізичних осіб, так і з боку іноземних інвесторів [132]. В 2005 році частка простроченої заборгованості за кредитами складала лише 2,2% від загальної суми наданих кредитів, а на кінець 2016 р. цей показник збільшився до 51,8% [151].

Внаслідок кризи відбулося зменшення обсягів і погіршення якості банківського капіталу, а тому його відношення до ВВП у 2016 р. досягло мінімального значення – 5,0%. Відношення наданих банками кредитів до ВВП склало всього 35,8%, а рентабельність банківської діяльності в 2009-2010 рр. та у 2014-2015 рр. була від'ємною, що суттєво стримувало розвиток вітчизняних банків [151]. За період з 01.01.2007 р. по 01.01.2012 р. сформовані резерви під кредитні операції банків збільшилися з 13289 млн. грн. до 157907 млн. грн. [113].

До основних недоліків первинного законодавства про кредитну інформацію можна віднести: закон не зобов'язував всі, без виключення, банківські та небанківські установи надавати кредитну інформацію про позичальника; не визначався єдиний, стандартизований та регламентований кредитний звіт; відсутність у Законі відповідальності, на предмет випадкової або свідомої помилки в кредитній історії позичальника.

Тому, для забезпечення фінансової стабільності банківського сектору України, необхідним стало внесення змін до нормативних актів, щодо створення та ведення Кредитного Реєстру НБУ. Наступним етапом стало внесення змін до таких законодавчих актів [165]: Закон України «Про НБУ», ЗУ «Про банки та банківську діяльність», ЗУ «Про організацію формування та обігу кредитних історій», ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відповідно до цих змін НБУ створив централізований Кредитний реєстр, в якому накопичується інформація про кредитні операції позичальників.

Останнім етапом роботи, щодо удосконалення системи кредитної інформації стало прийняття Правлінням НБУ «Положення про Кредитний реєстр НБУ» [175], у якому визначили основні питання функціонування Кредитного реєстру та порядок надання і отримання інформації з нього.

У свою чергу, Банк/ ФГВФО повинен забезпечити своєчасність та достовірність наданої інформації, по заборгованості позичальників, якщо сума заборгованості перевищує 100 мінімальних заробітних плат до Кредитного реєстру.

Станом на 1 січня 2019 року усі банки надають інформацію до Кредитного реєстру НБУ, як це передбачено законодавством. НБУ зі свого боку здійснює постійний контроль за виконанням банками вимог чинного законодавства, що регулює функціонування Кредитного реєстру, та перевіряє актуальність наданих даних.

Таким чином, на сьогодні існує державний Кредитний реєстр НБУ в якому наявна інформація про понад 80 тисяч позичальників – фізичних (53,2 тис.) та юридичних (27,2 тис.) осіб. А також зареєстровано вісім приватних кредитних бюро, проте значною базою позичальників даних володіють три бюро: Українське бюро кредитних історій; Міжнародне бюро кредитних історій; Перше Всеукраїнське бюро кредитних історій [175].

Фінансовий ринок може ефективно виконувати свої функції лише за умови забезпечення прозорих умов для здійснення операцій його учасниками. У свою чергу, якісне розкриття кредитної інформації дозволяє істотно підвищити рівень довіри між кредиторами та позичальниками, сприяє зниженню проблемної кредитної заборгованості, а також забезпечує формування більш об'єктивних відсоткових ставок за кредитами. Покращення аналітичності та достовірності інформації про кредитні операції створює передумови для формування додаткових інструментів відслідковування та превентивного реагування на нелегальні фінансові операції, зокрема спрямовані на реалізацію тіньових та корупційних схем.

У світі напрацьовано різні моделі обміну кредитною інформацією з превалювання державних чи приватних кредитних реєстрів. Порівняльний аналіз якісних показників систем кредитної інформації за країнами світу дає підстави для висновку про середній рівень розвитку даної системи в Україні.

За роки незалежності органами державної влади робилися перманентні спроби удосконалення системи кредитної інформації в Україні. Однак, даний процес перейшов у свою завершальну фазу лише після прийняття рішення про створення Кредитного реєстру НБУ у 2018 році. Даний реєстр характеризується чітким механізмом обміну інформацією та повинен стати основним елементом оновленої системи кредитної інформації.

12 ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Реформування системи місцевих фінансів на сучасному етапі економічного розвитку України відбувається в умовах фінансової децентралізації. Реалізація даного вектору розвитку економічних відносин пов'язана, насамперед, із процесами інтеграції України в європейський простір та впровадженням окремих положень і принципів регіональної політики Європейського Союзу. Це призводить до зміни пріоритетів і стандартів соціально-економічного розвитку територій через удосконалення системи організації місцевих бюджетів. Фінансова децентралізація має на меті забезпечити достатній обсяг фінансових ресурсів для виконання органами місцевого самоврядування покладених на них розширених прав і повноважень, що пов'язано з передачею частини функцій від органів центральної влади до органів влади місцевого рівня. Це дозволяє підвищити зацікавленість органів місцевого самоврядування у забезпеченні достатніх джерел фінансування власних та делегованих державною владою повноважень, використанні сучасних інструментів збільшення грошових надходжень до місцевих бюджетів, ефективному розподілі та раціональному використанні фінансових ресурсів для задоволення різноманітних потреб територіальних громад. Реалізація ефективної організації місцевих бюджетів в Україні передбачає здійснення оцінки рівня фінансової децентралізації для подальшого розвитку економіки територій і забезпечення соціальних стандартів життя населення. Метою роботи є дослідження особливостей функціонування місцевих бюджетів в сучасних умовах під впливом впровадження фінансової децентралізації.

Організація фінансових відносин на рівні місцевих бюджетів зазнає вплив чинників фінансової децентралізації. Дослідженню проблем стану і розвитку місцевих фінансів, у частині формування фондів фінансових

ресурсів органів місцевого самоврядування для виконання покладених на них повноважень, приділяється велика увага як на рівні країни-учасників Європейського Союзу, так і в Україні, яка ставить за мету входження в європейське співтовариство.

Так, автори Халаскова М і Халаскова Р [41] в своїй статті зосереджують увагу на теоретичних питаннях впровадження фіскальної децентралізації, досліджують методологічні підходи до оцінювання її рівня та визначають вплив фіскальної децентралізації на фінансування потреб органів місцевого самоврядування на прикладі країн Європейського Союзу. Проведені авторами дослідження дали можливість встановити масштаби децентралізації видатків у європейських країнах за 2001-2012 роки. Обґрунтування висновків здійснювалося за допомогою системи показників, зокрема частки видатків місцевих бюджетів у загальних видатках бюджетів країн та у відсотках до ВВП. Продовжуючи досліджувати питання впливу фіскальної децентралізації на формування місцевих бюджетів, дані автори провели аналіз показників фіскальної децентралізації доходів і видатків місцевих бюджетів за допомогою методу багатовимірного моделювання та встановили ступінь децентралізації у країнах ЄС, що виступили об'єктами аналізу [42].

Порівняльний аналіз функціонування систем місцевих фінансів в країнах Європейського Союзу та Болгарії, зокрема, було проведено у статті Іванова С. [56]. У даному дослідженні автором було узагальнено міжнародний досвід щодо питань організації місцевих фінансів у країнах ЄС, що дало можливість сформулювати напрями вдосконалення бюджетних відносин органів місцевого самоврядування Болгарії. У роботі також було проведено порівняльний аналіз видів послуг, що надаються місцевими органами влади, проаналізовано обсяг і структуру місцевих доходів та видатків, що дозволило зробити висновок про розширення повноважень відповідних органів місцевого самоврядування в країнах ЄС щодо

формування видатків місцевих бюджетів та збільшення доходних джерел їх фінансування.

Питання щодо особливостей формування місцевих бюджетів в європейських країнах, зокрема румунськими вченими [81], які зосередили свою увагу на специфіці формування доходної частини місцевих бюджетів, провели аналіз стану місцевих фінансів Румунії, що дало змогу оцінити вплив децентралізації на ефективність функціонування місцевих бюджетів та запропонувати ряд практичних рекомендацій щодо формування доходної частини місцевих бюджетів з урахуванням особливостей структури державного устрою країни.

Дану проблематику також було досліджено і на прикладі країн Балтії. Так, автор Давуліс Дж. [26] розглянув специфіку проведення фіскальної децентралізації в країнах Балтики, і зокрема Литви, що дало можливість визначити відповідність основ організації місцевих бюджетів принципам Європейської хартії місцевого самоврядування. У своїй праці автор значну увагу приділив аналізу показників виконання місцевих бюджетів та рівня фіскальної децентралізації за видатками. Зарубіжні автори [33] також здійснили поглиблений аналіз показників стану місцевих бюджетів Литви з позиції забезпечення виконання покладених на органи місцевого самоврядування функцій та рівня їх фінансового забезпечення коштами місцевих бюджетів. На основі оцінки емпіричних даних показників місцевих бюджетів Литви за 1994-2016 роки автори дійшли до висновку про те, що незважаючи на розширення функцій місцевих органів влади, їх повноваження залишаються обмеженими, через недостатність обсягів фінансових ресурсів. Досліджуючи показники фінансової децентралізації науковці звертають увагу на незначну питому вагу місцевих видатків у загальнодержавних видатках та ВВП країни, що призводить до залучення обсягів державних трансфертів для забезпечення ефективного виконання завдань і функцій органів місцевого самоврядування.

Стосовно досліджень, які проводяться з даної проблематики в Україні, то вони стають все більш актуальними, у зв'язку з тим що, на сьогоднішній день відбувається пошук механізмів ефективної побудови зав'язків у системі організації бюджетних відносин на місцевому рівні. Тому, особливої уваги заслуговують результати дослідження І. Луїної та ін. [182], щодо стану та перспектив розвитку системи місцевих бюджетів та оцінки бюджетної децентралізації в Україні за 2006–2015 роки. Автори акцентували увагу на проблемних питаннях розподілу повноважень у системі органів місцевого самоврядування задля забезпечення відповідального виконання органами влади різних рівнів функцій публічної влади. Окрім того ними було сформовано систему критеріїв оцінки стану фінансової децентралізації в Україні до якої належать: коефіцієнт децентралізації видатків, модифікований коефіцієнт децентралізації видатків, коефіцієнт децентралізації доходів, коефіцієнт децентралізації податкових доходів, коефіцієнт фінансової залежності.

Також, серед вітчизняних науковців, які досліджували питання ефективності функціонування місцевих бюджетів у сучасних умовах реалізації процесу фінансової децентралізації вагомими є результати наукових досліджень Раделицького Ю. [181], який вивчив досвід країн Європейського Союзу стосовно організаційно-економічних основ розвитку місцевих бюджетів в умовах змін територіальної організації влади в країні. Автором було удосконалено методологічні засади формування та використання місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в частині врахування особливостей їх впливу на процеси соціально-економічного розвитку територіальних громад. Це дозволило об'єктивно та комплексно оцінити зміни та визначити можливі ризики при реалізації фінансової політики на місцевому рівні. Варто також зауважити, про важливість запропонованого автором методичного інструментарію оцінки рівня бюджетної децентралізації адміністративно-територіальних одиниць, яка включає розрахунок групи показників, а саме: бюджетної децентралізації

за доходами, видатками і фінансової стійкості місцевих бюджетів за трансфертами. Результати дослідження базуються на застосуванні методики побудови інтегральних показників. При визначенні доходної бази формування місцевих бюджетів, автором було зазначено, що в першу чергу, потрібно звертати увагу на можливість забезпечення фінансової автономії та фінансової спроможності регіонів, щодо орієнтованості видаткової частини місцевих бюджетів, то вона націлена на соціальну спрямованість використання коштів.

На сучасному етапі стан місцевих бюджетів, як складової публічних фінансів, визначається транспарентністю, яка характеризує систему інструментів досягнення соціально-економічного розвитку території. Ця проблема відображена в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Школьник І. та ін. [95], Бухтіарова А. та ін. [23], Люта О., Мерщій Б [70], які зосередили увагу на особливостях використання прозорості та відкритої інформації щодо показників виконання публічних бюджетів (в т. ч. і місцевих бюджетів) за доходами та видатками. Впровадження принципів прозорості формування та використання коштів місцевих фінансів сприятиме ефективному вирішенню проблем на регіональному рівні. При цьому, науковці зауважили, що транспарентність місцевих фінансів адміністративно-територіальних одиниць в Україні характеризується недостатнім рівнем розкриття публічної інформації, що впливає на неможливість здійснення якісної оцінки стану місцевих бюджетів. Також автори запропонували науково-методичний підхід до оцінки рівня фінансової децентралізації в Україні, що дозволило їм зробити висновок щодо позитивних тенденцій відносно стану управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів.

Значну увагу у своїх роботах, присвячених оцінці стану та розвитку місцевих бюджетів, фінансової спроможності регіонів у забезпеченні їх соціально-економічного розвитку приділили Боярко І. М., Люта О. В., Пігуль Н. Г. [115]. Автори розробили методику визначення рівня фінансової

стійкості місцевих бюджетів та обґрунтували рекомендації щодо стратегічних напрямків посилення стійкості регіонів. Слід зазначити, що з метою підвищення функціонування місцевих фінансів вітчизняні науковці Люта О. В., Боярко І. М., Пігуль Н. Г., Кубах Т. Г. [116, 148, 71] запропонували методологію оцінки фінансової спроможності місцевих бюджетів шляхом обчислення інтегрального індексу, який складається із трьох компонентів: фінансового потенціалу, фінансової автономії та фінансової достатності. Розрахунок даного індикатора дозволяє визначити проблеми стану місцевих бюджетів, причини їх виникнення, та встановити напрями підвищення ефективності організації фінансових відносин територій.

Автори монографії Боярко І. М., Дехтяр Н. А., Дейнека О. В. [114] вивчаючи проблеми організації державних видатків та їх вплив на соціально-економічний розвиток в Україні та країнах Європейського Союзу зосередили свою увагу на специфіці побудови основних засад бюджетної політики країн, що досліджувалися, здійснили порівняльний аналіз стану місцевих бюджетів та запропонували критерії оцінки впливу державних видатків на економічне зростання.

Дослідження стану і розвитку місцевих бюджетів України та узагальнених даних країн Європейського Союзу здійснювалося на основі офіційних показників за допомогою наступних методів: статистичного, індексного, порівняльного аналізу, економічного аналізу та синтезу, групування, ранжування, економіко-математичного моделювання і узагальнення.

Необхідно відмітити, що аналіз показників фінансової децентралізації, які показують рівень збалансованість потреб і можливостей місцевих бюджетів, відбувається на основі загальноприйнятих показників, та використовуються у більшості методик як в Україні, так і в різних країнах світу (табл. 12.1).

Таблиця 12.1 – Група загальноприйнятих показників стану та розвитку місцевих бюджетів

Показник	Характеристика
Частка доходів місцевих бюджетів у загальній сумі доходів бюджету держави	Відображає питому вагу грошових надходжень місцевих бюджетів у загальному обсязі доходів держави
Частка видатків місцевих бюджетів у загальній сумі видатків бюджету держави	Показує рівень фінансового забезпечення видатків місцевого бюджету
Частка доходів місцевих бюджетів у ВВП	Характеризує рівень децентралізації доходних джерел на рівні місцевих бюджетів у ВВП країни
Частка видатків місцевих бюджетів у ВВП	Визначає питому вагу ВВП, що перерозподіляється на користь органів місцевого самоврядування для фінансового забезпечення їх завдань і функцій

Для визначення ролі місцевих бюджетів у територіальному соціально-економічному розвитку доцільно застосовувати систему специфічних показників, які дозволяють врахувати характерні риси формування та використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів та в цілому визначають рівень фінансової децентралізації. Показники рівня фінансової децентралізації місцевих бюджетів поділено на складові, які згруповано за наступними категоріями:

- фінансова децентралізація доходів;
- фінансова децентралізація видатків;
- фінансова стійкість місцевих бюджетів за трансфертами (Додаток Ж).

Оцінку показників ефективності функціонування системи місцевих бюджетів пропонуємо здійснювати за допомогою алгоритму, який передбачає розрахунок інтегрального показника фінансової децентралізації на основі вищевказаних груп показників рис. 12.1.

Необхідно відзначати, що визначення узагальнюючого інтегрального показника рівня фінансової децентралізації місцевих бюджетів передбачає розрахунок проміжних інтегральних показників, до складу яких входять як загальноприйняті показники, що характеризують рівень децентралізації місцевих бюджетів та показників, які відображають специфіку децентралізації місцевих бюджетів за групами: видатки, доходи, трансферти.

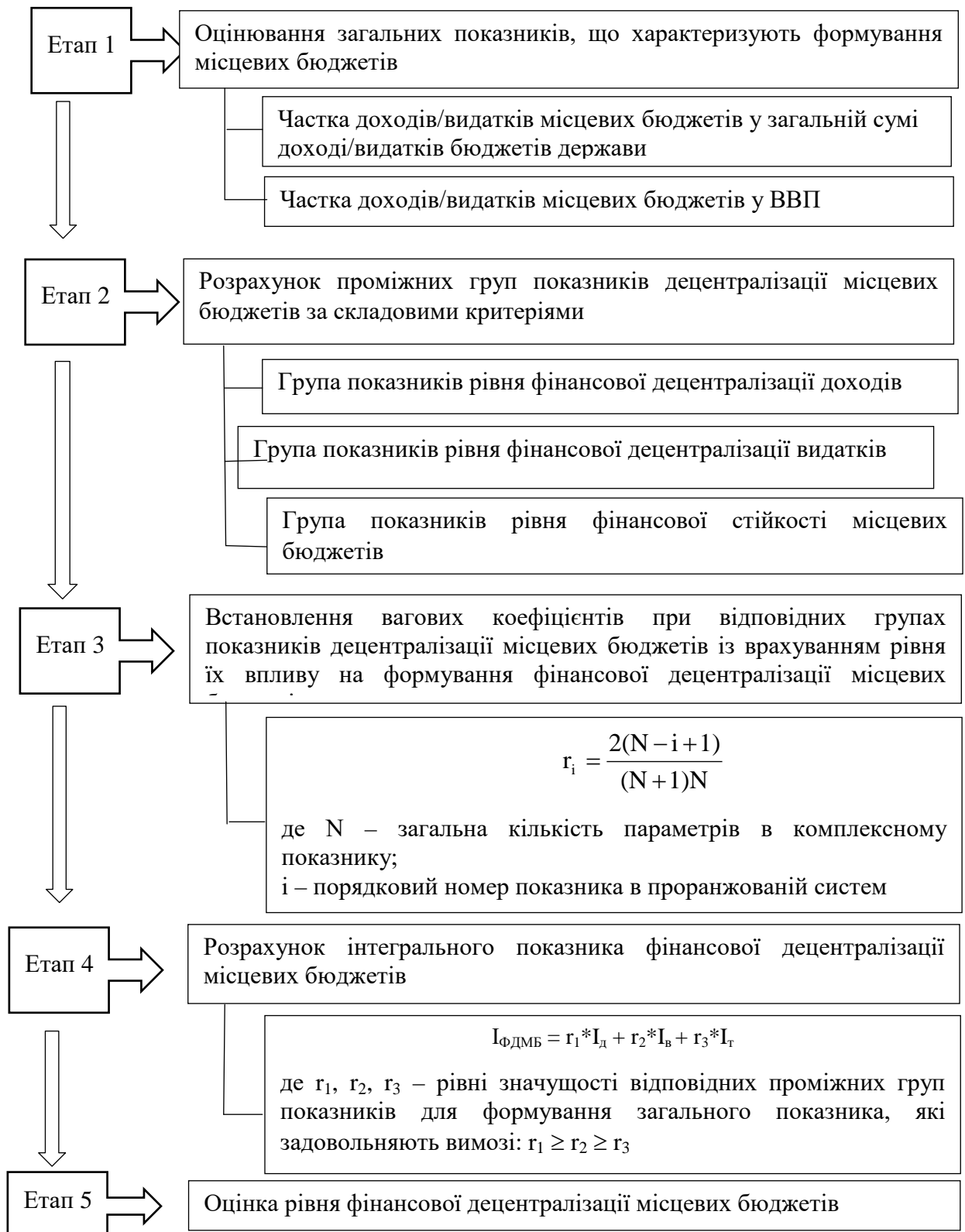

Рисунок 12.1 – Алгоритм визначення рівня фінансової децентралізації місцевих бюджетів

Для узагальнення оцінки рівня фінансової децентралізації доцільно скористатися методикою інтегрального аналізу й розрахувати проміжні індекси фінансової децентралізації видатків, доходів, фінансової стійкості за трансфертами та інтегральний показник фінансової децентралізації місцевих бюджетів.

Проміжні індекси, що відображають рівні децентралізації за кожною групою критеріїв пропонуємо обчислювати за формулою середньої геометричної зваженої:

$$I_i = \sqrt[n]{\prod_1^n X_i}$$

де I_i – проміжний показник фінансової децентралізації за i -тою групою, %;

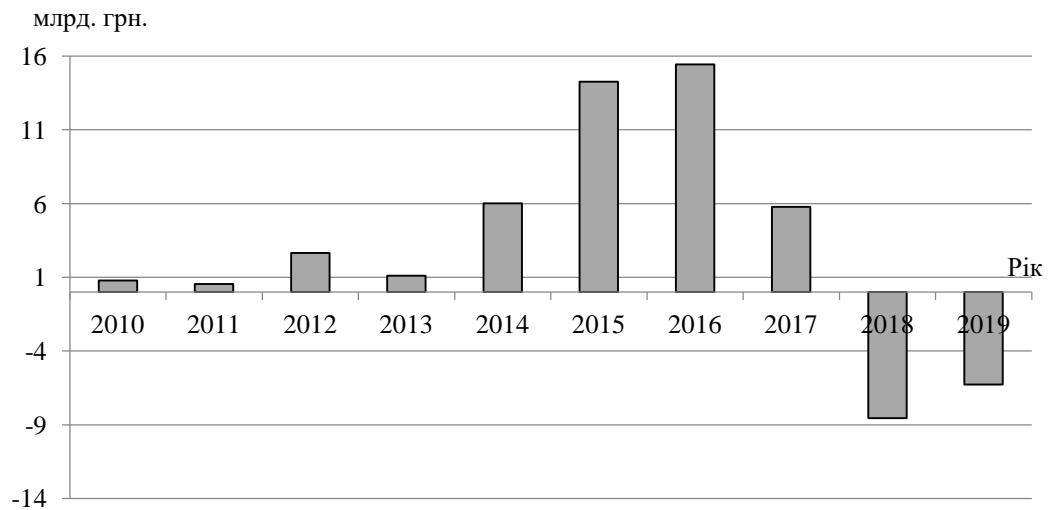
X – значення i -го індикатора, що входить до відповідної групи показників, %;

n – кількість показників, що формують відповідний критерій, одн.

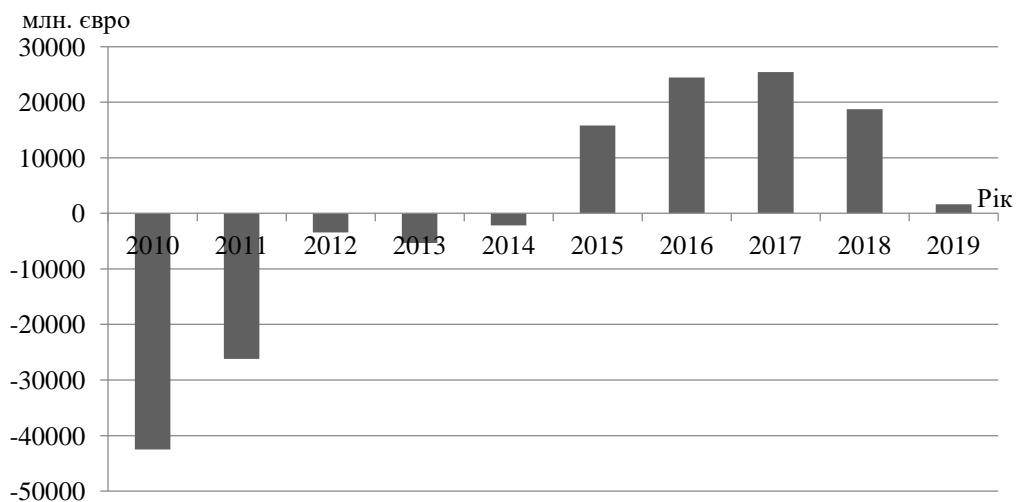
Важливим методологічним питанням є кількісна оцінка рівнів значущості вказаних груп показників. Для встановлення вагових значень при узагальнюючих індикаторах фінансової децентралізації місцевих бюджетів обрано правило Фішберна. З цією метою здійснюється ранжування критеріїв формування інтегрального показника рівня фінансової децентралізації місцевих бюджетів за ступенем їх впливу на формування та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Дослідження показників ефективності функціонування місцевих бюджетів слід розпочати з визначення достатності обсягів доходів місцевого самоврядування та їх відповідності ресурсним потребам регіонів з метою

встановлення ступеня залежності місцевих бюджетів від центрального бюджету (рис. 12.2).

а) Україна

б) країни Європейського Союзу

Рисунок 12.2 – Порівняння доходів та видатків місцевих бюджетів України та країн ЄС за період 2010–2019 рр. (профіцит (+)/дефіцит (-))

Джерело: авторські розрахунки на основі даних Міністерства фінансів України та Євростату [149, 35]

Оцінюючи динаміку показників зіставлення доходів та видатків місцевих бюджетів України за 2010–2019 роки слід відмітити, що протягом 2010–2017 років доходи місцевих бюджетів характеризувалися достатністю фінансових ресурсів для забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування. При цьому найвищий рівень профіциту місцевих бюджетів

спостерігався в 2015–2016 роках і становив 14,27 та 15,45 млрд. грн. відповідно. В той же час, незважаючи на активну реалізацію основних засад фінансової децентралізації та фінансової автономії на місцевому рівні, результати формування місцевих бюджетів за 2018–2019 роки засвідчують їх дефіцитність.

Аналізуючи тенденції виконання місцевих бюджетів країн Європейського Союзу, зазначимо, що дефіцит місцевих бюджетів, що відмічався у 2010–2014 роках, був покритий, починаючи із 2015 року, що обумовлено оптимізацією видаткової складової бюджетів окремих європейських країн.

Запровадження принципів фінансової децентралізації обумовлено кращими європейськими практиками формування фінансової незалежності, що сприяють підвищенню ефективності функціонування місцевих органів влади, забезпеченню макроекономічної збалансованості та досягненню стабільності розвитку на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Ефективність функціонування системи місцевих фінансів залежить від рівня складових децентралізації як основи формування та реалізації бюджетної політики. Необхідно враховувати, що розподіл функціональних повноважень між органами центральної та місцевої влади визначається специфікою побудови бюджетної системи в окремо взятій країні та характером організації міжбюджетних відносин. Динаміка зміни загальних показників формування місцевих бюджетів в розрізі України та країн Європейського Союзу представлена на рис. 12.3.

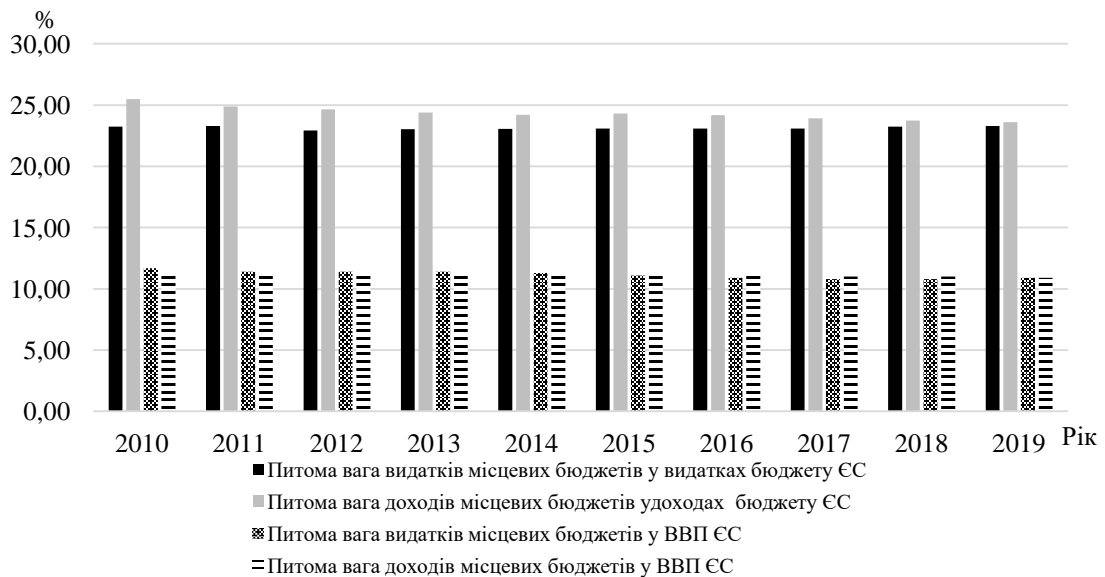
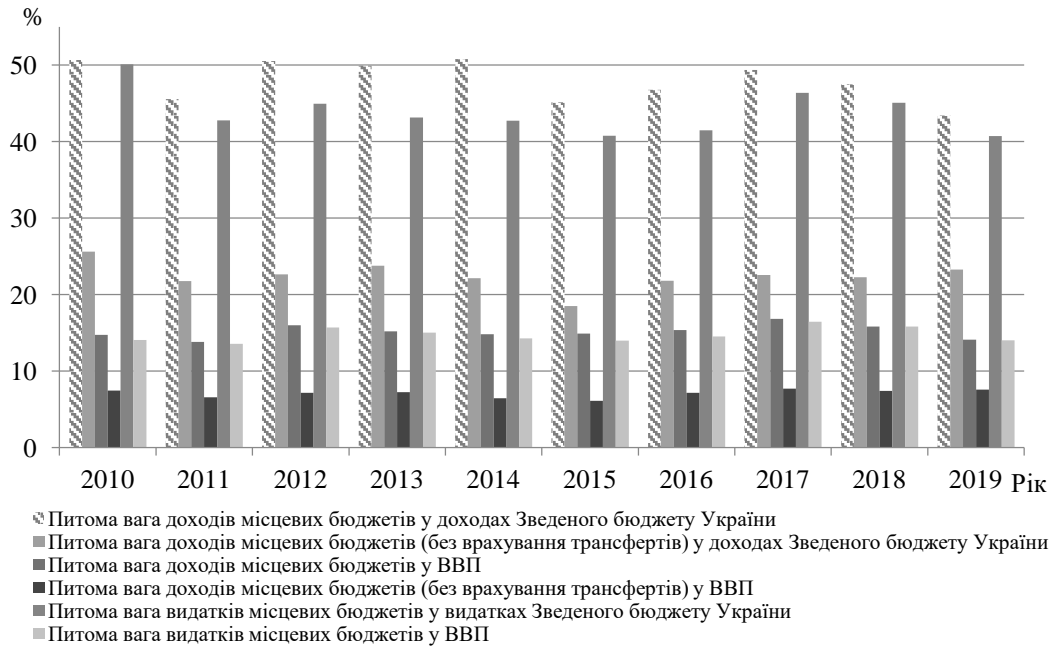

Рисунок 12.3 – Динаміка загальних показників децентралізації місцевих бюджетів України та країн ЄС за період 2010-2019 рр.

Джерело: авторські розрахунки на основі даних Міністерства фінансів України та Євростату [149, 35]

Дослідження загальних показників децентралізації місцевих бюджетів, а саме: частки доходів і видатків місцевих бюджетів у ВВП та у зведеному бюджеті є досить інформативним з точки зору оцінки соціально-економічного розвитку, політичної стабільності та державного устрою і

дозоляє визначити самостійність та активність органів місцевої влади у вирішенні пріоритетних завдань розвитку територій.

Порівняння загальних показників децентралізації місцевих бюджетів України та країн Європейського Союзу засвідчує, що частка доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) у доходах Зведеного бюджету України коливалася по роках і в середньому, за досліджуваний період, становила 22,43 %. Що стосується даного показника в країнах ЄС його рівень не перевищував 25,5 %, а середнє значення за 2010–2019 рр. становило 24,34 %. Тобто, акумулювання доходів місцевих бюджетів становило близько 1/4 частини загального обсягу фінансових ресурсів зосереджених у бюджетних фондах даних країн.

Однак частка видатків місцевих бюджетів у структурі зведеного бюджету України майже в двічі перевищує показник країн європейського співтовариства, і коливається в межах 40,69 – 50,07 %. Співвідношення між показниками структури доходів і видатків у країнах європейського союзу не відрізняється значною зміною показників, на відміну від ситуації місцевих бюджетів України. Це свідчить про нераціональність формування структури доходів і видатків на місцевому рівні в Україні.

Рівень децентралізації місцевих доходів у ВВП України знаходиться на рівні 7,08 % в середньому за аналізований період. Що стосується значення даного показника по ЄС, то його рівень становить 11,19 % ВВП. За показником перерозподілу місцевих видатків у ВВП також відмічається аналогічна тенденція, що підтверджується середньорічним значення показника децентралізації видатків на рівні 14,74 % від ВВП України, а по ЄС – 11,17 % у ВВП. Такі тренди, перш за все, обумовлені специфікою побудови державного устрою окремих країн, що входять до складу ЄС. Отже, Україні необхідно збільшувати частку місцевих бюджетів у консолідованому бюджеті до середньоевропейського рівня.

Слід зазначити, що між питомою вагою фінансових ресурсів місцевих бюджетів у ВВП та рівнем фінансової децентралізації існує прямий

взаємозв'язок: зростання рівня перерозподілу доходів та видатків місцевих бюджетів у ВВП супроводжується посиленням фінансової автономії органів місцевого самоврядування та забезпеченням надання більш якісних державних послуг.

Проведемо більш поглиблений аналіз ефективності реалізації концептуальних засад фінансової децентралізації місцевих бюджетів України з використанням авторського підходу до розрахунку інтегрального показника фінансової децентралізації. Враховуючи, що показники децентралізації видатків місцевих бюджетів характеризують потенційні фінансові можливості щодо отримання власних доходних джерел покриття витрат та залучення держаних трансфертів для фінансування делегованих повноважень місцевих органів влади, то, на нашу думку, саме група зазначених індикаторів відіграє визначальну роль у формуванні рівня фінансової незалежності на місцевому рівні й займає перше місце при ранжуванні.

Динаміка зміни основних показників, що формують індекс фінансової децентралізації видатків подано на рис. 12.4.

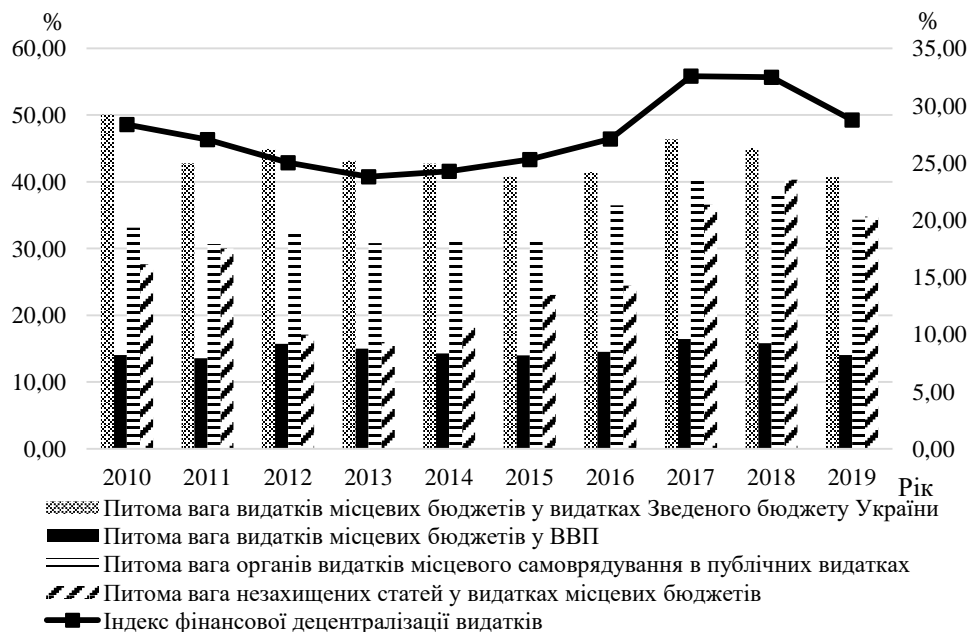

Рисунок 12.4 – Динаміка індексу децентралізації видатків місцевих бюджетів України за період 2010–2019 рр.

Джерело: авторські розрахунки на основі даних Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України [125, 149]

Як свідчать проведені розрахунки, найвище значення індексу фінансової децентралізації видатків спостерігається у 2017–2018 роках, їх рівень становив 32,57 та 32,47 % відповідно, що засвідчує підвищення рівня фінансової децентралізації місцевих бюджетів за даним критерієм в аналізованому періоді. При цьому, найнижче значення даного показника на рівні 23,77 % відмічається у 2013 році і є свідченням зростання залежності органів місцевого самоврядування від державних фінансових ресурсів.

Необхідно зазначити, що достатність фінансового забезпечення виконання покладених на органи місцевого самоврядування функцій і завдань напряму залежить від видів та специфіки акумулювання доходів місцевих бюджетів. Узагальнення проведених розрахунків індексу фінансової децентралізації доходів місцевих бюджетів, які в формуванні узагальнюючого критерію посідають друге місце, наведено на рис. 12.5.

Рисунок 12.5 – Динаміка індексу децентралізації доходів місцевих бюджетів України за період 2010–2019 рр.

Джерело: авторські розрахунки на основі даних Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України [125, 149]

Як свідчать дані наведені на рис. 6 протягом досліджуваного періоду спостерігається стабільна тенденція до зростання індексу фінансової

децентралізації за доходами місцевих бюджетів, що вказує на подальше зростання доходної складової місцевих бюджетів в частині власних доходів та відповідно зниження потреби у залученні зовнішніх ресурсів у вигляді трансфертів. Це, в свою чергу, засвідчує про ефективність запровадження в Україні з 2015 року механізму фінансової децентралізації в частині формування ресурсної складової органів місцевого самоврядування через механізм перерозподілу частки податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб для відповідних територіальних громад.

Вітчизняна практика організації міжбюджетних відносин свідчить, що дієва реалізація делегованих функцій держави на місцевому рівні, в разі браку власних ресурсів, можлива лише за умови залучення додаткових фінансових ресурсів у вигляді державних трансфертів. Показники, що характеризують динаміку зміни складових інтегрального показника фінансової стійкості місцевих бюджетів за трансфертами наведено на рис. 12.6.

Рисунок 12.6 – Динаміка рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів України за трансфертами за період 2010–2019 рр.

Джерело: авторські розрахунки на основі даних Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України [125, 149]

Аналізуючи групу показників, які характеризують фінансову стійкості місцевих бюджетів, слід відмітити те, що частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів є досить вагомою і протягом досліджуваного періоду знаходиться в межах 46,44 – 59,08 %. Також слід зазначити, що більшість бюджетів місцевого значення є дотаційними, що підтверджується низьким значенням показника співвідношення наданих та отриманих міжбюджетних трансфертів, тобто у структурі міжбюджетних трансфертів переважають базова дотація та субвенції.

В цілому рівень фінансової стійкості місцевих бюджетів за трансфертами в середньому становить 11,52 % і підтверджує значний рівень залежності формування доходної частини місцевих бюджетів від державного фінансування, тим самим справляючи негативний вплив на фінансову самостійність функціонування адміністративно-територіальних одиниць.

Узагальнення проведених розрахунків проміжних індексів фінансової децентралізації видатків, доходів та трансфертів із врахування рівня їх впливу на фінансову децентралізацію місцевих бюджетів в цілому відображено в табл. 12.2.

Таблиця 12.2 – Рівень фінансової децентралізації місцевих бюджетів України за період 2010–2019 рр., %

Джерело: авторські розрахунки

Показник	Вагове значення	Рік									
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Індекс фінансової децентралізації видатків	0,50	28,34	27,02	25,00	23,77	24,25	25,27	27,07	32,57	32,47	28,73
Індекс фінансової децентралізації доходів	0,33	11,67	11,54	13,18	14,50	13,68	15,08	17,90	17,98	17,95	19,58
Рівень фінансової стійкості місцевих бюджетів за трансфертами	0,17	11,97	14,93	12,11	12,48	13,58	9,08	8,52	10,55	10,81	11,15
Індекс фінансової децентралізації місцевих бюджетних	1,00	20,05	19,85	18,91	18,79	18,95	19,16	20,89	24,01	23,99	22,72

Проведені розрахунки дозволили зробити висновок про те, що найбільший вплив на формування індексу децентралізації місцевих бюджетів справляє політика формування місцевих видатків, що обумовлено необхідністю виконання покладених на органи місцевого самоврядування функцій щодо забезпечення розвитку економіки регіонів, підвищення рівня матеріального забезпечення громадян і надання соціальних гарантій населенню. При цьому, слід враховувати, що особливості визначення напрямів витрачання фінансових ресурсів місцевого рівня напряму залежать від методів мобілізації, складу та структури доходів місцевих бюджетів. Можливість забезпечувати поточні потреби регіонального значення та стратегічні наміри щодо розвитку територій за рахунок власних дохідних джерел сприяє зниженню фінансової залежності від державних трансфертних ресурсів. Необхідно звернути увагу, що протягом досліджуваного періоду середнє значення індексу фінансової децентралізації місцевих бюджетних знаходиться на рівні 20,73 %. Привертає увагу той факт, що до 2015 р. включно узагальнюючий показник не перевищував середнього рівня, а починаючи з 2016 р. спостерігається його поступове зростання до 22,72 % за підсумками 2019 р. Така ситуація, на нашу думку, є наслідком впровадження окремих положень і принципів фінансової децентралізації. В той же час, важливого значення для ефективного функціонування місцевих бюджетів набуває необхідність пошуку резервів подальшого зростання фінансового потенціалу регіонів, що забезпечить стабільність розвитку та фінансову незалежність територій від центральних органів влади в стратегічному періоді.

Отже, функціонування місцевих бюджетні на сучасному етапі організації взаємовідносин між центром та регіонами напряму залежить від результативності та якості запровадження основ фінансової децентралізації. Особливості реалізації базових засад фінансової децентралізації при формуванні фінансових ресурсів регіонів передбачає розширення бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування щодо повноти та

стабільності отримання надходжень до бюджетів для їх успішної реалізації; удосконалення міжбюджетних відносин з метою забезпечення фінансової та економічної самодостатності територій для вирішення проблем місцевого значення та забезпечення громадян якісними суспільними послугами.

Проведений порівняльний аналіз показників стану та розвитку місцевих бюджетів України та Європейського союзу дозволив зробити висновок про розширення повноважень органів місцевого самоврядування та збільшення дохідних джерел їх покриття.

Проведене дослідження стану та розвитку функціонування місцевих бюджетів дозволило обґрунтувати необхідність удосконалення методичних підходів до оцінювання рівня їх фінансової самостійності в частині формування доходів та визначення напрямів використання видатків. Побудовано алгоритм розрахунку інтегрального показника фінансової децентралізації місцевих бюджетів, який передбачає оцінювання загальних показників, що характеризують формування місцевих бюджетів; розрахунок проміжних груп показників децентралізації місцевих бюджетів за складовими критеріями; встановлення вагових коефіцієнтів при відповідних групах показників децентралізації місцевих бюджетів із врахуванням рівня їх впливу на формування фінансової децентралізації місцевих бюджетів і визначення рівня фінансової децентралізації місцевих бюджетів. Серед переваг запропоновано методу є врахування ступеня впливу окремої формуючої групи показників на узагальнюючий рівень фінансової децентралізації місцевого бюджету. Запропонована методологія оцінки фінансової децентралізації місцевих бюджетів є динамічною, оскільки має своєчасно реагувати на зміни в економічному середовищі територіальних громад та результативністю фінансового забезпечення соціально-економічних потреб регіону за рахунок коштів місцевих бюджетів.

ВИСНОВКИ

Рівень транспарентності публічних фінансів значною мірою визначається рівнем розвитку публічного фінансового менеджменту. Для України цей термін є відносно новим, а тому потребує його змістовного узгодження з більш поширеними дефініціями «державне управління», «публічне адміністрування», «бюджетний менеджмент». На основі проведеного компаративного аналізу зазначених дефініцій визначено, що категорія «публічний фінансовий менеджмент» є категорією, яка знаходиться на перетині цих понять і представляє собою систему, що включає сукупність норм, правил і процесів, які використовуються на державному і регіональному рівнях та реалізується через мобілізацію та ефективне управління державними і регіональними ресурсами, їх розподілом, здійсненням державних витрат, звітністю та контролем.

З метою оцінювання транспарентності ключових органів в сфері публічних фінансів розглянуто хронологію законодавчих змін в процесі переходу України до відкритих даних починаючи з 2015 року та надано характеристику сучасних програм підвищення ефективності та прозорості публічних фінансів в Україні.

Розроблено науково-методичний підхід щодо оцінювання стану транспарентності основних державних органів сфери публічних фінансів шляхом побудови інтегрального показника транспарентності з використанням індексного методу. Проведено апробацію запропонованого підходу на прикладі Міністерства фінансів України та Державної фіскальної служби України, в результаті чого визначено відсоток транспарентності даних, які публікуються зазначеними інституціями. Розраховані індекси свідчать про те, що 54,72 % інформації Міністерства фінансів та 67 % даних Державної фіскальної служби знаходяться у вільному доступі та є відкритими для громадськості. Найменш доступною виявилась інформація

блоків «Дані про основну діяльність» і «Якість та безпека оприлюднених даних». На основі кількісних розрахунків було запропоновано практичні рекомендації щодо поліпшення повноти, достовірності, доступності та своєчасності оприлюдненої інформації ключових державних органів. Використання запропонованого інтегрального індексу дає змогу оцінювати та порівнювати відкритість діяльності ключових державних органів, попереджувати прояви корупційних діянь, поширювати культуру відкритості між органами державної влади та їх працівниками. Крім того, постійні розрахунки індексу спонукатимуть до взаємодії зацікавлених осіб та неурядових організацій в напрямку підвищення транспарентності діяльності державних органів у сфері публічних фінансів. Сама ж методика є гнучкою та може бути змінена чи доповнена із урахуванням специфіки діяльності досліджуваної державної структури.

В роботі удосконалено науково-методичний підхід щодо виявлення взаємозв'язку між рівнем соціально-економічного розвитку регіону та транспарентністю місцевих органів влади на основі побудови інтегрального показника з використанням методу Стерджесса. Запропонований підхід надає можливості охарактеризувати ключові проблеми регіону, провести співставлення з іншими регіонами та розробити стратегію їх розвитку. Співставлення результатів оцінки соціально-економічного розвитку регіонів та показників транспарентності регіонів вказало на наявність диспропорцій між порівнюваними оцінками. Одержані результати пояснюються тим, що створення транспарентного бюджетного середовища залежить від регіональної інформаційної політики, яка формується місцевими органами влади.

Проведене анкетне дослідження стану транспарентності бюджету м. Суми дало змогу виявити усереднені тенденції: 84,8% респондентами відзначено існуючий стан бюджетної транспарентності невідповідним до їх потреб; 56,7% населення віддає перевагу соціальним мережам в якості переважного джерела отримання бюджетної інформації. Регулярними

користувачами офіційних інформаційних ресурсів місцевих (державних) органів влади з приводу пошуку фінансової інформації виступають 16,7%. Більше третини (32,4%) респондентів відзначено слабким ступенем обізнаності в структурі доходів місцевого бюджету. Аналізом оцінки стану прозорості бюджету м. Суми за 2017-2019 рр. вказано на можливість покращення результатів у випадку застосування відкритої до громадськості інформаційної політики місцевих органів влади.

Дослідження транспарентності місцевих фінансів проведено на прикладі 21 інтернет порталу місцевих органів влади з 4 областей України, які географічно віддалені між собою в розрізі двох основних блоків – стану державних закупівель та стану бюджетного процесу. В кожній області для дослідження було визначено портали обласних центрів Львів, Вінниця, Суми, Миколаїв а також м. Київ, і в кожній області визначено 4 міста районного рівня, які є найбільшими за чисельністю населення. В результаті розвинуто методичні рекомендації щодо посилення транспарентності публічних фінансів у різних регіонах України на основі системного аналізу сайтів органів місцевого самоврядування в частині висвітлення інформації щодо публічних фінансів. Встановлено наявність значної розбіжності в транспарентності місцевих фінансів, при цьому високий рівень транспарентності мають портали обласних центрів та незначної кількості районних. Переважна більшість має низький рівень транспарентності місцевих фінансів. крім того проаналізовано рівень залучення громади до проблем розвитку регіонів через соціальні мережі, в результаті чого було визначено, що більш активним є населення невеликих міст. Більшості місцевих органів влади необхідно звернути увагу на низький рівень порталів з точки зору визнання їх як user-friendly.

На основі аналізу діяльності банківських груп, в тому числі і за участі державних банків, в роботі розвинуто методичні рекомендації щодо формування аналітичних блоків фінансової звітності банківських груп для підвищення якості розкриття фінансової та пруденційної звітності та

запропоновано систему заходів для НБУ у напрямі підвищення транспарентності як банків так і інших учасників фінансового сектору. У зв'язку зі здійсненням нагляду за діяльністю банківських груп на консолідованій основі, розширення повноважень НБУ в сфері нагляду за небанківськими фінансовими установами (страхові, лізингові, фінансові компанії, кредитних спілок, ломбардів та бюро кредитних історій) заходи, що здійснює НБУ у частині підвищення транспарентності банків мають бути поширені на діяльність банківських груп та на небанківські фінансові установи. Таким чином, НБУ має запровадити нові регуляторні вимоги до підвищення прозорості діяльності банківських груп та діяльності небанківських фінансових посередників. Зазначені дії встановлять єдині підходи та стандарти до розкриття інформації щодо діяльності фінансових установ, а також сприятимуть поступовій гармонізації норми національного законодавства з вимогами ЄС.

Розширення переліку публічної звітної інформації та встановлення належної періодичності звітування забезпечить стабільне функціонування фінансового ринку, а також підвищить довіру до фінансової системи з боку користувачів фінансових послуг. Зазначені заходи також сприятимуть прийняттю менеджментом фінансових установ більш обґрунтованих/зважених рішень при визначення стратегії їх розвитку, а також забезпечуватимуть подальшу розбудову конкурентного середовища у сфері надання фінансових послуг.

На основні проведеного аналізу визначено, що в світі існує дві базових моделі обміну кредитною інформацією – з превалюванням державних, або ж приватних кредитних реєстрів. Порівняльний аналіз якісних показників систем кредитної інформації за країнами світу дає підстави для висновку про середній рівень розвитку даної системи в Україні.

За роки незалежності органами державної влади робилися перманентні спроби удосконалення системи кредитної інформації в Україні. Однак, даний процес перейшов у свою завершальну фазу лише після прийняття рішення

про створення Кредитного реєстру НБУ у 2018 році. Даний реєстр характеризується чітким механізмом обміну інформацією та повинен стати основним елементом оновленої системи кредитної інформації.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані в роботі органів місцевого самоврядування, державних банків, НБУ, Міністерства фінансів України а також в початковому процесі при викладанні дисциплін в галузі публічних та місцевих фінансів для студентів закладів вищої освіти.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Abdulbaqi A. A., Ahmad K. The role of Finance Information Systems in anti financial corruptions: A theoretical review. *International Conference on Research and Innovation in Information Systems, ICRIIS'11*; 2011. Kuala Lumpur; Malaysia.
2. Alt J. E., Lassen D. D. Transparency, Political Polarization, and Political Budget Cycles in OECD Countries. *American Journal of Political Science*. 2006. № 50 (3). P. 530-550.
3. Alt J.E., Lassen D.D., Rose S. The causes of fiscal transparency: Evidence from the U.S. States. 2006. *IMF Staff Papers*. 53, Issue SPEC. ISS, P. 30-57.
4. Alzamil Z.S., Vasarhelyi M.A. A new model for effective and efficient open government data. *International Journal of Disclosure and Governance*. 2019. № 16 (4), P. 174-187.
5. Arbatli E. Fiscal Transparency, Fiscal Performance and Credit Ratings. *IMF Working Paper*, 2012. WP/12/156, 31 p.
6. Astudillo, M., Blancas, A., & Fonseca Corona, F. J. (2017). The transparency of subnational debt as a mechanism to limit its growth. [Transparence dette infranationale comme un mécanisme pour croissance] *Problemas Del Desarrollo*, 48(188), 29-54. doi:10.1016/j.rpd.2017.01.003
7. Bach, S. (2020). Fiscal councils' impact on promoting transparency and accountability in public finance management. *Public Sector Economics*, 44(3), 355-384. doi:10.3326/pse.44.3.4
8. Barron J. M., Staten M. The Value of Comprehensive Credit Reports: Lessons from the U.S. Experience. In *Credit Information Systems and the International Economy*, by Margaret J. Miller, Cambridge, MA: The MIT Press, 2003. P. 273-310.

9. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version. Basel Committee on Banking Supervision. 2006. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf> (дата звернення 15.06.2019).

10. Basel III: Finalising post-crisis reforms. Basel Committee on Banking Supervision. 2017. URL : <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf> (дата звернення 15.06.2019).

11. Bastida F., Benito B., Guillamón M.-D., Ríos A.-M. Tax mimicking in Spanish municipalities: Expenditure spillovers, yardstick competition, or tax competition? *Public Sector Economics*. 2019. № 43 (2), P. 115-139.

12. Bastida F., Guillamón M.-D., Benito B. Fiscal transparency and the cost of sovereign debt. *International Review of Administrative Sciences*. 2017. № 83 (1), P. 106-128.

13. Bastida, F., Guillamón, M., & Benito, B. (2017). Fiscal transparency and the cost of sovereign debt. *International Review of Administrative Sciences*, 83 (1), 106-128. doi:10.1177/0020852315574999

14. Beetsma R.M.W.J., Debrun X., Sloof R. The Political Economy of Fiscal Transparency and Independent Fiscal Councils. *IMF Working Paper*. 2017. WP17/195. 48 p. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2017/09/01/The-Political-Economy-of-Fiscal-Transparency-and-Independent-Fiscal-Councils-45146>

15. Belousov Yu., Timofeeva O. Budget Transparency Ranking of Russian Constituent Entities as a Tool to Improve Public Finance Management Effectiveness. *Public Administration Issues*, 2017. № 4, P. 139-157.

16. Bergman, U. M., Hutchison, M. M., & Jensen, S. E. H. (2016). Promoting sustainable public finances in the european union: The role of fiscal rules and government efficiency. *European Journal of Political Economy*, 44, 1-19. doi:10.1016/j.ejpoleco.2016.04.005

17. Birskyte L. Determinants of budget transparency in Lithuanian municipalities. *Public Performance and Management Review*. 2019. Vol. 42, № 3. P. 707-731. doi:10.1080/15309576.2018.1507915.

18. Bova, E., Ruiz-Arranz, M., Toscani, F. G., & Ture, H. E. (2019). The impact of contingent liability realizations on public finances. *International Tax and Public Finance*, 26(2), 381-417. doi:10.1007/s10797-018-9496-1

19. Bozio, A., Emmerson, C., Peichl, A., & Tetlow, G. (2015). European public finances and the great recession: France, Germany, Ireland, Italy, Spain and the United Kingdom compared. *Fiscal Studies*, 36(4), 405-430. doi:10.1111/j.1475-5890.2015.12078

20. Bradbury D., O'Reilly P. Inclusive fiscal reform: ensuring fairness and transparency in the international tax system. *International Tax and Public Finance*. 2018. № 25 (6), P. 1434-1448.

21. Bukhtiarova A., Dukhno Y., Kulish G., Kurochkina I., Lypchanskyi V. Ensuring transparency of key public finance authorities. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. № 16 (2). P. 128-139.

22. Bukhtiarova, A., Dukhno, Y., Kulish, G., Kurochkina, I., & Lypchanskyi, V. (2019). Ensuring transparency of key public finance authorities. *Investment Management and Financial Innovations*, 16(2), 128-139. doi:10.21511/imfi.16(2).2019.11

23. Bukhtiarova, A., Dukhno, Y., Kulish, G., Kurochkina, I., & Lypchanskyi, V. (2019). Ensuring transparency of key public finance authorities. *Investment Management and Financial Innovations*, 16(2), 128-139. doi:10.21511/imfi.16(2).2019.11

24. Chen, X., Futatsugi, K., & Shang, W. (2008). Public financial reporting with transparency consideration under the semantic web environment. *Paper presented at the Proceedings of 4th International Conference on e-Government, ICEG 2008*, 81-90. Retrieved from www.scopus.com

25. Copelovitch M., Gandrud C., Hallerberg M. Financial data transparency, international institutions, and sovereign borrowing costs. *International Studies Quarterly*. 2018. № 62 (1), P. 23-41.

26. Davulis, G. Concept of Fiscal Decentralization and Its Development in the Baltic Countries. *Contemporary Business Research*, 2013, 2, p. 18-27.

27. de Renzio P., Wehner J. The impacts of fiscal openness. *World Bank Research Observer*. 2017. Vol. 32, № 2, P. 185-210. doi:10.1093/wbro/lkx004.

28. De Simone E., Bonasia M., Gaeta G. L., Cicatiello L. The effect of fiscal transparency on government spending efficiency. *Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 46. № 7. P. 1365-1379. doi:10.1108/JES-03-2019-0123.

29. De Simone E., Bonasia M., Gaeta G.L., Cicatiello L. The effect of fiscal transparency on government spending efficiency. *Journal of Economic Studies*. 2019. № 46 (7), P. 1365-1379.

30. DOING BUSINESS 2019. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. 2019. URL: http://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf. (дата звернення 12.03.2019).

31. DoingBusiness 2019 Ukraine. DoingBusiness. 2019. URL: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf>. (дата звернення 12.03.2019).

32. DoZorro Громадський контроль держзакупівель. URL: <https://dozorro.org/> (дата звернення: 25.02.2019).

33. Dvorak, J., & Žernytė, A. (2018). Changes of local functions and local powers in Lithuania 1994-2016. [Savivaldybių funkcijų ir galių kaita Lietuvoje 1994-2016 metais] *Public Policy and Administration*, 17(3), 399-420. doi:10.5755/j01.ppa.17.3.21955.

34. Erjavec N., Jakšić S., Mačkić V. What determines the fiscal success at a local level? the case of Croatian local government units. *Croatian Operational Research Review*. 2017. Vol. 8 № 1. P. 283-297. doi:10.17535/crorr.2017.0018.

35. Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

36. Friedman, E., Johnson, S., Kaufmann, D. & Zoido-Lobato, P. (2000). Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries. *Journal of Public Economics*, 76, 459-493.
37. Ganapati S., Cid G. P., Reddick C. G. (). Online fiscal transparency of US state governments: An analysis using public value framework. 2019. doi:10.1007/978-3-030-14446-3_3 URL: www.scopus.com.
38. Global ranking. Open Data Barometer Second Edition, 2014-2017. URL: <http://barometer.opendataresearch.org/report/analysis/rankings.html> (дата звернення: 03.03.2019).
39. Glushchenko, J. & Kozhalina N. (2019). Development trends of local taxes in the system of local budgets in Ukraine. *Public and Municipal Finance*, 8(1), 104-111. doi:10.21511/pmf.08(1).2019.09
40. Gupta, S., Davoodi, H. & Tiongson, E.R. (2001). Corruption and the Provision of Health-care and Education Services. *The Political Economy of Corruption*, Chapter 6, Routledge, London, 111-141.
41. Halásková, M., & Halásková, R. (2014). Impacts of decentralization on the local government expenditures and public services in the EU countries. *Lex Localis*, 12(3), 623-642. doi:10.4335/12.3.623-642(2014).
42. Halásková, M., & Halásková, R. (2015). Fiscal decentralisation and provision of local public services in selected EU countries. *Lex Localis*, 13(3), 595-613. doi:10.4335/13.3.595-613(2015).
43. Hameed F. Fiscal Transparency and Economic Outcomes. *IMF Working Paper*, 2005. WP/05/225, 43 p.
44. Hartog M., Bakker K. Participatory budgeting in public administrations: Barriers and opportunities for a transparent government. *Paper presented at the Proceedings of the European Conference on e-Government, ECEG*. 2018. October. P. 317-320.
45. Heald, D., & Hodges, R. (2020). The accounting, budgeting and fiscal impact of COVID-19 on the United Kingdom. *Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management*, doi:10.1108/JPBAFM-07-2020-0121

46. Heald, D., & McLeod, A. (2005). Embeddedness of UK devolution finance within the public expenditure system. *Regional Studies*, 39(4), 495-518. doi:10.1080/00343400500128556
47. Höffner, K., Martin, M., Lehmann, J. (2016). Linked Spending: Open Spending becomes linked open data. *Semantic Web*, 7(1), 95-104. doi:10.3233/SW-150172
48. Höffner, K., Martin, M., Lehmann, J. LinkedSpending: OpenSpending becomes Linked Open Data. *Semantic Web*. 2016. № 7 (1), P. 95-104.
49. Howell-Moroney, M. E., & Hall, J. L. (2011). Waste in the sewer: The collapse of accountability and transparency in public finance in Jefferson county, Alabama. *Public Administration Review*, 71(2), 232-242. doi:10.1111/j.1540-6210.2011.02334.x
50. Hwang, J. (2002). A note on the relationship between corruption and government. *Journal of Development Economics*, 27(2), 161-77.
51. Iholkin, I.V. (2016). Rol transparentnosti biudzhetykh vidnosyn u systemi upravlinnia derzhavnymy finansamy. [The role of budget relations transparency in the public finance management system]. *Naukovipratsi NDFI - RFI Scientific Papers*. 1 (7). 50-67[in Ukraine].
52. International Monetary Fund. The Fiscal Transparency Code. 2014. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2016/12/31/Update-on-the-Fiscal-Transparency-Initiative-PP4888>.
53. International Monetary Fund. The Fiscal Transparency Code. 2019. URL: <https://www.imf.org/external/np/fad/trans/Code2019.pdf>.
54. Issatayeva K.B., Adambekova A.A. The republic of Kazakhstan budget system development and the increase of its transparency. *American Journal of Applied Sciences*. 2016. № 13 (4), P. 364-371.
55. Issatayeva, K. B., & Adambekova, A. A. (2016). The republic of Kazakhstan budget system development and the increase of its transparency. *American Journal of Applied Sciences*, 13(4), 364-371. doi:10.3844/ajassp.2016.364.371

56. Ivanov, S. (2017). Comparative analysis of the local finance systems in the EU countries – conclusions and lessons for bulgaria. *Ikonomicheski Izsledvania*, 26(4), 41-72. Retrieved from www.scopus.com.

57. Jaseviciene F., Rudzionyte E. Analysis of Budget Deficit and its problems in Lithuania. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*. 2015. 9 (174). Pp. 42-51.

58. Johnson, S., Kaufmann, D. & Zoido-Lobaton, P. (1998). Regulatory discretion and the unofficial economy. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 88, 387-392.

59. Kallberg J. G., Udell G. F. Private Business Information Exchange in the United States. In *Credit Reporting Systems and the International Economy*, by Margaret J. Miller, Cambridge, MA: The MIT Press, 2003. P. 203-228.

60. Khagram S., Fung A., de Renzio P. Open Budget. The Political Economy of Transparency, Participation, and Accountability. Washington D.C.: Brookings Institution Press. 2013.

61. Khan, B., & Syed, T. (2019). Recent progress in blockchain in public finance and taxation. Paper presented at the 2019 *8th International Conference on Information and Communication Technologies, ICICT 2019*, 36-41. doi:10.1109/ICICT47744.2019.9001998 Retrieved from www.scopus.com

62. Korbutiak, A., Lysenko, Z., Sokrovolska, N., Oleksyn, A., Yurii, E. (2019). United territorial communities in Ukraine in the context of fiscal decentralization. *Problems and Perspectives in Management*, 17(2), 217-227. doi:10.21511/ppm.17(2).2019.16.

63. Kutsenko, T. F. (2019). Suchasnyi instrumentarii zabezpechennia prozorosti mistsevykh biudzhetiv v Ukraini: ohliadovyi analiz. [Modern Instruments of Ensuring Transparency of Local Budgets in Ukraine: Overview Analysis]. *Ekonomika ta derzhava*, 10, 58-64. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.10.58.

64. Kuzheliev, M., Rekunenko, I., Nechyporenko, A., Nemsadze, G. (2018). Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the

country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*, 7, 8-18. doi:10.21511/pmf.07(4).2018.02

65. Liapis K., Spanos P. Public Accounting Analysis under Budgeting and Controlling Process: The Greek Evidence. *Procedia Economics and Finance*. 2015. Vol. 33. Pp. 103-120

66. Liebert S., Condrey S.E., Goncharov D. Public Administration in Post-Communist Countries: Former Soviet Union, Central and Eastern Europe, and Mongolia, 2017. 362 p.

67. Liebert, S., Condrey, S. E., &Goncharov, D. (2017). Public administration in post-communist countries: Former Soviet Union, central and eastern Europe, and Mongolia. *Public administration in post-communist countries: Former Soviet Union, central and eastern Europe, and Mongolia* (pp. 1-362) doi:10.4324/9781315089300

68. Liuta O. Mershchii B. Assessment of the social and economic development of a region: essence, methodology and correlation with transparency of local authorities. *Public and Municipal Finance*. 2019. Vol. 8 № 1. P. 83-93. doi:10.21511/pmf.08(1).2019.07.

69. Liuta, O. & Mershchii, B. (2019). Assessment of the social and economic development of a region: essence, methodology and correlation with transparency of local authorities. *Public and Municipal Finance*, 8(1), 83-93. doi:10.21511/pmf.08(1).2019.07

70. Liuta, O. & Mershchii, B. (2019). Assessment of the social and economic development of a region: essence, methodology and correlation with transparency of local authorities. *Public and Municipal Finance*, 8(1), 83-93. doi:10.21511/pmf.08(1).2019.07.

71. Liuta,O., Pihul, N., Kubakh, T. (2015). Financial capacity of local budget as a basis for sustainable functioning of a territory. *Economic Annals – XXI*, №1-2 (1), pp. 78-81.

72. Mauro, P. (1998). Corruption and the composition of government expenditure. *Journal of Public Economics*, 69, 263-279.

73. National Treasury Republic of South Africa. URL: <http://www.treasury.gov.za/documents/national%20budget/default.aspx> (дата звернення: 20.09.2020).

74. Oktaviani, R. F., Faeni, D. P., Faeni, R. P., & Meidiyustiani, R. (2019). E-budgeting for public finance transparency and accountability. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(2 Special Issue 4), 854-857. doi:10.35940/ijrte.B11700782S419

75. Open Budget – Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 18.09.2020)

76. Open Budget – Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 18.09.2020).

77. Open Budget Survey Reports. URL: <https://www.internationalbudget.org/open-budget-survey/reports> (дата звернення: 8.09.2020)

78. Popoḡla O.S., Alese K.B., Kupoluyi A.S., Ehinju C.A., Adetunmibi A.O. Design of a secure public accounts system for enhanced war against corruption using intelligent software agent. *9th International Conference on e-Infrastructure and e-Services for Developing Countries, AFRICOMM*; Lagos; Nigeria, 2017. P. 246-252.

79. Popoḡla, O. S., Alese, K. B., Kupoluyi, A. S., Ehinju, C. A., & Adetunmibi, A. O. (2018). *Design of a secure public accounts system for enhanced war against corruption using intelligent software agent*. doi:10.1007/978-3-319-98827-6_23 Retrieved from www.scopus.com

80. Powell A., Mylenko N., Miller M., Majnoni G. Improving Credit Information, Bank Regulation and Supervision: On the Role and Design of Public Credit Registries. Washington, D.C.: World Bank Research Working Paper Series, 2004.

81. Profiroiu, C. M., Profiroiu, A. G., & Szabo, S. R. (2016). The decentralization process in romania. *The palgrave handbook of decentralisation in*

europen (pp. 353-387) doi:10.1007/978-3-319-32437-1_14 Retrieved from www.scopus.com.

82. ProZorro Публічні закупівлі. URL: <https://www.prozorro.gov.ua/> (дата звернення: 25.02.2019).

83. Pushkarev, O. A. (2007). Korrupciya I ekonomicheskoe razvitie Rossii: regional'nyj aspect. [Corruption and Economic Development of Russia: Regional Aspect]. *Prikladnaya Ekonometrika*, 2 (6), 81-94.

84. Ríos A., Guillamón M., Benito B., Bastida F. The influence of transparency on budget forecast deviations in municipal governments. *Journal of Forecasting*. 2018. Vol. 37. № 4. P. 457-474. doi:10.1002/for.2513.

85. Sandholtz, W. & Gray, M. (2003). International integration and national corruption. *International Organization*, 57(4), 761-800.

86. Santiso, C. (2006). Curbing corruption and improving fiscal governance: Strengthening budget oversight and public sector auditing in emerging economies. [Combattre la corruption et améliorer la gouvernance financière: Les institutions financières internationales et le renforcement du contrôle budgétaire dans les pays en développement] *Revue Francaise d'Administration Publique*, 119(3), 459-492. doi:10.3917/rfap.119.0459

87. Savage, J. D. (2012). Member-state budgetary transparency in the economic and monetary union. *Transparency the key to better governance?* doi:10.5871/bacad/9780197263839.003.0009 Retrieved from www.scopus.com

88. Shkolnyk I., Melnik T., Havrysh Y., Ivanchenko A. Transparency of local finances of Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2019. Vol. 8 (1). P. 73-82. <https://businessperspectives.org/journals/public-and-municipal-finance/issue-324/local-finance-transparency-in-ukraine>

89. Shkolnyk I., Melnik T., Havrysh Y., Ivanchenko A. Transparency of local finances of Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2019. Vol. 8. Issue 1. P. 73-82.

90. Shkolnyk I., Melnik T., Havrysh Y., Ivanchenko A. Transparency of local finances of Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2019. Vol. 8. Issue 1. P. 73-82.
91. Shkolnyk I., Melnyk T., Mershchii B. Transparency of the budget process as a prerequisite for financial decentralization in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2018. № 7(1). P. 12-20. doi:10.21511/pmf.07(1).2018.02
92. Shkolnyk, I., Bukhtiarova, A., Horobets, L. (2018). The efficiency of electronic public procurement system in Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 7 (3), 43-55, [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.07\(3\).2018.05](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.07(3).2018.05)
93. Shkolnyk, I., Kozmenko, S., Polach, J., & Wolanin, E. (2020). State financial security: Comprehensive analysis of its impact factors. *Journal of International Studies*, 13(2), 291-309. doi:10.14254/2071-8330.2020/13-2/20
94. Shkolnyk, I., Melnik, T., Havrysh, Y., Ivanchenko, A. (2019). Transparency of local finances of Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 8 (1), 73-82, [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.08\(1\).2019.06](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.08(1).2019.06)
95. Shkolnyk, I., Melnik, T., Havrysh, Y., Ivanchenko, A. (2019). Transparency of local finances of Ukraine. *Public and Municipal Finance*, 8 (1), 73-82, [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.08\(1\).2019.06](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.08(1).2019.06).
96. Sironi, E., & Tornari, M. (2013). Corruption, political instability and public finance in Europe. *International Journal of Monetary Economics and Finance*, 6(2-3), 203-212. doi:10.1504/IJMEF.2013.056397
97. Smirnova, N. (2020). Public law discourse in the context of eurointegration and globalization. *Lex Portus*, 1(21), 69-84. doi:10.26886/2524-101X.1.2020.5
98. Soyaltin D. Europeanisation, good governance and corruption in the public sector: The case of Turkey Europeanisation, Good Governance and Corruption in the Public Sector: The Case of Turkey, 2017. 173 p.
99. Stanić B. Determinants of subnational budget/fiscal transparency: A review of empirical evidence. *Public Sector Economics*. 2018. № 42 (4), P. 450-486.

100. Szarowská I. Quality of Public Finance and Economic Growth in the Czech Republic. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. 2016. Vol. 64. Pp. 1373-1381/

101. Tanzi, V. & Davoodi, H. (1997). Corruption, public investment, and growth. *International Monetary Fund Working Paper*, 97/139.

102. Tanzi, V. & Davoodi, H. (2001). Corruption, growth, and public finances. *Political Economy of Corruption*, London: Routledge, pp. 89-110.

103. Texas Financial Controller Service. URL: <https://comptroller.Texas.gov/transparency/> (дата звернення: 15.09.2020).

104. The Global Open Data Index. URL: <https://index.okfn.org/place/ua/> (дата звернення: 14.03.2019).

105. The Treasury of New Zealand. URL: <https://www.treasury.govt.nz/publications/budgets/budget-2020> (дата звернення: 19.09.2020).

106. Tikhomirova E. Transparency of the Budget of Ukraine: Methods of Evaluation of the US Department of State and International Budget Partnership. *International Relations. Political Science*. 2015. № 5.

107. Ukraine opened up its beneficial ownership data: why it matters and how your country can be next, Open Government Partnership, June 08, 2017. URL: <https://www.opengovpartnership.org/stories/ukraine-opened-its-beneficial-ownership-data-why-it-matters-and-how-your-country-can-be-next> (дата звернення: 14.03.2019).

108. Ukraine. Country Detail. The Open Data Barometer. URL: http://opendatabarometer.org/4thedition/detailcountry/?_year=2016&indicator=ODB&detail=UKR (дата звернення: 08.02.2019).

109. United Nations E-government Survey 2014. E-Government for the Future We Want. United Nations, New York, 2014. 264 p. URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf (дата звернення: 01.04.2019).

110. Zepic R., Dapp M., Krcmar H. Reasons for low participation in German participatory budgeting: A public administration perspective. Paper presented at the Proceedings of the European Conference on e-Government, ECEG, Part F1294632017 P. 262-269.

111. Бак Н. А. Прозорість бюджетного процесу як фактор підвищення ефективності бюджетного менеджменту в Україні. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія Економіка*. 2017. №2. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/statya-Bak.pdf> (дата звернення 01.08.2020).

112. Бойко С., Однорог М., Юхименко Я. Гармонічний аналіз показників державного бюджету України та його застосування в бюджетному процесі. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 2 (188). С. 309-317.

113. Бочерова В. О., Герасименко Р. А. Бюро кредитних історій як основа оптимізації роботи банків з управлінням кредитним ризиком. 2013. С. 43-48. URL: jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1281/1308. (дата звернення 12.03.2019).

114. Боярко І. М. Державні видатки в економіці країни : монографія / І. М. Боярко, Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека. – Суми : Сумське видавництво ПВКП «Корпункт», 2013. – 109 с.

115. Боярко І. М. Місцеві бюджети у забезпеченні соціально-економічного розвитку міста : монографія / І. М. Боярко, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль. – Суми : ПВКП «Корпункт», 2012. – 92 с.

116. Боярко І. М. Стійкість місцевого бюджету як елемент фінансового механізму управління соціально-економічним розвитком міста / І. М. Боярко, О. В. Люта, О. В. Пігуль. – *Економічний простір : Збірник наукових праць*. – № 61. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2012. – С. 97-108.

117. Васильєва Т.А., Школьник І.О., Мерщій Б.Є. Транспарентність бюджетної політики України, сучасні проблеми. *Фінансові дослідження*. 2018. № 1 (4). Режим доступу : <http://fr.stu.cn.ua/tmppdf/109.pdf>

118. Винниченко Н.В. Трансформація бюджетного менеджменту в умовах реформування сектору публічних фінансів в Україні: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Суми, 2018. 471 с.

119. Винниченко Н. В. Трансформація бюджетного менеджменту в умовах реформування сектору публічних фінансів в Україні : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / СумДУ, Суми, 2018. 471 с.

120. Гаркуша Ю.О. Транспарентність діяльності Національного банку України. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. № 20. С. 226-229.

121. Гасанов С. С. Підвищення рівня транспарентності та функціональності державних фінансів в умовах структурних реформ. *Фінанси України*. 2017. № 8. С. 7-32.

122. Горбата Л. П. Інформаційна відкритість як принцип діяльності органів публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 125-130.

123. Гройсман В. Б. Україна долучилася до Хартії відкритих даних. Інформаційне агентство Interfax-Україна. 2016. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/375116.html> (дата звернення: 01.04.2019).

124. Дем'янчук А. В. Прозорість бюджету та участь громадськості у бюджетному процесі. *Економіка та суспільство*. 2016. № 6. С. 317 - 320.

125. Державна казначейська служба України. Офіційний сайт: Режим доступу : <https://www.treasury.gov.ua/en>.

126. Державна Фіскальна Служба. URL: <http://sfs.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2019).

127. Державне агентство з питань електронного врядування. URL: <https://www.e.gov.ua/> ua (дата звернення: 01.04.2019).

128. Деякі питання діяльності центральних органів влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2014 р. № 255. Дата оновлення: 01.01.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255-2014-%D0%BF> (дата звернення: 04.03.2019).

129. Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.10.2016 р. № 803-р. Дата оновлення: 26.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2016-%D1%80> (дата звернення: 04.03.2019).

130. Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 867. Дата оновлення: 30.11.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-%D0%BF> (дата звернення: 04.03.2019).

131. Деякі питання приєднання до Міжнародної хартії відкритих даних : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 686-р. Дата оновлення: 22.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-2016-%D1%80> (дата звернення: 14.03.2019).

132. Дробязко А. Панацея від боргів: навіщо Україні потрібен реєстр великих позичальників. *Forbes*. 2016. URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1424204-panaceya-vid-borgiv-navishcho-ukrayini-potriben-reestr-velikih-pozichalnikiv>. (дата звернення 12.03.2019).

133. Електронний кабінет платника податків. URL: <https://cabinet.sfs.gov.ua/> (дата звернення: 25.02.2019).

134. Єдиний веб-портал використання публічних коштів E-Data. URL: <https://spending.gov.ua/> (дата звернення: 03.03.2019).

135. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/> (дата звернення: 03.03.2019).

136. Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. URL: <https://public.nazk.gov.ua/search> (дата звернення: 03.03.2019).

137. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. URL: <https://usr.minjust.gov.ua/ua/freesearch> (дата звернення: 03.03.2019).

138. Західна О. Р., Петик Л. О., Щур-Живко О. С. Аналіз доходів та видатків державного бюджету України. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 714-718.

139. Іголкін І. В. Роль транспарентності бюджетних відносин у системі управління державними фінансами. *Наукові праці НДФІ*/ 2016. № 1 (7). С. 50-67.

140. Інформаційні системи ДФС працюють у штатному режимі. *Прес-служба Державної фіскальної служби України*. 2016. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/245619.html> (дата звернення: 07.04.2019).

141. Кабінет електронних сервісів. URL: <https://kap.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 25.02.2019).

142. Ковальчук А., Ханжин В., Кудлатський Я. Економічний потенціал відкритих даних для України. *TAPAS Project/Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах*. 2018. URL: <http://tapas.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/1524641131.pdf> (дата звернення: 04.03.2019).

143. Корж І. Ф. Право на відкриті дані – як право приватного характеру. *Інформація і право*. 2019. № 1(28). С.19-28.

144. Котляр Д. Про організацію формування та обігу кредитних історій. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. 2003. URL : <http://parlament.org.ua/2003/12/22/pro-organizatsiyu-formuvannya-ta-obigu-k/>. (дата звернення 12.03.2019).

145. Крук Н. В. Інформаційна відкритість державної влади як інституційна гарантія основних принципів демократичної держави. *Політикус*. 2017. № 2. С. 91-94.

146. Лаврентьев М. М. Сучасний інструментарій розвитку регіонів: інституційні зміни. *Механізм регулювання економіки*. 2018. 2. С. 45-58. <https://doi.org/10.21272/mer.2018.80.04>.

147. Латковський П. Принцип транспарентності бюджету як важлива складова безпеки держави. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 56-62. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.938>

148. Люта О. В. Удосконалення методів оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету / О. В. Люта, І. М. Боярко, Н. Г. Пігуль // *Актуальні проблеми економіки*. – 2012. – № 9 (135). – С. 194-201.

149. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт: Режим доступу : <https://www.mof.gov.ua/uk>.

150. Мінфін повідомив про проблеми з платежами Держказначейства після хакерської атаки. *Інформаційне агентство УНІАН*. 2016. URL: <https://economics.unian.ua/other/1666452-minfin-povidomiv-pro-problemi-z-platejami-derjkaznacheystva-pislya-hakerskoji-ataki.html> (дата звернення: 07.04.2019).

151. Міщенко В. І., Міщенко С. В. Управління проблемними активами банків. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: зб. матер. наук.-практ. конф., м. Київ, 28-29 верес. 2017 р. Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. С. 485.

152. Мосора Л. С. Відкритість як критерій оцінки якості функціонування державної служби. *Молодий вчений*. 2018. № 1(53). С. 464-467.

153. Мотузка О. М. Статистичний аналіз доходів державного бюджету України. *Статистика України*. 2015. № 1. С. 23-27.

154. Набока Т. С. Управління видатками бюджету та напрямки його вдосконалення в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2015. 349 с.

155. Наконечна Ю., Демиденко Л. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2016. № 10 (187). С. 20-27.

156. Наливайко Л., Романов М. Поняття та ознаки транспарентності в контексті євроінтеграції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 5 (21). С. 27-29.

157. Наливайко Л., Романов М. Поняття, ознаки та значення транспарентності в контексті євроінтеграції. URL : http://vjhr.sk/archive/2016_4/part_1/26.pdf (дата звернення 19.09.2019).

158. Основні принципи використання та доступу до публічної інформації у формі відкритих даних: зарубіжний досвід для України. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2017. № 32. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vidkruti_dani-6c336.pdf (дата звернення: 04.03.2019).

159. Портал відкритих даних Верховної Ради України. URL: <https://data.rada.gov.ua/open/main/dataset> (дата звернення: 04.03.2019).

160. Пошуково-аналітична система «.007». URL: <https://www.007.org.ua> (дата звернення: 04.03.2019).

161. Примостка О. О. Методологічні засади формування бюро кредитних історій як основа надійного кредитування. *Причорноморські економічні студії*. 2016. № 4. С. 87-91.

162. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 р. № 183-VIII. Дата оновлення: 30.09.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183-19> (дата звернення: 30.03.2019).

163. Про внесення змін до деяких законів України щодо відомостей про кінцевого бенефіціарного власника (контролера) юридичної особи : Закон України від 21.05.2015 р. №475-VIII. Дата оновлення: 21.05.2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475-19> (дата звернення: 30.03.2019).

164. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних : Закон України від 09.04.2015 № 319-VIII. Дата оновлення: 25.12.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/319-19> (дата звернення: 30.03.2019).

165. Про внесення змін до деяких законів України щодо створення та ведення Кредитного реєстру Національного банку України та вдосконалення процесів управління кредитними ризиками банків. Закон України від 6 лют. 2018 р. № 2277-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2277-19>. (дата звернення 12.03.2019).

166. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів: Закон України від 14.10.2014 р. №1701-VII. Дата оновлення: 26.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-18> (дата звернення: 30.03.2019).

167. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення прозорості у сфері відносин власності з метою запобігання корупції : Закон України від 14.07.2015 р. №597-VIII. Дата оновлення: 14.07.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/597-viii> (дата звернення: 30.03.2019).

168. Про внесення змін до статті 28 Бюджетного кодексу України щодо доступу до інформації про бюджетні показники у формі відкритих даних : Закон України від 09.04.2015 р. № 313-VIII. Дата оновлення: 09.04.2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/313-19> (дата звернення: 30.03.2019).

169. Про встановлення переліку інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню банками України. Постанова Національного банку України від 15 лют. 2018 р. №11

170. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. Дата оновлення: 01.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 30.03.2019).

171. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Постанова Національного банку України від 28 серп. 2001 р. № 368.

172. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України. Постанова Національного банку України від 24 жовт. 2011 р. № 373.

173. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Постанова Національного банку України від 30 черв 2016 р. № 351.

174. Про затвердження Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України, затвердженого постановою Правління Національного банку України. Постанова Національного банку України від 22 груд. 2017 р. №141.

175. Про затвердження Положення про Кредитний реєстр Національного банку України. Постанова Правління Національного Банку України від 04 трав. 2018 р. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0050500-18>. (дата звернення 12.03.2019).

176. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 835. Дата оновлення: 14.07.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п> (дата звернення: 30.03.2019).

177. Про затвердження Положення про порядок встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції та контроль за їх дотриманням банками. Постанова Національного банку України від 12 серп. 2005 р. № 290.

178. Про організацію формування та обігу кредитних історій. Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2704-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-15> (дата звернення 12.03.2019).

179. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. Дата оновлення: 01.01.2019. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 30.03.2019).

180. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. Дата оновлення: 12.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 30.03.2019).

181. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 312 с.

182. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні : наукова доповідь / за ред. д-ра екон. наук І.О. Луїної; НАН України, ДУ «Ін.-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2016. 70 с.

183. Савченко Т. Г., Миненко Л. М. Забезпечення прозорості діяльності банківських груп в Україні. *Транспарентність публічних фінансів – протидія корупції*: монографія / за ред. Школьник І.О. та Савченка Т. Г. Суми: Ярославна, 2018. 186 с.

184. Семчик О. О. Транспарентність як принцип публічної фінансової діяльності в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. 3. С. 30-40.

185. Система електронного адміністрування ПДВ. URL: <https://cabinet.sfs.gov.ua/help/seavat.html> (дата звернення: 07.04.2019).

186. Соломіна Г. В., Гавриш О. С., Махницький О. В. Забезпечення транспарентності бюджетного механізму в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2018. № 1 (38). С. 24-29.

187. Суровцева І. Ю., Николаєва В. І. Транспарентність управлінських структур: шляхи інформаційної прозорості. *Менеджер*. 2016. № 1 (70). С. 55-61.

188. Сьомченко В.В., Денисенко А. А. Доходи та видатки бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 4 (15). С. 61-66.

189. Тарасюк М. В., Сирочетник О. С. Доходи бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 21. Ч. 2. С. 93-97

190. Терещук Г. Зарубіжна практика забезпечення принципу транспарентності в діяльності публічної адміністрації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3(19). С. 65-70.

191. Терещук Г. Зарубіжна практика забезпечення принципу транспарентності в діяльності публічної адміністрації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3(19). С. 65-70.

192. Терещук Г. Реалізація принципу транспарентності в роботі органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 141-145.

193. Терещук Г.В. Реалізація принципів транспарентності в роботі органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 141-145.

194. Тихомирова Є. Б. Транспарентність бюджету України: методики оцінки держдепартаменту США та міжнародного бюджетного партнерства. *Міжнародні відносини Серія «Політичні науки»* Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2502/2232 (Дата звернення 15.09.2020)

195. Ткач І. В. Зарубіжний досвід дотримання принципів прозорості та відкритості в діяльності органів публічної влади. *Наукові праці. Державне управління*. 2017. Випуск 293. Том 305. С. 44-50.

196. Транспарентність публічних фінансів – протидія корупції: монографія / За заг. редакцією д-ра екон. наук І.О. Школьник і д-ра екон. наук Т.Г. Савченка. – Суми : «Ярославна». 2018. 186 с.

197. Транспарентність. Глосарій банківської термінології. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123690 (дата звернення 19.06.2019).

198. Усі банки України надають інформацію до Кредитного реєстру НБУ. Національний банк України. 2019. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=86682027&cat_id=55838. (дата звернення 12.03.2019).

199. Хартия открытых данных «группы восьми». URL: <https://data.gov.ru/hartiya-otkrytyh-dannyh-gruppy-vosmi> (дата звернення: 14.03.2019).

ДОДАТОК А

Ключові зміни/нововведення в законодавчих актах стосовно впровадження відкритих даних в Україні починаючи з 2015 року

Хронологія	Нормативно-правовий акт	Сутність зміни/нововведення
11.02.2015	ЗУ «Про відкритість використання публічних коштів» [162]	Законом врегульовано питання стосовно публікації інформації про використання державних коштів
09.04.2015	ЗУ «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних» [164]	Відповідно до вимог закону було створено Єдиний державний веб-портал відкритих даних та введено інститут відкритих даних (Державне агентство з питань електронного урядування України)
09.04.2015	ЗУ «Про внесення змін до статті 28 Бюджетного кодексу України щодо доступу до інформації про бюджетні показники у формі відкритих даних» [168]	Завдяки закону відкрито можливість для населення ознайомлюватись з інформацією стосовно виконання державного та місцевих бюджетів України
14.07.2015	ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення прозорості у сфері відносин власності з метою запобігання корупції» [167]	Закон відкрив доступ до реєстрів майнових прав та земельного кадастру, що дозволило розширити можливості у боротьбі з корупцією
21.10.2015	Постанова КМУ «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [176]	Постановою визначено перелік даних, які підлягають опублікуванню, а також основні вимоги до їх формату, структури та процедури оприлюднення даних
25.12.2015	ЗУ «Про публічні закупівлі» [179]	Закон забезпечує ефективне та прозоре здійснення закупівель, сприяє розвитку конкурентного середовища та добросовісній конкуренції, а також запобігає проявам корупції у цій сфері
05.10.2016	Розпорядження КМУ «Про деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах влади» [129]	Розпорядженням передбачається оприлюднення розпорядниками даних суспільно-важливих наборів інформації у формі відкритої інформації
30.11.2016	Постанова КМУ «Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних» [130]	Затверджує механізм ведення Єдиного державного веб-порталу відкритих даних для забезпечення доступу до публічної інформації у вигляді відкритих даних та взаємодії з користувачами стосовно відкритих даних

ДОДАТОК Б

ТОП-5 найбільших трансакцій розпорядників коштів в Україні за січень 2019 року [35]

№	Платник	Одержувач	Дата	Сума, грн.
1	Пенсійний фонд України	Головне управління Пенсійного фонду України в м. Києві	04.01.2019	447 157 160
2	Одеська митниця Державної фіскальної служби	Управління Державної казначейської служби України у м. Одесі	14.01.2019	380 456 377,79
3	Пенсійний фонд України	Головне управління Пенсійного фонду України у Донецькій обл.	04.01.2019	366 889 970
4	Міністерство соціальної політики України	Головне управління Державної казначейської служби України Харківської обл.	22.01.2019	338 565 485,11
5	Одеська митниця Державної фіскальної служби	Управління Державної казначейської служби України у м. Одесі	15.01.2019	311 025 718,09

ДОДАТОК В

Таблиця В.1 – Умовне позначення показників транспарентності державного органу по блокам

№ блоку	Назва блоку	Відповідний показник блоку
1	Загальна інформація	X1 _i
2	Інформаційна взаємодія з суб'єктами фінансового сектору	X2 _i
3	Дані про основну діяльність	X3 _i
4	Доступність додаткової інформації	X4 _i
5	Якість та безпека оприлюднених даних	X5 _i

Таблиця В.2 – Умовне позначення питомої ваги показників транспарентності державного органу по блокам

№ блоку	Назва блоку	Вага відповідного показника блоку
1	Загальна інформація	J1 _i
2	Інформаційна взаємодія з суб'єктами фінансового сектору	J2 _i
3	Дані про основну діяльність	J3 _i
4	Доступність додаткової інформації	J4 _i
5	Якість та безпека оприлюднених даних	J5 _i

Таблиця В.3 – Умовне позначення питомої ваги блоку у загальному оцінюванні транспарентності державного органу

№ блоку	Назва блоку	Вага блоку
1	Загальна інформація	q ₁
2	Інформаційна взаємодія з суб'єктами фінансового сектору	q ₂
3	Дані про основну діяльність	q ₃
4	Доступність додаткової інформації	q ₄
5	Якість та безпека оприлюднених даних	q ₅

Таблиця В. 4 – Розподіл балів в системі показників транспарентності за рівнем наявності та повноти інформації, яку оприлюднюють Міністерство фінансів України та Державна фіскальна служба України

№	Критерії оцінки	МФУ	ДФСУ
Блок 1. Загальна інформація			
1.1	Наявність інформації про керівництво державного органу	1	1
1.2	Наявність Е-декларацій керівництва на сайті державного органу	1	0
1.3	Відомості про структуру та повноваження державного органу	0	1
1.4	Оприлюднення нормативно-правових актів та ін. документації	1	1
1.5	Офіційне друковане видання державного органу	0	1
1.6	Публікація інформації про доступні вакансії державного органу	1	1
1.7	Результати проведеного відбору на посади державної служби	1	1
Блок 2. Інформаційна взаємодія з суб'єктами фінансового сектору			
2.1	Забезпечення участі громадськості (наявність громадської ради)	1	1
2.2	Розміщення на сайті планів проведення консультацій з громадськістю	1	1
2.3	Публікація звітів з результатами публічних громадських обговорень	0	1
2.4	Взаємний обмін інформацією з іншими державними органами	1	0,5
2.5	Обмін інформацією з відповідними органами іноземних держав (міжнародне співробітництво)	1	1
Блок 3. Дані про основну діяльність			
3.1	Публікація річних звітів про діяльність державного органу	0	0,5
3.2	Публікація піврічних звітів про діяльність державного органу	0	0,5
3.3	Публікація квартальних звітів про діяльність державного органу	0	0
3.4	Публікація щомісячних звітів про діяльність державного органу	0	0
3.5	Розміщення стратегії чи плану роботи органу на наступний рік	1	0,5
3.6	Розкриття актуальної інформації про державні закупівлі	0,5	1
3.7	Відкритий доступ до публічної інформації на сайті органу	0	1
3.8	Регулярні звіти про роботу з запитами на отримання публічної інформації	0,5	1
3.9	Публікація інформації на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних	0	1
3.10	Відкритість агрегованих показників діяльності	0	0,5
3.11	Перелік проектів, що ініціюються державним органом та прийняті рішення щодо їх реалізації	1	0
3.12	Стан фінансування проектів, ініційованих державним органом	0	0
3.13	Інформація щодо стану фінансування діяльності державного органу	0	0,5
Блок 4. Доступність додаткової інформації			
4.1	Відкритий доступ до контактів (адреса, телефон, E-mail)	1	1
4.2	Наявність сторінки державного органу в соціальних мережах	1	1
4.3	Додаткові електронні сервіси на сайті державного органу	0	1
4.4	Онлайн інструменти консультування користувачів сайту	0,5	0
4.5	Доступність адміністративних послуг	0	1

Продовження таблиці В. 4

№	Критерії оцінки	МФУ	ДФСУ
Блок 5. Якість та безпека оприлюднених даних			
5.1	Якість подання статистичних даних	0,5	0,5
5.2	Візуалізація даних з використанням елементів графіки, інфографіки	0,5	0,5
5.3	Подання даних у форматі, який можна перевірити за допомогою автоматизованої системи обробки інформації	0	0
5.4	Рівень інформаційної та програмно-технічної безпеки органу	0,5	0,5

ДОДАТОК Г

Таблиця Г.1 – Результати дослідження транспарентності сайтів міських рад за областями

	Львівська обл.				Сумська обл.				Миколаївська обл.				Вінницька обл.							
	Львів	Дрогобич	Червоноград	Срий	Самбір	Суми	Котоп	Шостка	Охирка	Ромни	Миколаїв	Первомайськ	Южноукраїнськ	Вознесенськ	Новий Буг	Вінниця	Жмеринка	Могилів-подільський	Хмільник	Лайсин
Наявність планів закупівель на поточний період.	+	-	+	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+
Наявність розділу для розміщення інформації про закупівлі.	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+
Наявність інформації про завершені закупівлі міської ради.	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-
Наявність на постійній основі договорів закупівель, в тому числі зі змінами.	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-
Відображення в режимі реального часу інформації про закупівлі, які здійснюються через систему Prozorro.	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	-
Наявність поточного бюджету зі всіма змінами.	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
Наявність бюджетів за попередні роки.	+	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+	-
Наявність звіту про виконання бюджету для інформування населення не менш, як 2 рази на рік.	+	+	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-
Наявність проекту бюджету на наступний рік не пізніш як за 20 робочих днів до дати його розгляду.	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-
Наявність порядку та графіку проведення консультацій із громадянами та бізнесом щодо змісту проекту бюджету на наступний рік.	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Наявність результатів консультацій із громадськістю щодо бюджету на наступний рік.	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Наявність інформації про місцеві запозичення та позики місцевому бюджету.	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Кількість балів	8	7	5	7	0	1	8	7	7	3	5	0	3	2	2	8	5	0	4	3

ДОДАТОК Д

Показники соціально-економічного розвитку регіонів України
за період 2016-2018 рр.

Таблиця Д.1 – Показники соціально-економічного розвитку регіонів
України за 2016 рік

№	Область (регіон)	Валовий регіональний продукт на 1 особу, грн.	Сукупний фонд оплати праці, млн. грн.	Зайняте населення, млн. ос.	Обсяг реалізованої продукції суб'єктами господарювання, млн.грн	Обсяг капітальних інвестицій, млн. грн.
1	Вінницька	46615,0	20314,6	0,631	139582,3	8301,9
2	Волинська	34310,0	12308,7	0,377	116585,4	6384,2
3	Дніпропетровська	75396,0	66740,5	1,387	742248,7	33169,0
4	Житомирська	38520,0	14976,9	0,479	87548,1	5573,5
5	Закарпатська	25727,0	12888,3	0,489	55240,4	4663,0
6	Запорізька	59729,0	30666,7	0,708	237709,6	11039,7
7	Івано-Франківська	37220,0	14295,3	0,525	80542,1	7947,6
8	Київська	74216,0	30617,3	0,723	415406,3	33411,4
9	Кіровоградська	47469,0	12460,4	0,363	82197,5	6355,3
10	Львівська	45319,0	36923,8	1,029	237688,2	18605,2
11	Миколаївська	50091,0	16062,6	0,483	131428,8	9730,2
12	Одеська	50159,0	34754,4	0,971	308935,4	16728,7
13	Полтавська	81145,0	24610,6	0,556	227374,2	15265,1
14	Рівненська	33958,0	13045,7	0,426	59557,4	4324,1
15	Сумська	41741,0	15057,6	0,449	81395,5	5762,6
16	Тернопільська	29247,0	10124,4	0,397	55943,8	4888,2
17	Харківська	57150,0	42690,2	1,198	319754,8	16545,9
18	Херсонська	36585,0	11663,5	0,432	65283,0	4591,3
19	Хмельницька	37881,0	15366,9	0,492	80919,0	9123,3
20	Черкаська	48025,0	16505,2	0,507	135796,1	6498,7
21	Чернівецька	23365,0	7885,2	0,331	31143,6	2668,8
22	Чернігівська	41726,0	12877,8	0,403	87015,5	5318,5

Таблиця Д.2 – Показники соціально-економічного розвитку регіонів України за 2017 рік

№	Область (регіон)	Валовий регіональний продукт на 1 особу, грн.	Сукупний фонд оплати праці, млн. грн.	Зайняте населення, млн. ос.	Обсяг реалізованої продукції суб'єктами господарювання, млн.грн	Обсяг капітальних інвестицій, млн. грн.
1	Вінницька	58384,0	25661,0	0,641	169433,8	11744,1
2	Волинська	49987,0	15245,5	0,366	165999,2	7041,9
3	Дніпропетровська	97137,0	84246,6	1,391	947250,9	42908,5
4	Житомирська	49737,0	18700,8	0,511	105715,7	7722,0
5	Закарпатська	34202,0	16106,6	0,496	67417,1	5623,7
6	Запорізька	75306,0	39209,2	0,720	304858,3	15879,7
7	Івано-Франківська	46312,0	17675,3	0,559	95606,4	9707,8
8	Київська	90027,0	39816,8	0,741	446417,3	34494,5
9	Кіровоградська	55183,0	15526,5	0,377	93962,9	7320,9
10	Львівська	58221,0	46806,6	1,051	304771,4	24105,9
11	Миколаївська	60549,0	19731,0	0,490	146880,2	11178,0
12	Одеська	62701,0	41809,8	0,987	365159,4	22299,7
13	Полтавська	106248,0	30982,6	0,575	280137,6	15855,6
14	Рівненська	42038,0	15993,2	0,460	72962,7	6126,8
15	Сумська	51419,0	18146,8	0,481	100237,0	6947,1
16	Тернопільська	38593,0	12509,3	0,399	71747,6	7150,6
17	Харківська	69489,0	53016,5	1,247	387124,3	19361,7
18	Херсонська	45532,0	13793,0	0,442	77095,6	7362,2
19	Хмельницька	49916,0	18363,7	0,516	106986,6	10499,9
20	Черкаська	59697,0	19956,3	0,518	164479,4	8144,2
21	Чернівецька	31509,0	9815,4	0,379	39754,1	2992,1
22	Чернігівська	55198,0	15885,6	0,426	108964,9	7351,1

Таблиця Д.3 – Показники соціально-економічного розвитку регіонів України за 2018 рік

№	Область (регіон)	Валовий регіональний продукт на 1 особу, грн.	Сукупний фонд оплати праці, млн. грн.	Зайняте населення, млн. ос.	Обсяг реалізованої продукції суб'єктами господарювання, млн.грн	Обсяг капітальних інвестицій, млн. грн.
1	Вінницька	71104,0	29430,2	0,631	200213,5	17626,5
2	Волинська	58297,0	17125,8	0,367	190544,7	8687,0
3	Дніпропетровська	114784,0	98683,9	1,366	1115583,0	60288,6
4	Житомирська	62911,0	21387,0	0,493	129626,8	8742,3
5	Закарпатська	41706,0	17134,4	0,486	81015,0	7500,6
6	Запорізька	85784,0	44995,4	0,703	350826,6	15732,0
7	Івано-Франківська	57033,0	20081,5	0,531	117315,0	9393,7
8	Київська	112521,0	46661,7	0,742	535372,0	40713,4
9	Кіровоградська	67763,0	17241,3	0,366	111072,7	7181,5
10	Львівська	70173,0	53792,5	1,041	405218,8	28995,5
11	Миколаївська	70336,0	22719,1	0,478	167677,8	10099,2
12	Одеська	72738,0	47239,5	0,979	429223,7	23787,8
13	Полтавська	123763,0	35495,4	0,565	320193,0	18636,7
14	Рівненська	49044,0	18591,7	0,446	84202,6	7228,0
15	Сумська	62955,0	20228,6	0,456	120749,1	7749,9
16	Тернопільська	46833,0	14244,1	0,400	85717,0	8375,0
17	Харківська	86904,0	61125,6	1,213	448258,2	23551,3
18	Херсонська	52922,0	14933,7	0,440	87338,3	8853,2
19	Хмельницька	59583,0	21184,9	0,500	126668,6	11274,9
20	Черкаська	76904,0	22647,1	0,511	198145,3	11110,4
21	Чернівецька	37441,0	10870,7	0,338	46194,0	3720,6
22	Чернігівська	69725,0	17837,4	0,412	117908,5	8971,3

ДОДАТОК Е

Вимоги до поданні звітності відповідальною особою банківської групи

Назва звітності	Назва нормативно-правового акту, що регламентує подання звітності	Періодичність подання	Доступність для користувачів	
			Загальний режим	В наглядних цілях для регулятора
Річна консолідована звітність (підлягає перевірці аудиторською фірмою)	Положення № 373	Щорічно	+	+
Проміжна консолідована звітність		Квартальна	+	+
Розрахунок достатності регулятивного капіталу та дотримання економічних нормативів	Положення № 254	Квартальна	-	+

ДОДАТОК Ж

Система показників фінансової децентралізації місцевих бюджетів

Рисунок Ж.1 – Система показників фінансової децентралізації місцевих бюджетів

Наукове видання

ШКОЛЬНИК ІННА ОЛЕКСАНДРІВНА

Публічні фінанси: транспарентність VS корупція

Монографія друкується в авторській редакції

Підписано до друку 13.11. 2020. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк.
13,56. Обл.-вид. арк. 11,59. Наклад 300 прим. Вид.
№200/2020.

Видавець і виготовлювач: видавництво «Ярославна»,
Україна, 40030, м. Суми, вул. Горького, 2,

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру ДК № 332 від
09.02.2001 р.